

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: *Εκπαιδευτικά Προγράμματα και Υλικό: Τυπική, Άτυπη και από
Απόσταση Εκπαίδευση (Συμβατικές και e-MΟΡΦΕΣ)*

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

**«ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΟ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΩΝ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ.»**

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΠΑΠΑΧΡΗΣΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΗ, ΑΜ: 01 2010 11

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ : ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΗ ΜΑΡΙΑ

ΚΟΡΙΝΘΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2013

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
----------------------	----------

A ΜΕΡΟΣ

Κεφάλαιο 1^ο - Θεωρητικό πλαίσιο της προσχολικής εκπαίδευσης

1.1. Εισαγωγή.....	9
1.2. Ορισμοί.....	10
1.3. Η σημαντικότητα της προσχολικής εκπαίδευσης και ο κρίσιμος ρόλος των εκπαιδευτικών προσχολικής εκπαίδευσης.....	12
1.4. Η θέση της προσχολικής αγωγής στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.	
I. Σύντομο ιστορικό.....	23
II. Τρέχουσα κατάσταση και ο ρόλος της ΕΕ.....	26
1.5. Οικονομική κρίση και εκπαίδευση στην Ευρώπη.....	33

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο – Η προσχολική εκπαίδευση στην Ελλάδα

2.1. Η προσχολική αγωγή στην Ελλάδα.....	39
I. Η περίοδος της προαιρετικής φοίτησης.....	41
II. Η περίοδος της υποχρεωτικής φοίτησης– Θεσμικό πλαίσιο.....	43
2.2. Οικονομική κρίση και προσχολική εκπαίδευση στην Ελλάδα.....	47

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο -Κοινωνικές ανισότητες στην εκπαίδευση

3.1. Η σχολική επίδοση εξαρτάται από την κοινωνική προέλευση.....	50
3.2.Αντισταθμιστική προσχολική αγωγή.....	56

3.3. Έρευνες και επίσημα κείμενα που υποστηρίζουν τα οφέλη των προγραμμάτων προσχολικής εκπαίδευσης._____60

1. Το High/Scope Perry Preschool Project: Επένδυση στο νηπιαγωγείο _____60

2. Η μελέτη της Παγκόσμιας Τράπεζας για τα οφέλη των προγραμμάτων προσχολικής εκπαίδευσης _____63

3. Το επίσημο έγγραφο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την προσχολική εκπαίδευση _____65

I. Πρόσβαση στην ΠΕΦ 69

II. Ποιότητα της ΠΕΦ 69

III. Αποτελεσματική και δίκαιη χρηματοδότηση.....70

Κεφάλαιο 4^ο - Θέματα που αφορούν στην έρευνα

4.1. Οι περικοπές υποβαθμίζουν την παιδεία _____73

4.2. Η Μεταβολή του Σχολικού πληθυσμού, των Σχολικών Μονάδων και του Διδακτικού προσωπικού κατά τα έτη 2000-2010 _____76

B ΜΕΡΟΣ- Η Έρευνα

1. Ο Σκοπός της έρευνας _____84

2. Μεθοδολογικό πλαίσιο _____86

2.1 Μεθοδολογία Έρευνας & Δειγματοληπτική Τεχνική _____86

2.2 Σύνταξη του ερωτηματολογίου _____89

2.3 Αρχιτεκτονική του ερωτηματολογίου _____90

2.4 Ερωτήσεις Στάσεων/Απόψεων _____92

2.5 Στατιστική επεξεργασία _____93

3. Τα αποτελέσματα της έρευνας _____93

I. Κλειστές ερωτήσεις	96
II. Ανοιχτές ερωτήσεις	132
III. Συσχετίσεις μεταξύ εξαρτημένων και ανεξάρτητων μεταβλητών	139
4. Συμπεράσματα	144

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....151

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....159

1. Πίνακας από την τελευταία έκθεση του ΟΟΣΑ για την εκπαίδευση στις χώρες της Ε.Ε. _____ 159

2. Το ερωτηματολόγιο της έρευνας _____ 160

Ευρετήριο Πινάκων

Πίνακας 1: Διδακτικό προσωπικό κατά φύλο, Νομό και φορέα, στοιχεία έναρξης σχ. έτους 2010-2011 (Δημόσια και Ιδιωτικά) _____ 93

Ευρετήριο Γραφημάτων

Γράφημα 1: Συμμετοχή στην Προσχολική εκπαίδευση ανά χώρα της Ε.Ε. _____ 30

Γράφημα 2: Παραδείγματα χωρών και σε τι ποσοστό % έχουν γίνει περικοπές στην εκπαίδευση από το 2008 _____ 35

Γράφημα 3: Παραδείγματα χωρών και σε τι ποσοστό % έχουν γίνει περικοπές στους μισθούς των εκπαιδευτικών από το 2008 _____ 36

Γράφημα 4: Απόδοση της επένδυσης σε διάφορα επίπεδα της δια βίου μάθησης _____ 71

Γράφημα 5: Η αύξηση του Σχολικού Πληθυσμού της προσχολικής εκπαίδευσης κατά τα έτη 2000-2011 _____ 83

Γράφημα 6: Η αύξηση του Σχολικού πληθυσμού της προσχολικής εκπαίδευσης στα Ιδιωτικά νηπιαγωγεία κατά τα έτη 2000-2011 _____ 83

Γράφημα 7: Προσφέρω ίδιας ποιότητας εκπαιδευτικό έργο στην παρούσα κατάσταση όπως και πριν την κρίση _____ 96

Γράφημα 8: Περιοχή υπηρεσίας νηπιαγωγών και απόρριψη φοίτησης _____ 115

Γράφημα 9: Πώς έχει αλλάξει η δουλειά μου με την οικονομική κρίση _____ 134

Γράφημα 10: Τι λύσεις πιστεύω ότι υπάρχουν για την βελτίωση των συνθηκών εργασίας μου _____ 135

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το θέμα της συγκεκριμένης εργασίας επιλέχθηκε γιατί, όπως διαπιστώθηκε από προσωπική έρευνα που προηγήθηκε, βρέθηκε ότι δεν υπάρχουν ερευνητικά δεδομένα στον Ελλαδικό χώρο, κυρίως για τη διερεύνηση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στο εκπαιδευτικό έργο των νηπιαγωγών.

Πιθανότατα ο λόγος είναι ότι η κρίση αφορά μια πολύ πρόσφατη κατάσταση, τον αντίκτυπο της οποίας μόλις πρόσφατα βιώνουμε στην εκπαίδευση και βέβαια τα αποτελέσματα αυτής θα είναι συνεχιζόμενα. Εμείς μπορούμε να ερευνήσουμε την μέχρι τώρα κατάσταση.

Επιπλέον, προερχόμενη η ίδια από τον εργασιακό χώρο των νηπιαγωγών είχα ακόμη μεγαλύτερο ενδιαφέρον να ερευνήσω τις στάσεις και τις απόψεις των συναδέλφων μου για τις αλλαγές όχι μόνο στο επάγγελμά τους, αλλά και στους γενικότερους κοινωνιολογικούς τομείς που άπτονται του επαγγέλματός τους.

Ένας λόγος που ενίσχυσε και κέντρισε περισσότερο το ενδιαφέρον μου για το θέμα, ήταν το γεγονός ότι οι έρευνες γενικότερα με συμμετέχουσες νηπιαγωγούς για ζητήματα που αφορούν τις ίδιες, σε σχέση με την εργασία τους, ήταν ελάχιστες. Σε πολλές έρευνες, το δείγμα που επιλέγεται για να εκφράσει τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, γύρω από διάφορα εκπαιδευτικά θέματα, αποτελείται μόνο από δασκάλους ή καμιά φορά από δασκάλους και νηπιαγωγούς μαζί χωρίς να γίνεται διάκριση μεταξύ τους. Ωστόσο, υπάρχουν αρκετές διαφορές ως προς τη φύση της εργασίας ανάμεσα σε δασκάλους και νηπιαγωγούς, και άρα, είναι πολύ πιθανόν να προκύπτουν διαφορετικά συμπεράσματα, τα οποία αξίζει τον κόπο να διαφοροποιούνται και να επισημαίνονται. Κατά συνέπεια, έχοντας μια σχετικά εύκολη πρόσβαση σε συναδέλφους νηπιαγωγούς αποφάσισα να ασχοληθώ με τη

διερεύνηση του συγκεκριμένου θέματος, διακρίνοντας την πρωτοτυπία του και εκτιμώντας ότι τα αποτελέσματά του θα αποτελέσουν την αρχή για περαιτέρω έρευνα και ενδεχομένως για σημαντικές παρεμβάσεις στο συγκεκριμένο εργασιακό χώρο.

Η παρούσα εργασία αποτελείται από δύο μέρη, το θεωρητικό και το εμπειρικό. Στο πρώτο μέρος (θεωρητικό), γίνεται μια επισκόπηση της βιβλιογραφίας σχετικά με την εκπαιδευτική πολιτική αφενός στην Αμερική, στην Ευρώπη και στην Ελλάδα, αλλά και της προσχολικής εκπαίδευσης αφ' ετέρου καθώς επιχειρείται να αποσαφηνιστεί εννοιολογικά η προσχολική αγωγή και να τονιστεί η σημαντικότητά της.

Στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρείται μια επιγραμματική προσέγγιση της σύγχρονης εκπαιδευτικής πολιτικής, όπως έχει διαμορφωθεί στην χώρα μας προερχόμενη από τα εκπαιδευτικά συστήματα της Αμερικής. Στο τέλος του κεφαλαίου γίνεται συζήτηση για το Νέο Σχολείο και αναλύονται οι πρόσφατες εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις υπό το πρίσμα του νεοφιλελευθερισμού.

Το δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας αναφέρεται στην προσχολική εκπαίδευση και αφού γίνει μια αναφορά στο θεωρητικό πλαίσιο της έννοιας αυτής, στη συνέχεια εξετάζεται η εξέλιξη της υποχρεωτικότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η κατάσταση που υφίσταται σε όλες τις χώρες – μέλη, με μια παράλληλη αναφορά στους γενικότερους σκοπούς της προσχολικής αγωγής ανάλογα με την διαφορετική εθνική αντίληψη κάθε μιας. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στα επίσημα κείμενα της Ευρωπαϊκής πολιτικής σχετικά με την προσχολική εκπαίδευση.

Στο τρίτο κεφάλαιο τονίζεται, από κοινωνιολογικής άποψης, η αναγκαιότητα για αντισταθμιστική αγωγή στην προσχολική ηλικία. Επίσης, παρατίθεται η σχετική επιχειρηματολογία που αφορά τα οφέλη της πρώιμης παρέμβασης στο νηπιαγωγείο, κυρίως συμπεράσματα μακροπρόθεσμων ερευνών αλλά και κείμενα σημαντικών

οργανισμών για την επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο μέσω της εκπαίδευσης, ειδικά της προσχολικής.

Στο τέταρτο κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους, παρατίθεται με απόλυτα νούμερα το ζήτημα των περικοπών στο θέμα της παιδείας και η πολιτική της φθίνουσας χρηματοδότησης για την εκπαίδευση. Επιπρόσθετα ερευνάται το πώς έχει επηρεαστεί ο μαθητικός πληθυσμός της προσχολικής εκπαίδευσης τα τελευταία χρόνια μετά τον νόμο περί υποχρεωτικής προσχολικής εκπαίδευσης το 2006 και πώς έχει κατανεμηθεί αυτός σε δημόσια και ιδιωτικά σχολεία.

Στο δεύτερο μέρος (εμπειρικό), περιγράφονται οι μεθοδολογικοί χειρισμοί που εφαρμόστηκαν για την εκπόνηση της συγκεκριμένης ερευνητικής εργασίας και η ανάλυση των δεδομένων της έρευνας. Ειδικότερα στο δεύτερο κεφάλαιο, αναφέρεται η επιλογή του δείγματος, η διάρθρωση των μέσων συλλογής δεδομένων (ερωτηματολόγια) και η διαδικασία συλλογής τους. Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται διεξοδικά η ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας σε αντιστοιχία με τους στόχους της. Το τρίτο μέρος αποτελείται από τη συζήτηση και την ερμηνεία των αποτελεσμάτων της έρευνας. Παρατίθενται τα γενικά συμπεράσματα τα οποία απορρέουν τόσο από τις διαπιστώσεις του θεωρητικού μέρους της εργασίας όσο και από την ανάλυση των δεδομένων της έρευνας. Η εργασία ολοκληρώνεται με την παράθεση της βιβλιογραφίας που χρησιμοποιήθηκε στη συγγραφή και με το παράρτημά της με το σώμα του ερωτηματολογίου.

Κλείνοντας το εισαγωγικό αυτό σημείωμα οφείλω να σημειώσω ότι το εμπειρικό μέρος της παρούσας εργασίας δε θα μπορούσε να υλοποιηθεί χωρίς την ενεργό συμμετοχή των συναδέλφων νηπιαγωγών. Σε αυτές αλλά και σε όλους όσους βοήθησαν στη διεξαγωγή της έρευνας, εκφράζω τις θερμές μου ευχαριστίες.

Ιδιαίτερες, όμως, ευχαριστίες νιώθω την ανάγκη να εκφράσω στην επόπτρια της παρούσας εργασίας επίκουρο καθηγήτρια του Τμήματος Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, στον τομέα της Κριτικής Παιδαγωγικής, κ. Μαρία Νικολακάκη, και τον καθηγητή και τότε πρόεδρο του Τμήματος Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής κ. Θ. Κατσή για τον έλεγχο του ερωτηματολογίου, γιατί χωρίς το χρόνο που πρόθυμα αφιέρωσαν και την ουσιαστική τους καθοδήγηση και ανατροφοδότηση δε θα μπορούσε να τελεσφορήσει η προσπάθειά μου αυτή.

Κεφάλαιο 1^ο - Θεωρητικό πλαίσιο της προσχολικής εκπαίδευσης

1.1. Εισαγωγή

Οι συζητήσεις και οι διαπραγματεύσεις για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση καλά κρατούν. Τα αναλυτικά προγράμματα, η επιμόρφωση, η αξιολόγηση, το Νέο Σχολείο κ.α. είναι τα «φλέγοντα» ζητήματα που μονοπωλούν το ενδιαφέρον. **Ωστόσο, απουσιάζει η συζήτηση για το νηπιαγωγείο. Θα υποστηρίξουμε την άποψη ότι μια προοδευτική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση κρίνεται από την έκταση και το βαθμό στον οποίο ενσωματώνεται ο θεσμός του νηπιαγωγείου, στο πλαίσιο άσκησης της εκπαιδευτικής πολιτικής.** Το εγχείρημα μιας εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης είναι εκτεθειμένο στην υπονόμηση, όταν το νηπιαγωγείο παρακάμπτεται ή έχει περιθωριακή θέση. Σήμερα αναγνωρίζεται καθολικά η σημασία του. Διαθέτει ευρύτερα περιθώρια σχετικής αυτονομίας, σε σύγκριση με το δημοτικό και το Γυμνάσιο/Λύκειο. Αυτό προσφέρεται, ιδιαιτέρως, για την άσκηση «τοπικών» εκπαιδευτικών πολιτικών προσαρμοσμένων στα ιδιαίτερα φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά του. Το ερώτημα είναι: ποια θέση έχει η προσχολική εκπαίδευση στην άσκηση της εκπαιδευτικής πολιτικής;

1.2. Θεωρητικό πλαίσιο-Ορισμοί

Η **εκπαίδευση** με την ευρεία έννοια περιλαμβάνει όλες τις δραστηριότητες που έχουν σκοπό την επίδραση με συγκεκριμένο τρόπο στη σκέψη, στο χαρακτήρα και στη σωματική αγωγή του ατόμου¹. Από τεχνικής πλευράς, με τη διαδικασία της εκπαίδευσης αποκτώνται συγκεκριμένες γνώσεις, δεξιότητες, ικανότητες και αξίες (ηθική, ειλικρίνεια, ακεραιότητα χαρακτήρα, αίσθηση του δικαίου, αφοσίωση, επαγγελματισμός, υπευθυνότητα, κτλ). Η εκπαίδευση γίνεται με βάση συγκεκριμένες μεθόδους (θεωρητική διδασκαλία, επίδειξη, ανάθεση εργασιών, πρακτική εξάσκηση, κτλ), σε ένα ειδικά σχεδιασμένο πρόγραμμα, με συγκεκριμένους μαθησιακούς στόχους και είναι οριοθετημένη χρονικά. Η λέξη προέρχεται από το αρχαίο ελληνικό **ρήμα εκπαιδεύω** που σημαίνει *ανατρέφω* από παιδική ηλικία, *μορφώνω*, *διαπαιδαγωγώ*.

Με τον όρο **Προσχολική Αγωγή**² περιγράφεται η γνωσιακή και κοινωνική εκπαίδευση που δίνεται στον άνθρωπο πριν την υποχρεωτική εκπαίδευση, την ηλικία δηλαδή των 5-6 ετών στις περισσότερες χώρες, και μπορεί να ξεκινά ήδη από την ηλικία των δυο ετών. Ιδρύματα που προσφέρουν Προσχολική Αγωγή είναι τα νηπιαγωγεία και οι παιδικοί σταθμοί.

Το **νηπιαγωγείο** είναι μια μορφή εκπαίδευσης για μικρά παιδιά που υπηρετεί την μετάβαση από το σπίτι στην έναρξη μιας περισσότερο επίσημης εκπαίδευσης. Ένας άλλος ορισμός, ο οποίος συμπίπτει με την προσχολική εκπαίδευση, είναι η εκπαίδευση για τα αναλφάβητα παιδιά πριν την ηλικία των έξι ή επτά. Τα παιδιά

---

¹<http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7>, ανακτήθηκε την 7/02/2012

²http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%91%CE%B3%CF%89%CE%B3%CE%AE, ανακτήθηκε την 8/02/2012

διδάσκονται για να αναπτύξουν βασικές δεξιότητες και γνώσεις μέσα από το δημιουργικό παιχνίδι και την κοινωνική αλληλεπίδραση, καθώς και μερικές φορές επίσημα μαθήματα.

Το νηπιαγωγείο είναι το θεμέλιο της παιδείας και η ανάγκη φοίτησης σε αυτό είναι επιτακτική. Είναι ένα σχολείο αγωγής και ανάπτυξης ικανοτήτων, οι οποίες πρέπει να καλλιεργηθούν στο παιδί στην ηλικία 0 - 6 ετών, διαφορετικά δεν θα μπορέσουν να αναπτυχθούν ποτέ, όπως αποδεικνύεται από πολλές έρευνες .

Υπάρχει ένα γενικό αυξανόμενο ενδιαφέρον για την ποιότητα όλων των προγραμμάτων για μικρά παιδιά. Η ποιότητα ζωής που τα άτομα θα έχουν ως ενήλικες εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον τρόπο με τον οποίο θα μπορούν να επικοινωνούν με τους συνανθρώπους τους στον κόσμο. Απαραίτητη προϋπόθεση για την επικοινωνία αυτή είναι η έγκαιρη και ποιοτική εκπαίδευση στην αφετηρία της. Για να καταλάβουμε πώς οι εμπειρίες προσχολικής εκπαίδευσης μπορούν να επηρεάσουν τα παιδιά καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους, αρκεί να δούμε τη ζωή με μια σειρά αλληλεπιδράσεων μεταξύ ατόμων και συνθηκών, με τις παραστάσεις και τις εμπειρίες ενός συγκεκριμένου σταδίου να επηρεάζουν την πρόσβαση στο επόμενο.

1.3. Η σημαντικότητα της Προσχολικής Εκπαίδευσης και ο ρόλος των Εκπαιδευτικών Προσχολικής Εκπαίδευσης

Σύμφωνα με τη σύγχρονη θεωρία της παιδαγωγικής, τα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού έχουν ζωτική σημασία για τη σωματική, διανοητική και κοινωνική του ανάπτυξη. Γι' αυτό, πρέπει να δοθεί σημασία στην καλλιέργεια των αισθήσεων του παιδιού και την απόκτηση εμπειριών που ενθαρρύνουν την εντύπωση, την έκφραση και την επικοινωνία. Σε αυτές τις βάσεις δημιουργήθηκε η Προσχολική Αγωγή, η οποία είναι η διαδικασία του προσανατολισμού του παιδιού σε ορισμένες αξίες, στάσεις, δεξιότητες και γνώσεις με σκοπό την κοινωνικοποίησή του³.

Πρωτογενής κοινωνικοποίηση

Ο πρώτος χώρος κοινωνικοποίησης του ατόμου είναι η οικογένεια, γιατί αναλαμβάνει το άτομο από τη γέννηση του και έχει σημαντικό ρόλο σε όλη τη διάρκεια της ζωής του. Ρόλος της είναι να διαμορφώσει την προσωπικότητα και το χαρακτήρα του παιδιού, μεταδίδοντας του κανόνες, αξίες και τρόπους συμπεριφοράς που αφορούν την κοινωνία που ζει, αλλά και το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο που είναι μέλος. Σε αυτό το σημείο έχουν μεγάλη σημασία οι σχέσεις των γονέων και των παιδιών και η επιρροή που ασκούν στην παιδική προσωπικότητα μέσα από τους κοινωνικούς ρόλους και τις συγκρούσεις⁴. Η οικογένεια είναι ο διαμεσολαβητής μεταξύ ατόμου και κοινωνίας, δηλαδή προσπαθεί να εντάξει ομαλά το παιδί στην κοινωνία. Η οικογένεια αποτελεί μια μικρογραφία της κοινωνίας. Το άτομο καλείται να παίζει ρόλους, να προσφέρει για να πάρει, να τηρεί κανόνες και να σέβεται

---

³ Κιτσαράς, Γ., (2001), Προσχολική Παιδαγωγική, Αυτοέκδοση, Αθήνα, σελ 5-20.

⁴ Παπάς Αθανάσιος, (1995), Σύγχρονη Θεωρία και Πράξη της Παιδείας, τ. Α & Β', εκδόσεις Δελφοί, Αθήνα.

κάποιες αξίες. Επίσης μέσα σε αυτό το πλαίσιο μαθαίνει την γλώσσα και αναπτύσσει την προσωπικότητα του, για να μπορέσει αργότερα να ανταποκριθεί στα κοινωνικά τεκταινόμενα.

Δευτερογενής κοινωνικοποίηση

Το πλαίσιο στο οποίο λαμβάνει χώρα η δευτερογενής κοινωνικοποίηση⁵ του ατόμου είναι το σχολείο. Το παιδί μεταβαίνει από τον οικογενειακό στον σχολικό χώρο, όπου πρέπει να αναπτύξει καινούριες συμπεριφορές και ικανότητες, για να μπορέσει να συναναστραφεί με τα άλλα άτομα. Το νέο περιβάλλον διαφέρει στο γεγονός ότι είναι πιο απρόσωπο, πιο ουδέτερο και δεν μπορεί να επικεντρώνεται στις ξεχωριστές ανάγκες του παιδιού και να του δίνει πολλές ευκαιρίες, όπως λογικά έκανε η οικογένεια του. Στο σχολείο το άτομο διευρύνει την ικανότητα του να συνεργάζεται με τους άλλους, να πειθαρχεί σε κανόνες, να ανταποκρίνεται στις επιταγές του δασκάλου και να μαθαίνει. Το σχολείο είναι φορέας των κοινωνικών θεσμών και αξιών. Ακόμα πιο έντονα από την οικογένεια προσπαθεί να κάνει το άτομο κοινωνικό υποκείμενο και να το προετοιμάσει για τους ρόλους που επρόκειτο να παίξει στην κοινωνία. Από την άλλη μεριά, δίνει στην κοινωνία ένα ανθρώπινο δυναμικό σχεδόν έτοιμο να το χρησιμοποιήσει για τις ανάγκες της.

Η φοίτηση του παιδιού στα προσχολικά ιδρύματα προπαρασκευάζει επίσης τη φυσική μετάβασή του από την οικογενειακή ζωή στο σχολικό περιβάλλον, ενώ δίνει παράλληλα τη δυνατότητα να διαγνωστούν εγκαίρως ενδεχόμενες πνευματικές ή

---

⁵ Κυρίδης, Α. (1996). Μια κοινωνιολογική προσέγγιση της προσχολικής εκπαίδευσης. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη, σελ 55-63.

σωματικές διαταραχές στην εξέλιξή του, που βελτιώνονται ή και θεραπεύονται πιο εύκολα, όταν γίνεται η διάγνωση τους νωρίς⁶.

Σήμερα, η αναγκαιότητα της Προσχολικής Αγωγής αναγνωρίζεται διεθνώς. Σύμφωνα με την **UNESCO (1961)** είναι ανάγκη να εξασφαλιστεί στο παιδί, από την πιο μικρή του ηλικία, εκπαίδευση κατάλληλη για την πνευματική, ηθική και σωματική του εξέλιξη. Όσο και αν η οικογένεια παραμένει το ευνοϊκό περιβάλλον για την ανάπτυξη του παιδιού, σήμερα έχει ανάγκη να βοηθηθεί, γιατί και με τις καλύτερες ακόμα προϋποθέσεις δεν μπορεί πια να ικανοποιήσει όλες τις ανάγκες του παιδιού για αγωγή και εκπαίδευση, όταν αυτό πλησιάζει την ηλικία των τεσσάρων ετών. Η Προσχολική Αγωγή έγινε επίσης κοινωνικό αίτημα όταν αυξήθηκε ο αριθμός των γυναικών που εργάζονται έξω από το σπίτι⁷.

Η αρχή της ικανοποίησης των βασικών αναγκών του παιδιού αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την αποστολή της Προσχολικής Αγωγής. Το παιδί της προσχολικής ηλικίας χρειάζεται ποσότητα και ποιότητα εμπειριών για να μεγιστοποιήσει τις κάθε μορφής ικανότητές του, για να αποκαλύψει, να γνωρίσει και να αποδεχτεί τον εαυτό του και το κοινωνικό και φυσικό σύνολο που το περιβάλλει και να αναπτύξει δημιουργική σχέση αλληλεπίδρασης μαζί του. Η οικογένεια δεν είναι, στις περισσότερες περιπτώσεις, ικανή να αντισταθμίσει τα οφέλη που προκύπτουν από τη συμβίωση των νηπίων.

Οι ειδικές ευαισθησίες είναι το μεγαλύτερο κεφάλαιο του παιδιού στην ηλικία από 0 - 6 ετών για την πνευματική και ψυχική του καλλιέργεια. Είναι ένας προβολέας που φωτίζει μία - μία τις λεπτομέρειες για να μπορέσει το παιδί, με τις αισθήσεις και

---

⁶ Marples R. (Επιμ.) *Οι σκοποί της εκπαίδευσης*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

⁷<http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7>, ανακτήθηκε την 8/02/2012.

την τάση για έρευνα, να κατατοπισθεί για τον πολυποίκιλο κόσμο που το περιβάλλει και να οργανώσει σωστά τη νόησή του. Το παιδί κατά τη διαδικασία της μάθησης περνά διάφορες περιόδους ευαισθησίας. Μόλις κατακτήσει τη συγκεκριμένη έννοια ή ικανότητα, τότε εξαφανίζεται η συγκεκριμένη ευαισθησία κι εμφανίζεται κάποια άλλη. Η διαμόρφωση ενός καλά "προετοιμασμένου περιβάλλοντος" είναι πολύ σημαντική για να καλύψει και να τροφοδοτήσει αυτές τις περιόδους ευαισθησίας.

Καθίσταται έτσι σαφές ότι η συμβολή του νηπιαγωγείου στην εξέλιξη του παιδιού είναι μεγάλη και μάλιστα, όσο νωρίτερα εισέρχεται σ' αυτό τόσο καλύτερα. Η άποψη πως ο σκοπός του νηπιαγωγείου είναι να απασχολήσει μόνο το παιδί με παιχνίδια, πλαστελίνη, ζωγραφική, τραγουδάκια και παραμύθια (κατάλληλα) δεν είναι σωστή. Όπως δεν είναι σωστή και η άποψη ότι τα παιδιά πρέπει οπωσδήποτε να μάθουν να γράφουν και να διαβάζουν, στο νηπιαγωγείο.

Ως επιπλέον επιχειρήματα για την υποστήριξη της υποχρεωτικής φοίτησης στο νηπιαγωγείο μπορεί κανείς να επικαλεστεί ότι⁸:

α) εξασφαλίζεται η απελευθέρωση ενός μεγάλου τμήματος του εργατικού δυναμικού της χώρας, δηλ. των γυναικών, για συμμετοχή στην παραγωγική διαδικασία και απόδοση στη σύγχρονη οικονομία,

β) προφυλάσσονται τα παιδιά από κινδύνους τόσο στην πόλη όσο και στην ύπαιθρο χώρα,

γ) ικανοποιείται η μεγάλη ανάγκη για προσέγγιση της παιδείας στην πιο κρίσιμη νηπιακή ηλικία και αίρονται οι δυσκολίες και αναστολές του νηπίου,

---

⁸ Ντολιοπούλου Έ., (2007), Η υποχρεωτικότητα στο ελληνικό Νηπιαγωγείο, στο Κακανά-Σιμούλη, (επιμ.), *Η προσχολική εκπαίδευση στον 21ο αιώνα*, Κεφ. 1.3, σελ. 60-70, εκδ. Επίκεντρο, Αθήνα

δ) με την υποχρεωτική φοίτηση, που σημαίνει εκσυγχρονισμένη παιδεία από τη νηπιακή ηλικία, εξασφαλίζεται η γρήγορη ανάπτυξη και ο εκσυγχρονισμός μιας χώρας,

ε) στις προηγμένες χώρες το ποσοστό φοίτησης νηπίων στα νηπιαγωγεία είναι πολύ μεγάλο,

στ) λόγοι οικονομικοί, κοινωνικοί, ψυχολογικοί και παιδαγωγικοί επιβάλλουν την όσο το δυνατόν ταχύτερη προετοιμασία του παιδιού για τον κοινωνικό στίβο, και

ζ) με την υποχρεωτική φοίτηση στο νηπιαγωγείο εξασφαλίζεται η ομοιόμορφη γλωσσική ανάπτυξη και προωθείται η αποκατάσταση των ίσων ευκαιριών στην εκπαίδευση.

Ξεκινώντας από την άποψη ότι η φυσική, συναισθηματική, κοινωνική και διανοητική ανάπτυξη των νηπίων ευνοείται αποφασιστικά στο νηπιαγωγείο για όλα τα νήπια, γίνεται αισθητή η ανάγκη να δοθεί υψηλή προτεραιότητα στη διετή προσχολική φοίτηση, φροντίζοντας παράλληλα τους τρόπους με τους οποίους θα μπορέσει η πολιτεία να εξασφαλίσει τις προϋποθέσεις φοίτησης όλων των νηπίων ⁹.

Διαπιστώνουμε λοιπόν, ότι αν και το νηπιαγωγείο μέχρι πρόσφατα δεν ήταν υποχρεωτικό, το κάθε παιδί πρέπει να επωφεληθεί από τις υπηρεσίες του, αφού η προσχολική αγωγή είναι όργανο εκδημοκρατισμού με την εξίσωση των πιθανοτήτων επιτυχίας που δίνονται στα παιδιά ευθύς αμέσως από την πολύ μικρή παιδική ηλικία.

Επίσης, έχει γίνει ξεκάθαρο από τα πορίσματα σχετικών ερευνών ότι τα παιδιά αναπτύσσουν θετικές στάσεις απέναντι στη μάθηση όταν εμπλέκονται ενεργά

---

⁹ Κιτσαράς Γ., (1988), Η φοίτηση στο νηπιαγωγείο, Παιδαγωγική επιθεώρηση, 8, σσ 33-43.

στη μαθησιακή διαδικασία και όταν έχουν συστηματικές ευκαιρίες να αλληλεπιδρούν με το φυσικό και το κοινωνικό τους περιβάλλον. Ένα λειτουργικό και πλούσιο σε ερεθίσματα μαθησιακό περιβάλλον προτρέπει τα παιδιά να επιλέγουν ελεύθερα δραστηριότητες και τα ενθαρρύνει να εξερευνούν και να ανακαλύπτουν¹⁰.

Σημαντική παράμετρος για τη διαμόρφωση ενός τέτοιου περιβάλλοντος είναι η χρησιμοποίηση λειτουργικών ερεθισμάτων γραπτού λόγου που έχουν στόχο την υποστήριξη του αναδύομενου γραμματισμού. Σημαντική επίσης είναι η συμβολή ερεθισμάτων που συνδέονται με τον τεχνολογικό γραμματισμό .

Οι υποστηρικτές της υποχρεωτικότητας του νηπιαγωγείου στηρίζονται σε διάφορες βραχυπρόθεσμες μελέτες σχετικά με την αποτελεσματικότητα της προσχολικής εκπαίδευσης, τα ευρήματα των οποίων έδειξαν ότι η συμμετοχή σε ένα ποιοτικό προσχολικό πρόγραμμα βοηθάει τη νοητική και κοινωνική ανάπτυξη των νηπίων -κυρίως αυτών που προέρχονται από χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα- και συμβάλλει στη σχολική τους επιτυχία.

Επίσης, βασίζονται σε διάφορες μακροπρόθεσμες έρευνες, τα αποτελέσματα των οποίων έδειξαν ότι παιδιά που συμμετείχαν σε υψηλής ποιότητας προσχολικά προγράμματα, είχαν σημαντικά λιγότερες πιθανότητες να ενταχθούν σε ειδικές τάξεις, να επαναλάβουν την ίδια τάξη, να έχουν μαθησιακά προβλήματα στην περαιτέρω φοίτησή τους, να εμφανίσουν αντικοινωνικές συμπεριφορές ή να σταματήσουν το σχολείο, ενώ αντίθετα, παρουσίαζαν περισσότερες πιθανότητες να έχουν καλούς βαθμούς, να συνεχίσουν τις σπουδές τους, να αποκτήσουν μεγαλύτερη κοινωνική και συναισθηματική ωριμότητα και ελάττωση προβλημάτων

---

¹⁰ Ζαμπέτα, Ε. (1998) Αγωγή και εκπαίδευση της πρώιμης παιδικής ηλικίας στην Ευρώπη. Συγκριτική προσέγγιση, Αθήνα, Θεμέλιο.

συμπεριφοράς, περισσότερα κίνητρα για εκπαίδευση, καθώς και θετικότερη στάση απέναντι στο σχολείο και καλύτερη προσαρμογή σ' αυτό

Εντούτοις, παρά τα όσα θετικά προαναφέρθηκαν, δεν παύει να υφίσταται και η αντίθετη άποψη. Έτσι, οι πολέμιοι της υποχρεωτικότητας του νηπιαγωγείου ισχυρίζονται ότι ενδέχεται να επιδράσει αρνητικά στην ανάπτυξη των μικρών παιδιών η ένταξή τους σε ένα σχολικό σύστημα από πολύ μικρή ηλικία. Ισχυρίζονται, ακόμη, ότι όχι μόνον δεν είναι απαραίτητη η υποχρεωτική φοίτηση στο νηπιαγωγείο 5χρονων και 6χρονων παιδιών, αλλά συνιστά και παραβίαση του δικαιώματος των γονέων να αποφασίζουν για την εκπαίδευση των παιδιών τους.

Επίσης, ισχυρίζονται ότι τα παιδιά όχι μόνον δεν ωφελούνται με το να φοιτούν νωρίτερα σε ακαδημαϊκού τύπου τάξεις, αλλά αντίθετα υπάρχει η πιθανότητα να έχουν μελλοντικά κακές ακαδημαϊκές επιδόσεις και αναπτυξιακά προβλήματα, όπως το να χάσουν το ενδιαφέρον τους για τη μάθηση και να μειωθεί η αυτοπεποίθησή τους, με αρνητικές επιπτώσεις στην προσωπικότητά τους. Προκειμένου να στηρίξουν τους ισχυρισμούς τους, βασίζονται σε μακροπρόθεσμες μελέτες, στις οποίες η αρχική επιτυχία στο νοητικό ή τον κοινωνικό τομέα, ως συνέπεια της συμμετοχής παιδιών σε προσχολικά προγράμματα, άρχισε να φθίνει από την δευτέρα, τρίτη ή τετάρτη δημοτικού

Σ' αυτό το σημείο, πρέπει να αναφερθεί ότι οι πολέμιοι της υποχρεωτικότητας δεν παραγνωρίζουν τη σημασία της μάθησης στην προσχολική ηλικία. αλλά ισχυρίζονται ότι δεν πρέπει να λαμβάνει χώρα σε αυστηρά δομημένα προγράμματα. Όλοι οι μεγάλοι παιδαγωγοί όλων των εποχών συμφωνούν ότι η εκπαίδευση πρέπει να ξεκινάει από το παιδί και όχι από τα γνωστικά αντικείμενα που θα διδαχθεί.

Επομένως, η βασική αρχή της προσχολικής παιδαγωγικής είναι να προσαρμοστούν το πρόγραμμα, η διδασκαλία και οι ικανότητες, στις ανάγκες και στα ενδιαφέροντα του παιδιού και όχι το αντίθετο¹¹. Η αναγκαιότητα της θεσμοθέτησής της προσχολικής εκπαίδευσης προκύπτει μέσα από πλήθος ερευνητικών εργασιών και βασίζεται στις κυρίαρχες τάσεις του κονστρουκτιβισμού, όπως περιγράφηκαν από τους Piaget¹², Vygostky και Bernstein, ο οποίος διερεύνησε την κοινωνιολογία της γλώσσας και των γλωσσικών κωδικών σε σχέση με τη σχολική επίδοση.

Η σημασία της προσχολικής εκπαίδευσης¹³ και αγωγής δεν είναι ασφαλώς μία νέα ανακάλυψη και το ενδιαφέρον για τη διαμόρφωση προγραμμάτων δεν είναι πρόσφατο φαινόμενο. Από μελέτες και σχετικές έρευνες που έχουν γίνει σε ολόκληρο τον κόσμο έχουν επισημανθεί η σπουδαιότητα και η ιδιαιτερότητα της προσχολικής εκπαίδευσης. Στις νέες αυτές αντιλήψεις βαθμιαία σχηματοποιούνται οι τελευταίες θεωρίες ανάπτυξης του παιδιού, ενώ έχει γίνει κοινή συνείδηση η σημασία της κοινωνικής αποδοχής και της συνεργασίας της οικογένειας στο στάδιο αυτό της εκπαίδευσης.

Σε πολλές χώρες η προσχολική εκπαίδευση επιχειρεί να αξιοποιήσει τις δυνατότητες συνεργασίας και πρωτοβουλίας με το κοινωνικό σύνολο. Έχει επίσης αποδειχθεί μέσα από το πειραματικό έργο πολλών ερευνητών, πόσο το κέντρο προσχολικής αγωγής μπορεί να συντελέσει θετικά και αποφασιστικά στη μετέπειτα εξέλιξη του παιδιού και να επηρεάσει θετικά τη μετέπειτα συμπεριφορά του παιδιού στο κοινωνικό σύνολο.

---

¹¹ Γκλιάου, Ν., Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών και Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών για το νηπιαγωγείο, ανακτήθηκε την 8/01/2012.

¹² Beilin, H. (1994). Jean Piaget's enduring contribution to developmental psychology. A century of developmental psychology (pp. 257–290). Washington, DC US: American Psychological Association.

¹³ Κιτσαράς Γ., (1985), Η φοίτηση στο νηπιαγωγείο, διαθέσιμο στο http://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/3904/1/kitsaras_p33-p43_1988.pdf, ανακτήθηκε την 15-4-2012

Τα δεδομένα που προέρχονται από έρευνες σ' όλο τον κόσμο για τα βραχυπρόθεσμα καθώς και τα μακροπρόθεσμα οφέλη των ποιοτικών προγραμμάτων προσχολικής εκπαίδευσης και αγωγής είναι πολλά. Το ερώτημα που τίθεται τώρα είναι η προτεραιότητα να επιβεβαιώσουμε ότι τα προγράμματα που ήδη υπάρχουν είναι υψηλής ποιότητας. **Πολύχρονες έρευνες για τα συστατικά και τις επιδράσεις της ποιότητας καθιστούν σαφές ότι χάνουμε πολλά, με το να μην αντιδρούμε στην κρίση της ανεπάρκειας, της αδυναμίας και της χαμηλής ποιότητας προγραμμάτων της προσχολικής εκπαίδευσης.** Τα οφέλη της ποιοτικής εκπαίδευσης διαπερνούν όλα τα κοινωνικά στρώματα. Το θέμα προς συζήτηση έχει αλλάξει θεμελιωδώς. Δεν ρωτάμε πλέον αν πρέπει να προσφέρουμε τις υπηρεσίες μας στα μικρά παιδιά και τις οικογένειές τους. Σήμερα ρωτάμε πώς και πού. Η προσφορά αυτού που θεωρούμε σημαντικό για τα παιδιά δεν είναι πλέον επαρκές. Αυτή η δέσμευση στην υψηλή ποιότητα πρέπει να υλοποιείται από τις προσεγγίσεις των καλύτερων προγραμμάτων που είναι σήμερα διαθέσιμες.

Ο ρόλος των Εκπαιδευτικών Προσχολικής Εκπαίδευσης¹⁴

Παρ όλες τις έρευνες που έχουν διεξαχθεί με αντικείμενο τη διδασκαλία και την ενασχόληση των ειδικών με τα αναλυτικά προγράμματα, εν τούτοις εκείνοι που μπορούν να εμπνεύσουν την επιθυμία της μάθησης στα παιδιά και να δημιουργήσουν ευκαιρίες μάθησης και δημιουργίας, είναι οι παιδαγωγοί. Αυτοί μπορούν να δημιουργήσουν το κατάλληλο περιβάλλον και τις ευκαιρίες για μάθηση και πειραματισμό. Ότι όρους και να χρησιμοποιήσουμε, πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι ο

---

¹⁴ Παπαναούμ, Ζ.,(2003), Το επάγγελμα του εκπαιδευτικού-θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση, Αθήνα: Τυπωθύτω

παιδαγωγός είναι το τελικό κλειδί για την αλλαγή στην εκπαίδευση και τη βελτίωση των σχολείων. Έχουμε αρχίσει να αναγνωρίζουμε πως ότι συμβαίνει στο κέντρο προσχολικής αγωγής συνδέεται άμεσα με ότι συμβαίνει έξω από αυτό. Η ποιότητα, το εύρος, η ευλυγισία της δουλειάς του εκπαιδευτικού στην τάξη συνδέονται με την επαγγελματική τους ανάπτυξη¹⁵ ως ανθρώπων και ως εκπαιδευτικών λειτουργών. Εκεί, μέσα στο χώρο της προσχολικής εκπαίδευσης και αγωγής τελικά διαμορφώνεται το είδος της μάθησης και της δημιουργίας που αποκτούν τα παιδιά. Η γνώση των εκπαιδευτικών για την ανάπτυξη και τη μάθηση περιλαμβάνει την κατανόηση των χαρακτηριστικών προτύπων ανάπτυξης και αυτό που ξέρουμε για την ανάπτυξη είναι ότι αυτή προκύπτει με μια σχετική συνέχεια, με τις μετέπειτα γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις ζωής να οικοδομούνται και να στηρίζονται πάνω σ'αυτές που έχουν ήδη αποκτήσει.

Το δεύτερο είδος της γνώσης περιλαμβάνει την κατανόηση των ατομικών δυνατοτήτων, αναγκών και ενδιαφερόντων του κάθε παιδιού. Ποτέ δύο παιδιά δεν θα πράξουν ή δεν θα σκεφθούν την πράξη με τον ίδιο τρόπο. Το τρίτο είδος της γνώσης που είναι απαραίτητο για την εφαρμογή καταλλήλων μεθόδων περιλαμβάνει την κατανόηση των κοινωνικών πολιτισμικών πλαισίων στα οποία ζουν και αναπτύσσονται τα παιδιά¹⁶. Καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν αναπτύσσουν ένα σύνολο κανόνων και προσδοκιών για τη συμπεριφορά που μοιράζονται με άλλα μέλη των πολιτισμικών ομάδων στις οποίες ανήκουν. Όπως κάθε είδος γνώσης, η κοινωνική πολιτισμική γνώση είναι ένα μέρος της ανάπτυξης του παιδιού. Η δημοκρατία είναι ένας τρόπος ζωής που χαρακτηρίζεται από την ένωση, την επικοινωνία και την ενεργή συμμετοχή. Μια δημοκρατική κοινωνία περισσότερο αποδέχεται, παρά

---

¹⁵ Μπαγάκης, Γ. (επιμέλεια), Επιμόρφωση και επαγγελματική ανάπτυξη του εκπαιδευτικού. Αθήνα: Μεταίχμιο, σσ 63-81.

¹⁶ Παπαναούμ, Ζ.,(2003), Το επάγγελμα του εκπαιδευτικού-θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση, Αθήνα: Τυπωθύτω

αποκλείει και ενθαρρύνει την ενεργή συμμετοχή σε όλα τα μέλη της. Είναι μια ακριβής και δίκαιη κοινωνία που την απασχολούν η ευημερία και η ανάπτυξη του κάθε παιδιού.

1.4 Η θέση της προσχολικής αγωγής στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

I. Σύντομο ιστορικό

Ο Piaget¹⁷ ήταν ο κύριος εκπρόσωπος της γνωστικής προσέγγισης στην ανάπτυξη. Θεωρούσε ότι μέσω των νοητικών λειτουργιών (το γνωστικό σύστημα) επιτυγχάνεται η προσαρμογή του ατόμου στο περιβάλλον. Οι απόψεις του Piaget διαδίδονται ταχύτητα σε όλο τον κόσμο. Ο Bruner διατυπώνει την άποψη πως «τα πάντα μπορούμε να τα διδάξουμε στα παιδιά, αρκεί να επιλέγουμε την κατάλληλη μέθοδο». Μέσα σε αυτό το κλίμα της κινητικότητας και της προοδευτικής συνειδητοποίησης των ανισοτήτων ανάμεσα σε διάφορες κατηγορίες ανθρώπων, μέσα στην επικρατούσα αντίληψη για την ευφυΐα που είναι δυνατόν να βελτιωθεί μέσα από ένα υποστηρικτικό περιβάλλον Νηπιαγωγείου, αναδεικνύεται το πρόγραμμα **Headstart**¹⁸ που περιλαμβάνει οργανωμένες δραστηριότητες αντισταθμιστικού χαρακτήρα που σκοπό έχουν να βελτιώσουν τις δεξιότητες και τα επιτεύγματα των μικρών παιδιών. Το πρόγραμμα **Headstart** φέρνει τα επιθυμητά αποτελέσματα. Παιδιά από φτωχές οικογένειες καταφέρνουν να ενσωματωθούν ομαλά στο εκπαιδευτικό σύστημα. Υπάρχει δικαίωση των ψυχολογικών θεωριών.

Το 1967 με το πρόγραμμα «Follow Through»¹⁹ διερευνούνται οι ιδέες του Headstart σε μεγαλύτερα παιδιά. Με αφορμή τις αντιπαραθέσεις των θεωρητικών προσεγγίσεων επανέρχονται στην επικαιρότητα οι απόψεις των Piaget, Dewey καθώς και το πρόγραμμα της Montessori. Εκείνη την περίοδο υπάρχουν διαμάχες σχετικά με το ποιος πρέπει να εποπτεύει και να έχει λόγο στον σχεδιασμό των προγραμμάτων.

¹⁷ Piaget, J., *The Origins of Intelligence in Children* (New York: International University Press, 1952) [La naissance de l'intelligence chez l'enfant (1936), also translated as *The Origin of Intelligence in the Child* (London: Routledge and Kegan Paul, 1953)].

¹⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Head_Start_Program, ανακτήθηκε την 28/02/2012.

¹⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Project_Follow_Through, ανακτήθηκε την 28/02/2012.

Άλλοι υποστηρίζουν την ενεργό συμμετοχή της εκκλησίας και άλλοι στρέφονται προς τους γονείς και την κοινωνία. Οι Νηπιαγωγοί πρέπει να επαναπροσδιορίσουν το ρόλο τους μέσα σε αυτές τις διαμάχες και να εξισορροπήσουν την κατάσταση.

Το 1961 η Unesco διοργανώνει στην Γενεύη²⁰ το Παγκόσμιο Συνέδριο Δημόσιας Εκπαίδευσης. Στα πορίσματα της αναφέρεται στην αδυναμία της οικογένειας να καλύψει επαρκώς τις ψυχοπνευματικές ανάγκες των νηπίων. Αναγνωρίζεται η κοινωνική αποστολή του Νηπιαγωγείου αλλά και η ανάγκη για εκπαίδευση εξειδικευμένου προσωπικού.

Το ενδιαφέρον του κόσμου γίνεται πιο ζωντανό για την προσχολική αγωγή. Το 1967 η Κεντρική Συμβουλευτική Επιτροπή Παιδείας στην Αγγλία εισηγείται την επέκταση της προσχολικής αγωγής από την ηλικία των 3 χρόνων. Αναφέρει ακόμα πως η εργασία στο Νηπιαγωγείο δεν θα πρέπει να καλύπτει όλη τη μέρα και θα πρέπει να γίνεται για 5 μέρες την εβδομάδα. Το 1968 η Παγκόσμια Οργάνωση Προσχολικής Αγωγής διοργανώνει σεμινάριο στην Ουάσινγκτον με θέμα τα δικαιώματα των παιδιών. Το 1969 ο Γάλλος Υπουργός Edgar Faure τονίζει την σημαντικότητα του Νηπιαγωγείου και λέει πως σε αυτήν την βαθμίδα η διδασκαλία είναι μορφοποιός. Από το Νηπιαγωγείο ξεκινούν όλα τα σφάλματα που παρατηρούνται στις υπόλοιπες βαθμίδες και που είναι εμφανή στην τάση για υπερτίμηση της μνήμης και του ανταγωνισμού. Κάθε τι που μαθαίνει ένα παιδί μετά από την ηλικία που πρέπει, είναι κατώτερο. Ο βασικός στόχος είναι να δημιουργηθεί ένα περιβάλλον υποστηρικτικό για τα παιδιά που δεν είναι προνομιούχα. Με αυτόν τον τρόπο αμβλύνονται οι ανισότητες.

---

²⁰ Το ελληνικό portal της εκπαίδευσης, <http://eduportal.gr/index.php/kunena-forum/19>, ανακτήθηκε την 30/03/2012.

Στο σεμινάριο του Ναϊρόμπι ,το 1973, αποφασίζεται να καταβληθεί κάθε δυνατή προσπάθεια ώστε να αναγνωριστεί από την κοινωνία και τις κυβερνήσεις η προσχολική αγωγή ως ζωτική βαθμίδα ολόκληρης της εκπαίδευσης. Την ίδια χρονιά το Παιδαγωγικό Συμπόσιο που γίνεται στην Ολλανδία καταλήγει σε πορίσματα σχετικά με την κατάρτιση του διδακτικού προσωπικού των Νηπιαγωγείων. Το 1974, στο Κάρακας της Βενεζουέλας, η Παγκόσμια Οργάνωση Προσχολικής Αγωγής ασχολείται διεξοδικά με τις σχέσεις των σχεδιασθέντων και πραγματοποιηθέντων στόχων στην αγωγή των νηπίων. Ακολουθεί, το 1975, το Συμπόσιο στις Βερσαλλίες που διαπραγματεύεται το θέμα της σύνδεσης του Νηπιαγωγείου με το Δημοτικό. Διανοίγονται καινούριες προοπτικές για την λειτουργία των Νηπιαγωγείων.

Η δεκαετία του 1980-1990 σηματοδοτεί αλλαγές στο χώρο της προσχολικής αγωγής²¹. Ο ρόλος των Νηπιαγωγών αναβαθμίζεται και τα προγράμματα του νηπιαγωγείου αποδεσμεύονται από τα αναλυτικά προγράμματα της δημοτικής εκπαίδευσης. Το 1989 το Αναλυτικό πρόγραμμα αναπροσαρμόζεται και στηρίζεται πάνω στις αρχές της Εξελικτικής και Εκπαιδευτικής Ψυχολογίας και στοχεύει στην ολόπλευρη και ισόρροπη ανάπτυξη των νηπίων μέσα από ψυχοκινητικές, κοινωνικοσυναισθηματικές δραστηριότητες, δραστηριότητες αισθητικής αγωγής, δραστηριότητες ανάπτυξης της λογικομαθηματικής σκέψης αλλά και απόκτησης προαναγνωστικών και προγραφικών δεξιοτήτων²².

---

²¹ Hill, P.T. (1981). Follow Through and the problem of federal education programs. Santa Monica, CA: Rand Corporation. (ERIC Document Reproduction Service No. ED244726)

²² Ζαμπέτα, Ε. (1998) Αγωγή και εκπαίδευση της πρώιμης παιδικής ηλικίας στην Ευρώπη. Συγκριτική προσέγγιση, Αθήνα, Θεμέλιο,σελ 45-60.

II. Τρέχουσα κατάσταση και ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στη συνέχεια ακολουθούν τα συμπεράσματα από την μελέτη του πίνακα²³ που προέρχεται από την τελευταία έκδοση του Ευρωπαϊκού Δικτύου "Ευρυδίκη"²⁴ το οποίο παρέχει πληροφορίες και αναλύσεις των ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών συστημάτων και πολιτικών. Το δίκτυο συνίσταται από 36 εθνικές μονάδες που εδρεύουν στο σύνολο των 31 χωρών που συμμετέχουν στα ευρωπαϊκά προγράμματα δια Βίου Μάθησης και αποτελείται από τα κράτη μέλη της ΕΕ, τις χώρες του Ενιαίου Οικονομικού Χώρου και την Τουρκία. Συντονίζεται από την Επιτροπή Εκπαίδευσης, οπτικοακουστικών μέσων και πολιτισμού που εδρεύει στις Βρυξέλλες.

Αναλύοντας τα γραφήματα αυτά, διαπιστώνουμε ότι από το σύνολο των 36 χωρών που αναφέρονται, στις 22 (ποσοστό 61%), η προσχολική αγωγή αρχίζει περίπου στην ηλικία των 3 ετών. Σε 11 χώρες (Δανία, Ισπανία, Γαλλία, Ουγγαρία, Μάλτα, Σλοβενία, Φινλανδία, Σουηδία, Βόρεια Ιρλανδία, Ισλανδία, και Νορβηγία, ποσοστό 30,5%) τα παιδιά γίνονται δεκτά σε αντίστοιχα ιδρύματα από τον πρώτο κιάλας χρόνο της ζωής τους, αν και στις περισσότερες από αυτές τις χώρες η εκπαίδευση δεν παρέχεται αποκλειστικά από τα αντίστοιχα υπουργεία παιδείας, αλλά από την εκκλησία, διάφορες εθνικούς ή ιδιωτικούς φορείς. Στην Ελλάδα και το Λιχτενστάιν (5,5%), το νηπιαγωγείο αρχίζει στα 4 έτη, ενώ στην Εσθονία (3%), τα παιδιά έρχονται για πρώτη φορά σε επαφή με σχολικό χώρο από την ηλικία των 6 ετών!

---

²³ Παράρτημα 1

²⁴ «Πρόγραμμα Ευρυδίκη», (2011), The structure of the European education systems 2010/11: schematic diagrams, διαθέσιμο στο http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/tools/108_structure_education_systems_EN.pdf. ανακτήθηκε την 15/04/2011.

Από τον πίνακα αυτόν, διαπιστώνουμε επίσης ότι στην συντριπτική πλειοψηφία των ευρωπαϊκών χωρών η προσχολική εκπαίδευση δεν είναι υποχρεωτική. Έτσι από τις Ευρωπαϊκές χώρες που αναφέρονται, μόνο η Ελλάδα, το Λουξεμβούργο, η Ουγγαρία, και η Ουαλία (ποσοστό 11%) θεωρούν υποχρεωτική την φοίτηση των νηπίων σε δημόσια νηπιαγωγεία. Σε όλες τις υπόλοιπες η φοίτηση είναι προαιρετική, αν και συμμετέχουν μεγάλα ποσοστά του μαθητικού πληθυσμού.

Σχετικά με το σκοπό του νηπιαγωγείου, πρέπει να τονίσουμε ότι αν και όλα τα μέλη-κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης επιδιώκουν με την προσχολική αγωγή έναν κατ' αρχήν κοινό γενικό σκοπό, ο οποίος αποβλέπει στη φύλαξη, την αγωγή, την κοινωνικοποίηση και την εκπαίδευση των νηπίων, ωστόσο η εκπλήρωσή του επιδιώκεται και συντελείται με διαφορετικό τρόπο και σε διαφορετικό βαθμό σε κάθε χώρα-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για παράδειγμα, οι χώρες Γερμανία, Ιρλανδία, Ολλανδία, η Αγγλία και ιδιαίτερα η Δανία αποδίδουν στην προσχολική αγωγή συμπληρωματικό και ενισχυτικό οικογενειακό ρόλο, καθώς επιδιώκεται η προαγωγή της κοινωνικής συμπεριφοράς και η προσωπική ανάπτυξη του παιδιού, χωρίς σχολικό υλικό. Πρωταρχική σημασία αποδίδεται στη φύλαξη και την κοινωνικοποιητική λειτουργία, ενώ η εκπαιδευτική λειτουργία του νηπιαγωγείου θεωρείται υποβαθμισμένη.

Αντίθετα, η Ελλάδα, το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο, η Γαλλία, η Ιταλία και η Ισπανία θεωρούν ότι ο ρόλος του νηπιαγωγείου είναι ευρύτερος και πρέπει να ευνοεί την καλλιέργεια των δεξιοτήτων και την εξασφάλιση γνώσεων, με απώτερο σκοπό την προετοιμασία και προσαρμογή του παιδιού στο μελλοντικό σχολικό περιβάλλον. Σε αυτή τη δεύτερη κατηγορία είναι εμφανής η έμφαση που δίνεται στη γνωστική ανάπτυξη του νηπίου. Γύρω από τις δύο βασικές τάσεις σε ότι αφορά τη λειτουργία του νηπιαγωγείου, δηλαδή την κοινωνικοποίηση και την παροχή γνώσεων, είναι

προσανατολισμένες σχεδόν όλες οι χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Υπάρχουν, βέβαια, και εξαιρέσεις, όπως π.χ. η Ιταλία, όπου ως σκοπός του νηπιαγωγείου ορίζεται «η εξέλιξη της προσωπικότητας, της περίθαλψης ή φροντίδας και η προετοιμασία για το υποχρεωτικό σχολείο σε συνδυασμό με τις προσπάθειες της οικογένειας».

Τέλος, πρέπει να τονίσουμε ότι ο σκοπός της αγωγής σήμερα είναι ανάγκη να προσαρμοστεί στα σύγχρονα δεδομένα και στις ανάγκες ενσωμάτωσης του πολίτη, όχι πια σε μια χώρα αλλά σε μια ευρύτερη πολυπολιτισμική και πολυγλωσσική κοινωνία, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση.

Σ' αυτό το σημείο, πρέπει να αναφερθεί ότι τα κριτήρια ποιότητας που θέτει ένα κράτος διαφέρουν από αυτά που θέτει κάποιο άλλο. Για παράδειγμα, το παιδοκεντρικό ή αναπτυξιακά κατάλληλο δυτικό μοντέλο, με έμφαση στο παιχνίδι, απορρίπτεται από διάφορες ασιατικές χώρες και τη Νέα Ζηλανδία, όπου το ελεύθερο παιχνίδι απαγορεύεται. Επιπλέον, παράγοντες που εμείς θεωρούμε σημαντικούς για την ποιότητα ενός προσχολικού προγράμματος, όπως ο μικρός αριθμός των παιδιών ανά τάξη και η χαμηλή αναλογία νηπίων ανά παιδαγωγό, δεν υιοθετούνται από άλλες χώρες που παρέχουν ποιοτικά προσχολικά Προγράμματα, όπως η Γαλλία, η Ιαπωνία και η Ιταλία, με τα διεθνούς φήμης προσχολικά κέντρα του Ρέτζιο Εμίλια.

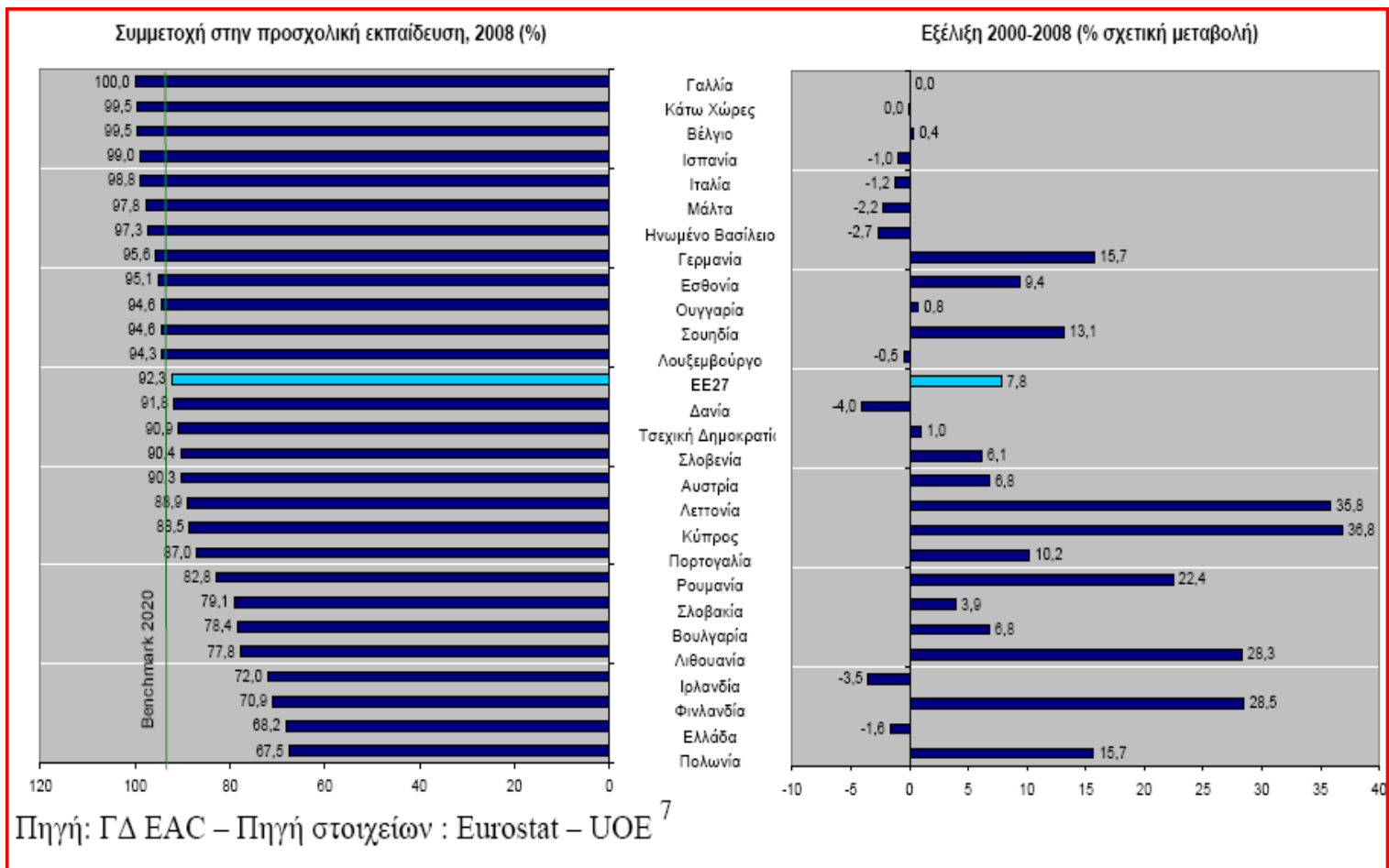
Ακόμα, τα κριτήρια ποιότητας μπορεί να αντικατοπτρίζουν και τις αξίες που προωθούν οι εκάστοτε κοινωνίες. Στις ΗΠΑ, για παράδειγμα, δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στη νοητική ανάπτυξη και τη σχολική επιτυχία, ενώ στην Ιαπωνία ιδιαίτερα σημαντική θεωρείται η ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων για την ομαλή ένταξη στο κοινωνικό σύνολο

Μέχρι τώρα, οι περισσότερες ενέργειες σε επίπεδο ΕΕ επικεντρώνονταν στην αύξηση της ποσότητας των θέσεων σε εγκαταστάσεις παιδικής φροντίδας και προσχολικής εκπαίδευσης, ώστε να καθίσταται δυνατό για περισσότερους γονείς, ειδικά μητέρες, να μετέχουν στην αγορά εργασίας. Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του 2002 στη Βαρκελώνη, τα κράτη μέλη συμφώνησαν να παράσχουν μέχρι το 2010 θέσεις ολοήμερης φροντίδας σε επίσημες εγκαταστάσεις παιδικής φροντίδας για το 90% τουλάχιστον των παιδιών μεταξύ τριών ετών και της υποχρεωτικής έναρξης της σχολικής εκπαίδευσης και για το 33% τουλάχιστον των παιδιών κάτω των τριών ετών. Η πρόοδος που επιτεύχθηκε ήταν άنيση. Για τα παιδιά ηλικίας 0-3 ετών, πέντε χώρες υπερέβησαν το στόχο του 33% και πέντε άλλες τον προσεγγίζουν αλλά η πλειονότητα υστερεί καθώς οκτώ χώρες έχουν επιτύχει μόνο 10% ή και λιγότερο²⁵. Για τα παιδιά άνω των 3 ετών, οκτώ χώρες υπερέβησαν το στόχο του 90% και τρεις άλλες τον προσεγγίζουν αλλά η κάλυψη είναι κάτω του 70% σχεδόν στο ένα τρίτο των κρατών μελών.

Κατά το 2009, οι υπουργοί Παιδείας ενίσχυσαν την προσέγγιση αυτή θέτοντας ως νέο ευρωπαϊκό στόχο τη συμμετοχή στην ΠΕΦ ενός ποσοστού 95% τουλάχιστον των παιδιών ηλικίας μεταξύ 4 ετών και της ηλικίας έναρξης της υποχρεωτικής εκπαίδευσης μέχρι το 2020. Όπως δείχνει το παρακάτω διάγραμμα, ο μέσος όρος συμμετοχής της ΕΕ στην προσχολική εκπαίδευση μέχρι το 2008 είναι 92,3% με σημαντικό αριθμό χωρών να υστερούν σε μεγάλο βαθμό.

---

²⁵ Έγγραφο εργασίας της Επιτροπής με τίτλο: «Υλοποίηση των στόχων της Βαρκελώνης όσον αφορά της υπηρεσίες φροντίδας για παιδιά προσχολικής ηλικίας» (SEC (2008) 2524)

Γράφημα 1: Συμμετοχή στην προσχολική εκπαίδευση ανά χώρα της Ε.Ε.

Κατά συνέπεια παραμένει μια σημαντική πρόκληση όσον αφορά την επέκταση της κάλυψης της παροχής προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας (ΠΕΦ). Όμως και η ποιότητα της ΠΕΦ πρέπει να είναι υψηλή. Γι' αυτό τα κράτη μέλη κατά τα πρόσφατα έτη διακήρυξαν την επιθυμία τους να συνεργαστούν στενότερα σε επίπεδο ΕΕ σε θέματα που σχετίζονται με την βελτίωση της ποιότητας της ΠΕΦ. Το 2006, οι υπουργοί δήλωσαν ότι η ΠΕΦ δύναται να προσφέρει τα υψηλότερα ποσοστά απόδοσης κατά τον μαθησιακό κύκλο της ζωής του ατόμου, ειδικά για τις πλέον ευάλωτες ομάδες²⁶. Το 2008 συμφώνησαν σε μια σειρά προτεραιοτήτων συνεργασίας στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε θέματα πολιτικής για τα σχολεία,

²⁶ Συμπεράσματα του Συμβουλίου για την αποτελεσματικότητα και τη δικαιοσύνη στην εκπαίδευση και την κατάρτιση (ΕΕ C 298 της 8.12.2006).

συμπεριλαμβανομένης της εξασφάλισης προσιτής προσχολικής εκπαίδευσης υψηλής ποιότητας²⁷, και το 2009 ενέκριναν ένα στρατηγικό πλαίσιο συνεργασίας στην εκπαίδευση και κατάρτιση μέχρι το 2020, το οποίο συμπεριλήφθηκε μεταξύ των προτεραιοτήτων της περιόδου 2009-2011 «για την προαγωγή γενικευμένης ισότιμης πρόσβασης και βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης και της στήριξης των διδασκόντων στην προσχολική εκπαίδευση»²⁸.

Δεδομένου του ρόλου της στην μείωση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου και στην προώθηση της κοινωνικής ένταξης στην εκπαίδευση, η ΠΕΦ θα αποτελέσει μέρος των στρατηγικών των κρατών μελών για την επιδίωξη των προτεραιοτήτων της Ευρώπης 2020. Πολλά κράτη μέλη εντείνουν τις προσπάθειές τους για εξέταση και μεταρρύθμιση του συνόλου των συστημάτων τους ΠΕΦ, ξεκινώντας από πολύ διαφορετικές θέσεις σε σχέση με τα ποσοστά μαθητών, την παροχή, την ποιότητα, τους πόρους, το σχεδιασμό και τη διακυβέρνηση της ΠΕΦ.

Παραδείγματα ορισμένων βέλτιστων πρακτικών ΠΕΦ ανά τον κόσμο υπάρχουν ήδη μεταξύ κρατών μελών της ΕΕ. Η Επιτροπή προτίθεται να χρησιμοποιήσει την ανοικτή μέθοδο συντονισμού προκειμένου να βοηθήσει τα κράτη μέλη να εντοπίσουν, να αναλύσουν και να διαδώσουν αποτελεσματικές προσεγγίσεις πολιτικής αναφορικά με την ΠΕΦ και να τις μεταφέρουν στο δικό τους πλαίσιο. Θα χρησιμοποιήσει υφιστάμενα μέσα όπως το Πρόγραμμα για τη Διά Βίου Μάθηση και τα Διαρθρωτικά Ταμεία για την υποστήριξη της καινοτομίας, της ανάπτυξης του προσωπικού και των υποδομών στην ΠΕΦ. Θα κάνει επίσης χρήση των προγραμμάτων πλαισίου για την έρευνα και την ανάπτυξη, για την υποστήριξη της

---

²⁷ Συμπεράσματα του Συμβουλίου σχετικά με την προετοιμασία των νέων για τον 21ο αιώνα: ατζέντα για την ευρωπαϊκή συνεργασία στο σχολικό τομέα (ΕΕ C 319 της 13.12.2008)

²⁸ Συμπεράσματα του Συμβουλίου σχετικά με ένα στρατηγικό πλαίσιο ευρωπαϊκής συνεργασίας στους τομείς της εκπαίδευσης και της κατάρτισης ('ΕΤ 2020') (ΕΕ C 119 της 28.5.2009)

έρευνας, της ανάλυσης και της ανάπτυξης στοιχείων αναφορικά με τις πλέον αποτελεσματικές προσεγγίσεις της ΠΕΦ στην ΕΕ και αλλού.

1.5. Οικονομική κρίση και εκπαίδευση στην Ευρώπη

Τον τελευταίο χρόνο, η παγκόσμια κοινότητα αντιμετωπίζει μια μεγάλης έντασης οικονομική κρίση, η οποία, αν και εκδηλώθηκε αρχικά στις Ηνωμένες Πολιτείες με επίκεντρο τις τραπεζικές επισφάλειες και ειδικότερα την αδυναμία εξυπηρέτησης των στεγαστικών δανείων, σύντομα έλαβε διαστάσεις επιδημίας. Η χρηματοπιστωτική κρίση επεκτάθηκε ταχύτατα στις αναπτυγμένες χώρες και στη συνέχεια σε ολόκληρο τον κόσμο, με δραματικές επιπτώσεις στο τραπεζικό σύστημα και τις επιχειρήσεις. Σύμφωνα με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, η κρίση μεταφέρεται με σφοδρότητα στην πραγματική οικονομία, με αποτέλεσμα την ύφεση και την πτώση της απασχόλησης Birdsall²⁹. Η αντίδραση των χωρών ήταν άμεση σ' ότι αφορά στη λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση της κρίσης. Τα μέτρα αυτά, αν και διέφεραν από χώρα σε χώρα, ωστόσο είχαν έναν κοινό στόχο, τη βελτίωση της ρευστότητας, την κινητοποίηση των επενδύσεων με σκοπό την αναθέρμανση της οικονομίας και τη συγκράτηση της απασχόλησης.

Οικονομική κρίση είναι το φαινόμενο κατά το οποίο μια οικονομία χαρακτηρίζεται από μια διαρκή και αισθητή μείωση της οικονομικής της δραστηριότητας. Όταν λέμε οικονομική δραστηριότητα αναφερόμαστε σε όλα τα μακροοικονομικά μεγέθη της οικονομίας, όπως η απασχόληση, το εθνικό προϊόν, οι τιμές, οι επενδύσεις κ.λπ. Ο βασικότερος δείκτης οικονομικής δραστηριότητας είναι

---

²⁹ Birdsall N.,(2009), «How to unlock the \$1 trillion that developing countries urgently need to cope with the crisis». Center for Global development, σελ. 1-5.

οι επενδύσεις, οι οποίες, όταν αυξομειώνονται, συμπαρασύρουν μαζί τους και όλα τα υπόλοιπα οικονομικά μεγέθη Κουφάρης³⁰.

Η οικονομική κρίση αποτελεί τη μία από τις δύο φάσεις των οικονομικών διακυμάνσεων και συγκεκριμένα τη φάση της καθόδου, όταν δηλαδή η οικονομική δραστηριότητα βρίσκεται σε μια συνεχή συρρίκνωση (European Commission, 2009)³¹. Η οικονομική κρίση προκαλεί δραματικές επιπτώσεις στην κοινωνική ζωή, δεδομένου ότι η μείωση ή και η απουσία εισοδήματος προκαλεί απώλειες στην ευημερία και ωθεί μεγάλα τμήματα του πληθυσμού στη φτώχεια. Το διεθνές εμπόριο, ο ρυθμός της οικονομικής ανάπτυξης και η απασχόληση αντανακλούν σε μεγάλο βαθμό την κατάσταση στην οποία βρίσκεται η διεθνής οικονομία Marmot και Bell³².

Η οικονομική κρίση έχει αφήσει το στίγμα της και στον τομέα της εκπαίδευσης από το 2008 έως σήμερα σε πολλές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και όχι μόνο, όπως προκύπτει από διεθνή έρευνα³³. Από τα ποσοτικά συμπεράσματα της έρευνας, επιβεβαιώνονται οι επιπτώσεις των νεοφιλελεύθερων πολιτικών σε έναν από τους πιο σημαντικούς τομείς της κοινωνίας, την εκπαίδευση. Συγκεκριμένα, τα ευρήματα, μας δίνουν τα οδηγούν συμπεράσματα.

Η ΟΛΜΕ παρουσίασε την έρευνα της Ευρωπαϊκής Συνομοσπονδίας Εκπαιδευτικών με θέμα «Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στον τομέα της εκπαίδευσης από το 2008 μέχρι σήμερα» στην οποία συμμετείχαν 55 συνδικαλιστικές

---

³⁰ Γεώργιος Κουφάρης, (2010), «Η παγκόσμια οικονομική κρίση και οι χρηματιστηριακές αγορές». Περιοδικό Χρήμα, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2010

³¹ ³¹ European Commission, (2009), «Economic and Financial Affairs: Economic crisis in Europe: Causes, consequences and responses». European Economy, Brussels. Pp.1-87, Tab. Graph. Bibliog

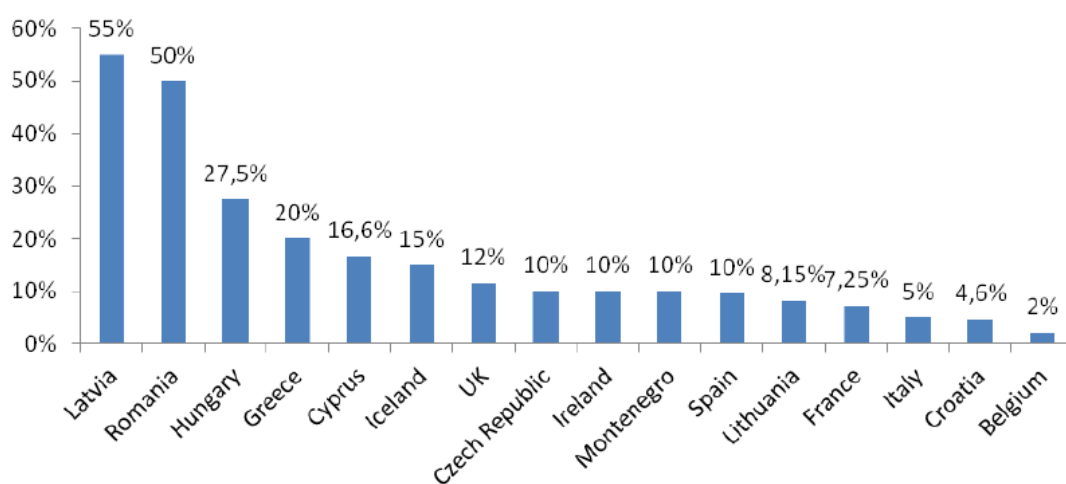
³² Marmot Mg, Bell R., (2009), «How the financial crisis affect health?», Department of Epidemiology and Public Health, London, pp. 13-14

³³ <http://olme-attik.att.sch.gr/new/>, ανακτήθηκε στις 11/06/2012.

οργανώσεις των εκπαιδευτικών που αντιπροσωπεύουν 26 χώρες της Ε.Ε. και 14 εκτός Ε.Ε.

Τα βασικότερα συμπεράσματα της έρευνας που διεξήχθη μεταξύ 17 Φεβρουαρίου και 23 Μαρτίου του 2012 δείχνουν ότι:

1. Σε 22 χώρες έχουν περιοριστεί οι δαπάνες
2. Οι μισθοί των εκπαιδευτικών έχουν «ψαλιδιστεί» σε 12 χώρες, σε 19 έχουν «παγώσει», σε 9 έχουν περικοπεί οι συντάξεις και σε 16 διάφορα επιδόματα
3. Έχουν αυξηθεί οι ώρες διδασκαλίας σε 12 χώρες
4. Έχουν γίνει απολύσεις σε 16 χώρες, σε 23 καταγράφηκαν συγχωνεύσεις σχολικών μονάδων και σε 22 καταργήσεις σχολείων.
5. Σε 12 χώρες έχουν γίνει περικοπές μισθών από το 2008 μέχρι σήμερα, σε 19 έχουμε πάγωμα των μισθών των εκπαιδευτικών, σε 9 περικοπές των συντάξεων και σε 16 περικοπές επιδομάτων.

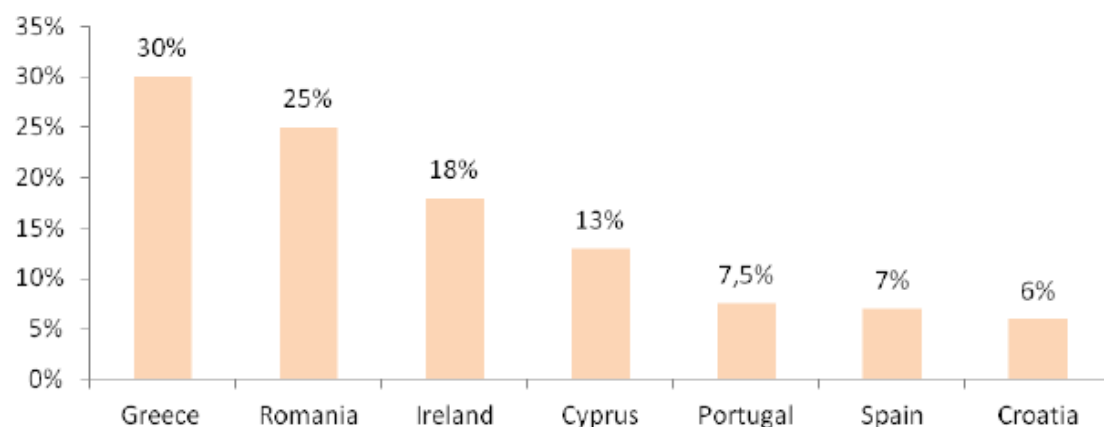

Γράφημα 2: παραδείγματα χωρών και σε τι ποσοστό % έχουν γίνει περικοπές στην εκπαίδευση από το 2008.

Στο παραπάνω γράφημα φαίνονται παραδείγματα χωρών και σε τι ποσοστό % έχουν γίνει περικοπές στην εκπαίδευση από το 2008. Βλέπουμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό περικοπής είναι σε χώρες όπου έχει επέμβει το Δ.Ν.Τ.

Στις δαπάνες για την Παιδεία πρώτη σε περικοπές πανευρωπαϊκά αναδεικνύεται η Λετονία με 55% μείωση, δεύτερη η Ρουμανία με 50%, τρίτη η Ουγγαρία με 27% και τέταρτη η Ελλάδα με 20%.

Στη χώρα μας δίνεται αυτή την στιγμή για την Παιδεία μόλις το 2,6% του ΑΕΠ (και βάση των αρχών του Μνημονίου ως το 2015 προβλέπεται περαιτέρω μείωση μέχρι το 2,2%).

Γράφημα 3: Περικοπές στους μισθούς των εκπαιδευτικών σε ποσοστά % από το 2008.

Στο παραπάνω γράφημα βλέπουμε ότι οι μεγαλύτερες περικοπές στους μισθούς των εκπαιδευτικών έγιναν στην Ελλάδα 30%, στη Ρουμανία 25% και στην Ιρλανδία 18%.

Παράλληλα, η Ελλάδα είναι η πρώτη χώρα πανευρωπαϊκά σε περικοπές μισθών εκπαιδευτικών, με 30% περικοπές μισθών. Σχετικά με τις περικοπές στις συντάξεις εκπαιδευτικών, η Ελλάδα είναι 2η πανευρωπαϊκά με 20% περικοπές και ακολουθεί η Ουγγαρία 30% περικοπές.

Σε συγχωνεύσεις σχολείων η χώρα μας είναι πρώτη μεταξύ των χωρών της ΕΕ, ενώ στη δεύτερη θέση βρίσκονται Ουγγαρία και Ιταλία.

Παράλληλα, παρατηρείται αύξηση των ιδιωτικοποιήσεων σε 14 χώρες, ενώ σε 23 δεν υπάρχουν ιδιωτικοποιήσεις. Ωστόσο, η μορφή των ιδιωτικοποιήσεων ποικίλει. Έτσι, για παράδειγμα, στην Πολωνία οι ιδιωτικοποιήσεις έχουν πραγματοποιηθεί στην προσχολική και πρωτοβάθμια εκπαίδευση, ενώ για στην Ολλανδία έχουν γίνει στα προγράμματα δια βίου μάθησης και στην Ιρλανδία στις σχολές για δασκάλους και νηπιαγωγούς. Να σημειωθεί ότι περικοπές σε μισθούς, επιδόματα, συντάξεις, έχουν γίνει σε χώρες όπως Κροατία, Κύπρος, Ελλάδα, Ισλανδία, Ιρλανδία Λετονία, Πολωνία, Πορτογαλία, Ισπανία, Ρουμανία κλπ.

Στην Ουγγαρία έγινε «κατάργηση των μηνιαίων υποτροφιών, περικοπές στις πρόσθετες παροχές (κουπόνια για γεύματα, κουπόνι διακοπών, των συνταξιοδοτικών ταμείων, οικονομική στήριξη για τα παιδιά σχολικής ηλικίας των εκπαιδευτικών)».

Στην Τσεχία «τα κονδύλια για κοινωνικές παροχές (κουπόνια φαγητού, λοιπές παροχές) μειώθηκαν από το 2% στο 1%», στη Βουλγαρία «οι εκπαιδευτικοί δεν πληρώνονται για τις επιπλέον ώρες εργασίας. Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών πολύ συχνά δεν πληρώνεται. Η εξέλιξη της σταδιοδρομίας σε πολλές περιπτώσεις έχει σταματήσει». Στην Ελλάδα: «Επίδομα εξωδιδασκτικής απασχόλησης 356 ευρώ- 100% περικοπή, επίδομα διδακτικής προετοιμασίας 105 ευρώ- περικοπή 100%, επίδομα γάμου 35 ευρώ- 100% περικοπή, επίδομα για μεταπτυχιακές σπουδές 45- 75 ευρώ- 100% περικοπή, αποζημίωση για τη διδασκαλία μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες 195 ευρώ- 100% περικοπή».

Οι συγχωνεύσεις σχολείων είναι από τους βασικούς πυλώνες του νεοφιλελεύθερου τύπου εκπαίδευσης, οι οποίες ως βασική απόρροια έχουν τις συνεχώς αυξανόμενες απολύσεις εκπαιδευτικών. Σε ειδικό γράφημα, αναδεικνύεται

το αυξημένο ποσοστό των εκπαιδευτικών που έχουν αφήσει τη θέση τους, από το 2008 μέχρι σήμερα, η Ελλάδα κατέχει την πρώτη θέση.

Η Ελλάδα κατέχει την πρωτιά και στις συγχωνεύσεις σχολείων, με δεύτερη την Ουγγαρία και Τρίτη την Ιταλία, ενώ βρίσκεται τέταρτη σε κατάταξη στις καταργήσεις, με πρώτη την Τουρκία, δεύτερη την Ουκρανία και τρίτη την Ισπανία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^Ο

2.1. Η προσχολική αγωγή στην Ελλάδα

Η ανάπτυξη της προσχολικής αγωγής στην Ελλάδα ακολούθησε την παραδοσιακή διχοτόμηση μεταξύ εκπαίδευσης (νηπιαγωγείο) και φροντίδας (παιδικός σταθμός) η οποία παρατηρείται και σε άλλες χώρες. Δυο πλήρως διαχωρισμένα δίκτυα θεσμών με εντελώς διαφορετική διοικητική δομή, στόχους και προσωπικό, που αντιστοιχούν σε διαφοροποιημένες ανάγκες, παρέχουν υπηρεσίες αγωγής και εκπαίδευσης κατά την πρώιμη παιδική ηλικία.

Το νηπιαγωγείο θεωρείται το πρώτο στάδιο του εκπαιδευτικού συστήματος και πλέον αποτελεί τμήμα της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Το Υπουργείο Παιδείας ασκεί τον πλήρη έλεγχο όσον αφορά στο πρόγραμμα, στη λειτουργία, στο διορισμό και στην εποπτεία του διδακτικού προσωπικού κατά τρόπο που αντιστοιχεί στη γενικότερη συγκεντρωτική δομή της ελληνικής εκπαίδευσης. Σήμερα η έννοια της επαγγελματοποίησης της προσχολικής εκπαίδευσης τίθεται με νέους όρους που αφορούν στο είδος, στην ποιότητα και στην εκπαίδευση του προσωπικού, στους στόχους και στο περιεχόμενο των προγραμμάτων, καθώς και στην εφαρμογή διαδικασιών αξιολόγησης του έργου και εκτίμησης της ποιότητας των υπηρεσιών Ζαμπέτα³⁴.

Από την άλλη πλευρά, σύμφωνα με τον Μαυρογιώργο³⁵, η βασική εκπαίδευση, η επιμόρφωση και τελικά η επαγγελματική ανάπτυξη του εκπαιδευτικού

---

15 Ζαμπέτα, Ε., (1998). Αγωγή και Εκπαίδευση της Πρώιμης Παιδικής Ηλικίας Στην Ευρώπη: Συγκριτική Προσέγγιση. Αθήνα: Θεμέλιο.

³⁵ Μαυρογιώργος Γ., (2003). Ανιχνεύοντας την εκπαιδευτική πολιτική για τον εκπαιδευτικό στα επιχειρησιακά προγράμματα (ΕΠΕΑΕΚ) του Υπουργείου Παιδείας, Στο: Γ. Μπαγάκης (επιμ.). Ο εκπαιδευτικός και η ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση, (σελ. 349-365). Αθήνα. Μεταίχμιο.

στοχεύει στην αναβάθμιση και αναγνώριση της επαγγελματικής του ταυτότητας. Η ειδική βασική επαγγελματική εκπαίδευση, η αυτονομία στην άσκηση του εκπαιδευτικού έργου, η συνεχής ενημέρωση και επιμόρφωση, η κοινωνική αποστολή του εκπαιδευτικού αποτελούν βασικά στοιχεία που προσδιορίζουν το επάγγελμα του εκπαιδευτικού στη σύγχρονη εποχή και αποτελούν κεντρικά χαρακτηριστικά της επαγγελματικής του ανάπτυξης³⁶.

Σύμφωνα με τον Κιτσαρά³⁷, με τον όρο "νηπιαγωγός" εννοούμε τον επαγγελματία εκπαιδευτικό του οποίου το κύριο έργο είναι η αγωγή, η μόρφωση και γενικά η εκπαίδευση, η παιδεία των παιδιών της προσχολικής ηλικίας. Η επαγγελματοποίηση προϋποθέτει την κατοχή ειδικών γνώσεων γύρω από το νήπιο, την επαγγελματική συνείδηση και την αντίστοιχη συμπεριφορά του εκπαιδευτικού, για να είναι σε θέση να ασκήσει σωστά τα καθήκοντά του και να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του. Προϋποθέτει ακόμη επαγγελματική οργάνωση και αυτονομία στην άσκηση του επαγγέλματος³⁸. Ο Κυρίδης υποστηρίζει ότι ο ρόλος της νηπιαγωγού δεν περιορίζεται μόνο στα επαγγελματικά της καθήκοντα, δηλαδή στην απόλυτη τυπική του διάσταση, αλλά και σε κοινωνικά καθήκοντα. Για το λόγο αυτό δε θα πρέπει να εξαντλείται στην τυπική και μόνο άσκηση των καθηκόντων της, αλλά και στην επιστημονική –παιδαγωγική-κοινωνική βελτίωση της προσχολικής εκπαίδευσης.

---

³⁷ Κιτσαράς, Γ., (1991). *Εισαγωγή στην Προσχολική Παιδαγωγική*. Αθήνα: Παπαζήση

³⁸ Κυρίδης, Α., (1996). Μια κοινωνιολογική προσέγγιση της προσχολικής εκπαίδευσης. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

I. Η περίοδος της προαιρετικής φοίτησης

Στην Ελλάδα το κράτος εκδηλώνει ενδιαφέρον για τα Νηπιαγωγεία το 1895 με νόμο που καθορίζει την ηλικία των παιδιών που φοιτούν στα Νηπιαγωγεία. Το 1897 η Αικατερίνη Λασκαρίδου γεννημένη στην Βιέννη και κόρη του Μακεδόνα Κωνσταντίνου Χρηστομάνου, ιδρύει το Διδασκαλείο και μαζί το πρώτο Νηπιαγωγείο στην Αθήνα με το όνομα «Πρότυπος Νηπιακός Κήπος»³⁹. Το διδασκαλείο περιέρχεται στο Δημόσιο το 1922 και από τότε λειτουργεί ως Δημόσιο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα. Το 1901 ακολουθεί η ίδρυση δύο ακόμα Νηπιαγωγείων. Το 1905 ιδρύεται ο «Πρότυπος Λαϊκός Νηπιακός Κήπος» στον Πειραιά. Από το 1914 μέχρι το 1929 ψηφίζεται στην Ελλάδα ο νόμος που καθορίζει τον τρόπο ίδρυσης και λειτουργίας των Νηπιαγωγείων που υπάγονται στο Υπουργείο Παιδείας. Το 1914 παιδιά που ήταν στην ηλικία των 5 ετών μπορούν να φοιτήσουν στο Νηπιαγωγείο. Εκείνη την περίοδο αλλάζει το όριο ηλικίας που δύναται να περιλάβει και παιδιά που έχουν συμπληρώσει τα τέσσερα χρόνια τους. Αν και δεν υπάρχουν στατιστικά στοιχεία, ο αριθμός των νηπίων που φοίτησαν στα ελληνικά νηπιαγωγεία μέχρι την περίοδο της μικρασιατικής καταστροφής (1922-23) ήταν πολύ μικρός. Με την ανταλλαγή των πληθυσμών αυξήθηκε κατακόρυφα ο αριθμός των νηπιαγωγείων καθώς και η δύναμη τους. Το σχολικό έτος 1926-27 φοίτησαν στα 331 νηπιαγωγεία όλης της χώρας 17.873 νήπια.

Στη συνέχεια η αύξηση υπήρξε εκθετική. Το σχ. έτος 1930-31 η φοίτηση στα νηπιαγωγεία αυξήθηκε κατά 75% κάτι που συνεχίστηκε μέχρι το 1940. Όμως, η ανισοκατανομή τόσο των νηπιαγωγείων όσο και των νηπίων στα διάφορα διαμερίσματα της χώρας ήταν έκδηλη, αφού από τα 555 νηπιαγωγεία που λειτούργησαν το σχολ. έτος 1930-31 μόνο τα 33 βρίσκονταν στην Παλαιά Ελλάδα

---

³⁹ <http://blogs.sch.gr/10nipmytil/>, ανακτήθηκε την 10/12/2012

και τα υπόλοιπα στη Νέα Ελλάδα με πρωτοπόρο τη Μακεδονία, στην οποία λειτούργησαν 397 νηπιαγωγεία.

Το σχολικό έτος 1954-55 που υπήρξαν και πάλι στατιστικά δεδομένα, από τα 880 δημόσια νηπιαγωγεία όλης της χώρας τα 275, σχεδόν το 1/3, δε λειτούργησαν. Η ανισοκατανομή κατά διαμέρισμα συνεχίστηκε με πρωτοπόρο και πάλι την Μακεδονία όπου λειτουργούσαν σχεδόν τα 2/3 των νηπιαγωγείων της χώρας.

Στη δεκαετία του '60 ο αριθμός φοίτησης των νηπίων υπερδιπλασιάστηκε (ποσοστό αύξησης 116,4%) και στην επόμενη δεκαετία⁴⁰ ο ρυθμός αύξησης κρατήθηκε σε υψηλά επίπεδα (ποσοστό αύξησης 67,6%). Η αλματώδης αύξηση την περίοδο αυτή δεν αποτέλεσε μοναδικό ελληνικό φαινόμενο. Στη Δυτ. Γερμανία π.χ. το 1972 το ποσοστό φοίτησης στα νηπιαγωγεία ανέρχονταν σε 40% ενώ το 1982 σε 71%.

Σταδιακά από την δεκαετία του 1980 και μετά οι ρυθμοί αύξησης φθίνουν καθώς όπως είναι φυσικό όλο και περισσότερα νήπια φοιτούσαν ήδη στα νηπιαγωγεία, παρ' όλο που η φοίτηση δεν ήταν υποχρεωτική.

Εντούτοις επίσημο ενδιαφέρον για υποχρεωτική φοίτηση πρωτοεκδηλώθηκε στα 1976, όταν με το Ν. 309/76 άρθρ. 4 παραγρ. 3 σημειωνόταν: «Η φοίτηση εις τα νηπιαγωγεία δύναται να καταστή υποχρεωτική εις περιοχάς της χώρας οριζομένης εκάστοτε δια Προεδρικών Δ/των, εκδιδομένων προτάσει των Υπουργών Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και Οικονομικών».

Παρά την απροθυμία της Πολιτείας να καταστήσει υποχρεωτική την φοίτηση, κυρίως για οικονομικούς λόγους και εξαιτίας της έλλειψης υλικοτεχνικής και κτιριακής υποδομής, κατά το σχολικό έτος 1985-1986 η φοίτηση είχε φτάσει το

---

⁴⁰ http://paroutsas.jmc.gr/ipoxr_nip.htm, ανακτήθηκε την 10/12/2012

ποσοστό του 77,6% στο σύνολο των μαθητών όλης της χώρας. Η κατάσταση παρέμεινε στάσιμη μέχρι το 2005, παρά τις προθέσεις του νομοθέτη που περιγράφηκαν παραπάνω. Έτσι, στη σχετική εγκύκλιο του ΥΠΕΠΘ, με αριθμό πρωτοκόλλου Φ.32 / 344 / 85330 / Γ1/31-8-2005, αναφερόταν ρητά τα εξής:

"Η φοίτηση στο νηπιαγωγείο είναι διετής και προαιρετική. Η μη υποχρεωτικότητα της φοίτησης σε Νηπιαγωγείο δεν αναφέρεται στα εγγραφήντα νήπια, αλλά στην αρχική απόφαση της επιλογής ή μη της φοίτησης σ' αυτό. Εφόσον γίνει εγγραφή σε νηπιαγωγείο η φοίτηση είναι υποχρεωτική. Η σημαντικότητα της προσχολικής αγωγής στην ανάπτυξη των νηπίων σε κάθε επίπεδο οδηγεί την πολιτεία στην κάλυψη όλων των αναγκών για φοίτηση στα Νηπιαγωγεία."

Και στην περίπτωση αυτή διαπιστώνεται η βούληση της πολιτείας για κάλυψη των αναγκών, εντούτοις ως τότε δεν είχε γίνει καμία ενέργεια προς την εφαρμογή της υποχρεωτικότητας της φοίτησης.

II. Η περίοδος της υποχρεωτικής φοίτησης- Θεσμικό Πλαίσιο

Μετά την εκατονταετή σχεδόν απραξία στο ζήτημα της υποχρεωτικότητας της προσχολικής αγωγής στην Ελλάδα, εμφανίστηκαν σημαντικές εξελίξεις, οι οποίες όμως και πάλι εμφάνισαν αρκετές παλινωδίες⁴¹.

Συγκεκριμένα, τον Δεκέμβριο του 2006 ψηφίστηκε νόμος που καθόριζε την υποχρεωτικότητα ενός έτους στο νηπιαγωγείο (Ν.3518, άρθρο 73, ΦΕΚ 272 τ. Α', 21.12.2006) με το εξής περιεχόμενο:

---

⁴¹ Εφημερίδα «Το Βήμα», (2009), *Υποχρεωτική πάλι η φοίτηση στο νηπιαγωγείο*, άρθρο της 2-12-2009, διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=302554>, ανακτήθηκε την 15-4-2011

"1. α) Η παρ. 3 του άρθρου 3 του ν. 1566/1985 (ΦΕΚ 167 Α'), όπως τροποποιήθηκε με τις διατάξεις του άρθρου 10 παρ. 1 στοιχείο α' του ν. 2327/1995 (ΦΕΚ 156 Α'), αντικαθίσταται ως εξής:

«Η φοίτηση στα νηπιαγωγεία είναι διετής και εγγράφονται σε αυτά νήπια που συμπληρώνουν την 31η Δεκεμβρίου του έτους εγγραφής ηλικία τεσσάρων (4) ετών. Η φοίτηση όσων την 31η Δεκεμβρίου του έτους εγγραφής συμπληρώνουν ηλικία πέντε (5) ετών είναι υποχρεωτική και στην περίπτωση αυτή έχει εφαρμογή το δεύτερο εδάφιο της παρ. 3 του άρθρου 2 του ν. 1566/1985.

β) Στο τέλος της παρ. 6 του άρθρου 3 του ν.1566/1985 (ΦΕΚ 167 Α') προστίθεται εδάφιο ως ακολούθως:

«Σε περιοχές που δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις ίδρυσης νηπιαγωγείου μπορεί, με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, μετά από εισήγηση του οικείου Περιφερειακού Υπηρεσιακού Συμβουλίου, να λειτουργήσει παράρτημα του πλησιέστερου προς αυτό νηπιαγωγείου.»

Η ψήφιση του συγκεκριμένου νόμου ανέδειξε το πρόβλημα της σχολικής στέγης, με αποτέλεσμα να χρειαστεί νέα ρύθμιση που θα αντιμετώπιζε το ζήτημα. Έτσι με ειδική ρύθμιση καθορίστηκε ότι «για το σχολικό έτος 2007-08 μπορούν να λειτουργήσουν τμήματα νηπιαγωγείων εντός των παιδικών και βρεφονηπιακών σταθμών του Ν. 2345/95 (ΦΕΚ 213 Α')» . Αυτό έδινε την δυνατότητα στους δήμους να ιδρύσουν τμήματα νηπιαγωγείων, ενώ προβλεπόταν και η κάλυψη των κτιριακών υποδομών με την κατασκευή ελαφρών αιθουσών, των οποίων όμως οι προδιαγραφές δεν ήταν οι πλέον κατάλληλες.

Τον Σεπτέμβριο του 2008⁴² υποβλήθηκαν αιτήσεις για εξασφάλιση άδειας λειτουργίας από πολλούς ιδιωτικούς σταθμούς, οι οποίοι όμως δεν διέθεταν την απαραίτητη κτιριακή υποδομή. Προς αντιμετώπιση του προβλήματος ελαστικοποιήθηκαν πρόσκαιρα οι αυστηρές διατάξεις που αφορούσαν τις υποδομές αλλά μετά από διάφορες αντιδράσεις το μέτρο ατόνησε. Έτσι, απεστάλη εγκύκλιος σε όλα τα νηπιαγωγεία που ανέφερε ότι τα νήπια μπορούσαν, κατ' εξαίρεση, και μόνο για το σχολικό έτος 2009-10, να εγγραφούν στο δημοτικό τον Σεπτέμβρη του 2009, χωρίς να απαιτείται βεβαίωση παρακολούθησης του ενός έτους υποχρεωτικού νηπιαγωγείου.

Το πρόβλημα φαίνεται να βαίνει προς την οριστική του λύση, καθώς με την σχετική εγκύκλιο περί προγραμματισμού εκπαιδευτικού έργου σχολικού έτους 2011-2012 με Αρ.Πρωτ.Φ.12/570/67123/Γ1/14-06-2011, το Υπουργείο Παιδείας καθιστά σαφές ότι:

«Η φοίτηση των νηπίων τα οποία μέχρι και την 31η Δεκεμβρίου του 2010 συμπληρώνουν ηλικία πέντε ετών, έχει γίνει πλέον υποχρεωτική, σύμφωνα με το άρθρο 73 του Νόμου 3518/2006 (ΦΕΚ 272Α /2006) και με την Φ.6/278/56068/Γ1/17-5-2011 Υ.Α, με την οποία καθορίζεται ο τρόπος της Βεβαίωσης Παρακολούθησης Νηπίου, η οποία είναι ένα από τα απαιτούμενα δικαιολογητικά για την εγγραφή στην Α' τάξη του δημοτικού σχολείου.

Σε όσα Νηπιαγωγεία, μετά την εγγραφή όλων των νηπίων πρώτης ηλικίας υπάρχουν κενές θέσεις, γίνονται δεκτά τα νήπια δεύτερης ηλικίας, (προνήπια) για την εγγραφή των οποίων εφαρμόζονται οι διατάξεις του Π.Δ 200/1998 (ΦΕΚ 161Α).

---

⁴² Τάτσικας Γ., 2009, *Η εξέλιξη της υποχρεωτικότητας για το νηπιαγωγείο και το πιστοποιητικό σπουδών στην προσχολική εκπαίδευση*, διαθέσιμο στο <https://sites.google.com/site/sillogosargosaronikou/h-exelixetes-yprochreotikotetas-gia-to-nepia-gogeio-kai-to-pistopoietiko-spoudon-sten-proscholike-ekpaideuse>: ανακτήθηκε την 15-4-2011

Η πρωινή Ζώνη (7:00-8:00) λειτουργεί στα Ολοήμερα Νηπιαγωγεία με την προϋπόθεση της συμμετοχής 5 τουλάχιστον νηπίων πρώτης ηλικίας (Φ.32/190/81670/Γ1/20-7-2007 (ΦΕΚ 1420/ 8.8.2007 τ.Β'), Υπουργική Απόφαση. Στα συστεγαζόμενα Ολοήμερα Νηπιαγωγεία, εφόσον ο αριθμός είναι μικρός, συγκροτούνται κοινά τμήματα.»

Καθώς οι νέες ρυθμίσεις επηρεάζουν την λειτουργία κάποιων ιδιωτικών παιδικών σταθμών, ασκήθηκαν πιέσεις για την αναστολή τους, χωρίς όμως να το επιτύχουν, καθώς υπάρχει δέσμευση εκ μέρους της πολιτικής ηγεσίας ότι το υπουργείο θα προχωρήσει στις αναγκαίες ενέργειες, ώστε η υποχρεωτικότητα να εφαρμοστεί οριστικά.

Στις προθέσεις του φαίνεται να εντάσσεται η λειτουργία του ολοήμερου νηπιαγωγείου και η διετής προσχολική αγωγή, η οποία όμως δεν μπορεί να γίνει πράξη, εάν δεν ολοκληρωθούν οι αναγκαίες υποδομές.

Στο πλαίσιο αυτό, η κατάσταση όπως διαμορφώθηκε την τελευταία τριετία στη χώρα μας δείχνει αρκετά αισιόδοξη⁴³, καθώς η υποχρεωτικότητα έχει θεσμοθετηθεί πλέον νομοθετικά και η προσχολική αγωγή δείχνει να παίρνει τη θέση που της αξίζει στην εκπαιδευτική μας πρακτική.

Όπως είδαμε, η υποχρεωτική φοίτηση στο νηπιαγωγείο τείνει να αποτελέσει την κυρίαρχη τάση στην Ελληνική πραγματικότητα, και μάλιστα να επεκταθεί σε διετή. Εντούτοις είδαμε ότι σε ευρωπαϊκό επίπεδο έχουν να γίνουν ακόμη πολλά, καθώς πολύ λίγες είναι η χώρες που εφαρμόζουν επίσημα και υποχρεωτικά την προσχολική αγωγή.

---

⁴³ <http://www.stat-athens.aueb.gr/~jpan/oosa-report/oosa-report-ch4.pdf>, ανακτήθηκε την 20/12/2012.

2.2 Οικονομική κρίση και προσχολική εκπαίδευση στην Ελλάδα

Η οικονομική κρίση που βιώνει η χώρα μας τα τελευταία χρόνια, δεν μπορεί να αφήσει το εκπαιδευτικό σύστημα ανέπαφο και άτρωτο. Κάποιες από τις κοινώς ομολογούμενες συνέπειες της κρίσης είναι:

A) Λιγότερα έσοδα για τις λειτουργικές δαπάνες των σχολείων

B) μείωση του ρυθμού ανέγερσης σχολικών κτιρίων

Γ) συγχωνεύσεις τμημάτων – περισσότεροι μαθητές στα τμήματα (30αρια)

Δ) Συγχωνεύσεις σχολικών μονάδων

E) Μείωση των προσλήψεων νέων Εκπαιδευτικών.

Στ) Μεταβολή των εργασιακών σχέσεων των Εκπαιδευτικών – περισσότεροι καθηγητές σε δύο ή τρία σχολεία – περισσότεροι με ελαστικές σχέσεις εργασίας (ωρομίσθιοι) αναγκαστικές αποσπάσεις σε άλλες περιφέρειες.

Z) Μείωση των μισθών.

H) Καμία πρόσληψη κοινωνικών ψυχολόγων, με τους Εκπ/κους να καλύπτουν τα κενά εκ των ενόντων και το σχολείο να υπολειτουργεί.

Αυτή είναι μια πρώτη προσέγγιση απλή, ορθολογιστική που καταδεικνύει τις συνέπειες που υφίσταται το σχολείο με έμμεση και άμεση ανταποδοτική επένδυση στους μαθητές. Οι κρατικές δαπάνες της Ελλάδας για την παιδεία είναι πολύ χαμηλότερες σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, επομένως η χαμηλότερη παραγωγή (σκορ στα τεστ PISA) ενδεχομένως να οφείλονται στις περιορισμένες δαπάνες. Υπάρχει όμως μια ξεκάθαρη ένδειξη αναποτελεσματικότητας: η Ελλάδα

σημειώνει χαμηλότερη παραγωγή απασχολώντας περισσότερους εκπαιδευτικούς ανά μαθητή σε σύγκριση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι οι χαμηλότερες δαπάνες της Ελλάδας στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, παρά τον υψηλό αριθμό εκπαιδευτικών, δεν οφείλονται στο γεγονός ότι οι μισθοί των εκπαιδευτικών είναι πολύ χαμηλοί. Ο σημαντικότερος λόγος είναι ότι η Ελλάδα δαπανά ελάχιστα στις υποδομές της παιδείας (π.χ. κτίρια και εκπαιδευτικό εξοπλισμό) και στην προσχολική εκπαίδευση.⁴⁴

Δεν είναι όμως μόνο αυτό. Η δεινή οικονομική κρίση που έχει εισβάλει σε όλα τα σπίτια των μέσων οικονομικά και πολιτισμικά οικογενειών, τα οποία αποτελούν εξάλλου και τη συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων στη δημόσια εκπαίδευση και στα δημόσια σχολεία μας, έχει δημιουργήσει ένα πλήθος προβλημάτων και παρενεργειών στους μαθητές. Αυτά μεταφέρονται από το σπίτι στο σχολείο, όπου και παρατηρούνται πρωτόγνωρα οδυνηρές καταστάσεις.

Η οικονομική δυσπραγία των γονέων, η αύξηση της ανεργίας και η ευρύτερη κοινωνική αποδιοργάνωση αντικατοπτρίζονται φανερά πλέον στην καθημερινότητα του σχολείου. Οι μαθητές δεν έχουν την δυνατότητα να αγοράσουν τα απαραίτητα για την παρακολούθηση του σχολείου, ενώ έντονη είναι και η αδιαφορία απέναντι στη σχολική τάξη και τις απαιτήσεις της. Οι γονείς, έχοντας πολύ πιο άμεσα προβλήματα επιβίωσης να αντιμετωπίσουν, παραμελούν τη σχολική επίβλεψη των παιδιών τους.

Στις τελευταίες θέσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση βρίσκεται η Ελλάδα, σε ό,τι αφορά τη συμμετοχή των παιδιών στην προσχολική εκπαίδευση καθώς και των

---

⁴⁴ Βαγιανός,Δ., Βέττας, Ν., Μεγήρ,Κ., Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα: Μεταρρυθμίσεις και ευκαιρίες σε μία κρίσιμη συγκυρία, London School of Economics, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 5 Αυγούστου 2010.

ενηλίκων στη διά βίου μάθηση, σύμφωνα με έκθεση⁴⁵ που έδωσε στη δημοσιότητα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 19 Απριλίου του 2011.

Συγκεκριμένα, **στην συμμετοχή στην προσχολική εκπαίδευση η Ελλάδα καταλαμβάνει την προτελευταία θέση στην Ε.Ε.** Μόνο το 68,2% των παιδιών ηλικίας μεταξύ 4 ετών και ηλικίας έναρξης της υποχρεωτικής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στη χώρα μας συμμετέχει στην προσχολική μάθηση, όπως δείχνουν τα στοιχεία του 2007, ενώ το ποσοστό είναι μειωμένο σε σχέση με το 2000 (69,3%).

Η σχολική διαρροή αποτελεί μια επίσης νέα πραγματικότητα, καθώς πολλά παιδιά δε μπορούν να πηγαίνουν στο σχολείο, την στιγμή που στο σπίτι τους, στην οικογένεια τους δεν υπάρχουν τα αναγκαία πλέον της σίτισης και ένδυσης τους. Διαρροή δεν σημαίνει απλά μία κατάσταση που απορρέει από την οικονομική κρίση αλλά μία αποτυχία της εκπαίδευσης

Ανάμεσα στα αποτελέσματα της κρίσης τα σοβαρότερα, εκτός του βιοποριστικού, για τα παιδιά είναι η αύξηση του άγχους, η αύξηση της βίας και η μείωση της επίδοσης στο σχολείο.

Τα παραπάνω στοιχεία αποτελούν καθημερινές διαπιστώσεις των εκπαιδευτικών της πράξης αλλά και ερωτήματα τα οποία η έρευνα που ακολουθεί καλείται να αξιολογήσει προκειμένου να μας δώσει τα ανάλογα αποτελέσματα.

---

⁴⁵ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0222:FIN:EL:PDF>, ανακτήθηκε την 20/12/2011.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο -Κοινωνικές ανισότητες στην εκπαίδευση

3.1 Η σχολική επίδοση εξαρτάται από την κοινωνική προέλευση

Η κοινωνική ανισότητα στην εκπαίδευση είναι το θέμα με βάση το οποίο συγκροτήθηκε ένας ολόκληρος επιστημονικός κλάδος, η κοινωνιολογία της εκπαίδευσης. Το κείμενο αυτό, φωτίζοντας ορισμένες πλευρές της σχολικής πραγματικότητας μέσα από ένα τέτοιο πρίσμα, επιχειρεί να δείξει τη χρησιμότητα της κοινωνιολογικής ανάλυσης, ως εργαλείου, για τον εκπαιδευτικό στην καθημερινή του πράξη.

Η διαπίστωση ότι η σχολική επίδοση εξαρτάται από την κοινωνική προέλευση, ότι η σχολική ιεραρχία αντιστοιχεί στην κοινωνική ιεραρχία, αφού οι καλοί μαθητές προέρχονται κατά βάση από τα προνομιούχα κοινωνικά στρώματα, ενώ αντίστροφα τα παιδιά των λαϊκών στρωμάτων είναι συνήθως κακοί μαθητές, ανέτρεψε στη δεκαετία του '60 την αντίληψη για το ρόλο της εκπαίδευσης και δημιούργησε ένα νέο ερευνητικό πεδίο.

Ο αξιοκρατικός και δημοκρατικός χαρακτήρας του σχολείου αμφισβητήθηκε με βάση πολυάριθμα ερευνητικά ευρήματα που τεκμηριώναν το γεγονός ότι το σχολείο ασκεί κοινωνική επιλογή και ενισχύει την κοινωνική ανισότητα.

Τα τελευταία 40 χρόνια πλήθος ερευνών διεθνώς μελέτησε τις πολλαπλές πτυχές της εκπαιδευτικής ανισότητας⁴⁶, και διαφορετικές θεωρίες διατυπώθηκαν για την ερμηνεία της. Τα επιστημονικά πορίσματα τροφοδότησαν πολυάριθμες παρεμβάσεις και εκπαιδευτικές πολιτικές που σχεδιάστηκαν για την άμβλυνση αυτής

---

⁴⁶ Στην ελληνική βιβλιογραφία η πιο έγκυρη και εμπειριστατωμένη παρουσίαση του θέματος της κοινωνικής ανισότητας στην εκπαίδευση και η ανάλυση των μηχανισμών που την παράγουν γίνεται στο βιβλίο της Α. Φραγκουδάκη, *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης. Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1985.

της ανισότητας, όπως, για παράδειγμα, η αντισταθμιστική εκπαίδευση (Βρετανία) ή οι Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (Γαλλία).

Είναι αλήθεια ότι έγιναν πολύ σημαντικά βήματα: στις δυτικές χώρες παρατηρείται εξάλειψη του αναλφαβητισμού, γενίκευση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και θεαματική άνοδος του εκπαιδευτικού επιπέδου του πληθυσμού, χαρακτηριστικά που δείχνουν ότι η πρόσβαση στην εκπαίδευση διευρύνεται για όλα τα κοινωνικά στρώματα. Όμως, παρά τις θετικές αυτές εξελίξεις, η κοινωνική ανισότητα όχι μόνο εξακολουθεί να διέπει τα σύγχρονα εκπαιδευτικά συστήματα, αλλά δείχνει και να βαθαίνει. Εμφανίζεται με νέες μορφές, μετατίθεται σε άλλα επίπεδα. Παραμένει ένα κεντρικό και ανοιχτό ερώτημα για την κοινωνιολογική σκέψη.

Γλώσσα και κουλτούρα του σχολείου

Η ογκώδης σχετική βιβλιογραφία δείχνει ότι τα παιδιά, ανάλογα με το κοινωνικό περιβάλλον από το οποίο προέρχονται, φτάνουν στο σχολείο άνισα εξοικειωμένα με τη γλώσσα και την κουλτούρα του⁴⁷. Η σχέση με τη γλώσσα έχει πολύ μεγάλη σημασία για τη σχολική επίδοση. Πολυάριθμες έρευνες συγκλίνουν στο ότι η γλωσσική επάρκεια, όπως αξιολογείται στο σχολείο, εξαρτάται άμεσα από την κοινωνική προέλευση. Η γλώσσα (κάθε εθνική γλώσσα) δεν είναι ενιαία. Εκτός από τα γεωγραφικά ιδιώματα, περιλαμβάνει διαφορετικά κοινωνικά ιδιώματα που μιλιούνται από τις διαφορετικές κοινωνικές ομάδες. Η γλώσσα του σχολείου είναι ένα από αυτά τα κοινωνικά ιδιώματα, είναι η γλώσσα των προνομιούχων στρωμάτων. Αυτό σημαίνει ότι για ένα μεγάλο τμήμα του μαθητικού πληθυσμού, τα παιδιά που προέρχονται από τα λαϊκά στρώματα, η γλώσσα του σχολείου είναι μια γλώσσα σε

---

⁴⁷ Bourdieu P. & Passeron J.-C., *La reproduction. Eléments pour une théorie du système d'enseignement*, Minit, Παρίσι, 1970.

μεγάλο βαθμό «ξένη», γεγονός που λειτουργεί ήδη από την εκκίνηση ως μια αρνητική προϋπόθεση για τη σχολική τους πορεία.

Για το θέμα αυτό είναι κλασικές οι έρευνες και η θεωρία του βρετανού κοινωνιολόγου Basil Bernstein⁴⁸, σύμφωνα με τον οποίο οι διαφορές στη γλώσσα που μιλούν τα μεσαία – ανώτερα και τα λαϊκά στρώματα είναι κυρίως διαφορές δομής και όχι λεξιλογίου⁴⁹. Πρόκειται για δύο «κώδικες», δύο συστήματα επικοινωνίας εντελώς διαφορετικά, που παράγουν και διαφορετικές σχέσεις με το λόγο. Στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα (κυρίως μορφωμένοι γονείς) η διαπαιδαγώγηση των παιδιών περνάει κυρίως μέσα από το λόγο. Τα παιδιά ωθούνται συστηματικά στο να διατυπώνουν συλλογισμούς, να εκφράζουν αλλά και να ελέγχουν τις επιθυμίες τους μέσα από το λόγο. Αντίθετα, στα λαϊκά στρώματα η επιβολή των κανόνων είναι συνήθως πιο άμεση, λιγότερο διαμεσολαβημένη από το λόγο, όπως άλλωστε και η έκφραση των συναισθημάτων ή των επιθυμιών. Για τον Bernstein, η εκμάθηση της γλώσσας δεν είναι απλώς επικοινωνία, είναι θεμελιώδης διαδικασία κοινωνικοποίησης και κοινωνικού ελέγχου των υποκειμένων. Όπως λέει ο ίδιος: «Όταν ένα παιδί μαθαίνει τη γλώσσα του [...] μαθαίνει συγχρόνως και τις απαιτήσεις της κοινωνικής δομής μέσα στην οποία είναι ενσωματωμένο»⁵⁰.

Τα παιδιά που προέρχονται από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, γνωρίζοντας ήδη από το οικογενειακό τους περιβάλλον τη γλώσσα του σχολείου, ελέγχουν συνολικά τον κώδικα επικοινωνίας και μπορούν να αποκρυπτογραφούν με

---

⁴⁸ Bernstein B., *Παιδαγωγικοί κώδικες και κοινωνικός έλεγχος*, μτφρ. Ι. Σολομών, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1989

⁴⁹ Για μια αναλυτική παρουσίαση του σημαντικού έργου του Bernstein, βλ. Φραγκουδάκη Α., *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης*, ό.π., όπου περιλαμβάνονται μεταφρασμένα και τα εξής κείμενα του ίδιου του Μπερνστάιν: «Κοινωνική τάξη και γλωσσική ανάπτυξη: μια θεωρία της κοινωνικής μάθησης» (σ. 393-431) και «Κοινωνιογλωσσική προσέγγιση της κοινωνικοποίησης με αναφορά στη σχολική επίδοση» (σ. 433-466).

⁵⁰ B. Bernstein, «Κοινωνιογλωσσική προσέγγιση της κοινωνικοποίησης με αναφορά στη σχολική επίδοση», στο Φραγκουδάκη Α., *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης*, ό.π., σ. 437

αυτόματο τρόπο τις άρρητες απαιτήσεις του. Αντίθετα, για τα παιδιά των λαϊκών στρωμάτων το σχολείο είναι ένα ξένο γλωσσικά περιβάλλον όπου η επικοινωνία είναι δύσκολη. Η άγνοια του επικοινωνιακού κώδικα τα οδηγεί πολλές φορές σε ακατάλληλη για την περίσταση χρήση του λόγου, με κίνδυνο να παρερμηνευθεί από το δάσκαλο ως εχθρική ή επιθετική συμπεριφορά. Στα πρώτα χρόνια λοιπόν της σχολικής τους ζωής, τα τόσο σημαντικά για τη συνέχεια, η απόσταση από τη γλώσσα του σχολείου αποτελεί ένα τεράστιο μορφωτικό εμπόδιο.

Δεν είναι όμως μόνο η σχέση με τη γλώσσα που καθορίζει τη σχολική επίδοση αλλά συνολικότερα η εξοικείωση με αυτό που ονομάζουμε «κουλτούρα». Οι οικογένειες των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων κληροδοτούν στα μέλη τους συγκεκριμένα μορφωτικά προνόμια, γνώσεις και εξοικείωση με τα προϊόντα της τέχνης και του πνεύματος, διανοητικές δεξιότητες και «καλό γούστο», αυτό που ο γάλλος κοινωνιολόγος P. Bourdieu⁵¹ ονομάζει «μορφωτικό κεφάλαιο». Τους μεταδίδουν επίσης αξίες πολύ κοντινές με αυτές του σχολείου, θετική στάση απέναντι στη μάθηση και υψηλές προσδοκίες. Αυτές τις ιδιότητες ο εκπαιδευτικός θεσμός δεν τις προϋποθέτει ρητά, άρρητα όμως τις αναγνωρίζει και τις επιβραβεύει.

Επειδή αυτές οι ικανότητες δεν είναι αποτέλεσμα κάποιας συγκεκριμένης «διδασχής», αλλά καλλιεργούνται μέσα από μια αδιόρατη διαδικασία, μια μακροχρόνια τριβή με τα μορφωτικά αγαθά, εμφανίζονται ως «φυσικές». Το σχολείο, και αυτό είναι το πιο σημαντικό, τις αναγνωρίζει ως έκφραση κάποιων εγγενών ιδιοτήτων, ως «ευφυΐα» ή «φυσικά χαρίσματα», παραγνωρίζοντας το γεγονός ότι πρόκειται για κοινωνικά κληρονομημένα αγαθά.

---

⁵¹ Μπουρντιέ Π., «Το συντηρητικό σχολείο: οι ανισότητες στην εκπαίδευση και την παιδεία», στο Φραγκουδάκη Α., *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης, Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1985, σ. 357-391

Από την άλλη μεριά, δεν είναι εύκολο να ορίσουμε τι περιλαμβάνει η κουλτούρα των λαϊκών στρωμάτων, κυρίως γιατί οι ίδιες οι κατηγορίες της σκέψης μας είναι διαμορφωμένες σε πολύ μεγάλο βαθμό από την κυρίαρχη κουλτούρα. Αυτό έχει αποτέλεσμα να μην μπορούμε πολύ συχνά ούτε να διακρίνουμε στοιχεία μιας άλλης κουλτούρας ούτε και να τα ορίσουμε ως «άλλο» πολιτισμικό σύστημα. Αυτή ακριβώς η αδυναμία να «δούμε» την άλλη κουλτούρα είναι προϊόν της κυρίαρχης ιεράρχησης στο πολιτισμικό πεδίο. Το πρόβλημα λοιπόν δεν είναι η διαφορά ανάμεσα στα πολιτισμικά χαρακτηριστικά των κοινωνικών τάξεων αλλά η ιεράρχησή τους, με βάση την οποία η κουλτούρα των κυρίαρχων τάξεων όχι μόνο θεωρείται ανώτερη, αλλά επιβάλλεται ως μοναδικό πολιτισμικό πρότυπο. Με αυτό τον τρόπο η πολιτισμική διαφορά στην ουσία ερμηνεύεται ως «έλλειμμα» ή, στη χειρότερη περίπτωση, ως «απουσία κουλτούρας».

Στο σημείο αυτό χρειάζεται μια διευκρίνιση. Συχνά διατυπώνονται αμφιβολίες για το αν πράγματι η κοινωνική προέλευση καθορίζει τη σχέση με την εκπαίδευση. Όλοι γνωρίζουμε παιδιά αγροτών ή εργατών που αριστεύουν, όπως και, αντίστροφα, παιδιά από προνομιούχες οικογένειες με κακή επίδοση στο σχολείο. Η άμεση εμπειρία όμως δε μας βοηθάει πάντα να δούμε καθαρά. Αν εξετάσει κανείς το ζήτημα σε επίπεδο κοινωνικών ομάδων, φεύγοντας δηλαδή από τις ατομικές περιπτώσεις, τότε είναι ορατή η ανισότητα. «Τα άτομα», λέει η Α. Φραγκουδάκη, «ξεφεύγουν από τον αναπαραγωγικό μηχανισμό, κάποια άτομα ξεφεύγουν. Ενώ η ποσοστιαία παρουσία των παιδιών των εργατών και των αγροτών στην εκπαίδευση μας δείχνει ότι οι κοινωνικές τάξεις δεν ξεφεύγουν, εφόσον η ταξική διαίρεση αναπαράγεται στη σχολική επιλογή»⁵².

---

⁵² Φραγκουδάκη Α., *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης*, ό.π., σ. 92

Οι κοινωνικές ανισότητες δημιουργούνται έξω από το σχολείο, συνδέονται με την ιεραρχική κοινωνική δομή και την άνιση κατανομή των αγαθών και της εξουσίας.

Τι μπορεί να κάνει το σχολείο γι' αυτό; Έχει κάποια ευθύνη για την ανισότητα; Σύμφωνα με την κατηγορηματική απάντηση του P. Bourdieu: «Για να ευνοούνται οι ήδη ευνοημένοι και να αδικούνται οι ήδη αδικημένοι, το σχολείο πρέπει να αγνοεί και αρκεί να αγνοεί (ως προς το περιεχόμενο των μεταδιδόμενων γνώσεων, τις μεθόδους, τις τεχνικές της μετάδοσης και τα κριτήρια επιλογής του) τη μορφωτική ανισότητα των μαθητών από διαφορετικές κοινωνικές τάξεις. Με άλλα λόγια, αντιμετωπίζοντας όλους τους διδασκόμενους, όσο άνισοι κι αν είναι στην πραγματικότητα, σαν ίσους μεταξύ τους, ίσους ως προς τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις, το σχολείο οδηγείται στην πράξη να επικυρώνει με το βάρος της εγκυρότητάς του τις αρχικές ανισότητες στην παιδεία»⁵³.

Η τυπική ισότητα λοιπόν, βασική αξία που διέπει τη λογική του σχολείου, συσκοτίζει και διαγράφει τις αρχικές κοινωνικές διαφορές των μαθητών. Αγνοεί την απόσταση που χωρίζει μεγάλο μέρος του μαθητικού πληθυσμού από τη σχολική γλώσσα και κουλτούρα και την ερμηνεύει ως αδιαφορία, απουσία κινήτρων, περιορισμένες ικανότητες. Παραγνωρίζει επίσης πόσο μεγάλο κοινωνικό προνόμιο είναι το μορφωτικό κεφάλαιο που κατέχουν ορισμένοι άλλοι μαθητές και το ερμηνεύει ως «φυσικό χάρισμα», κλίση, ή υψηλές ικανότητες. Στην ουσία αξιολογεί με κριτήρια κοινωνικά. Μεταθέτοντας λοιπόν την ευθύνη της επιτυχίας ή της αποτυχίας αντίστοιχα στα ίδια τα άτομα, ο εκπαιδευτικός θεσμός νομιμοποιεί και ενισχύει την κοινωνική ανισότητα.

---

⁵³ Bourdieu, P., «Το συντηρητικό σχολείο: οι ανισότητες στην εκπαίδευση και την παιδεία», στο Φραγκουδάκη Α., *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης*, ό.π., σ. 374

3.2. Αντισταθμιστική προσχολική αγωγή

Το σχολείο λοιπόν λειτουργεί με βάση ένα πρότυπο, μια νόρμα, με το οποίο τα παιδιά, ανάλογα με την κοινωνική τους προέλευση, είναι άνισα εξοικειωμένα. Την απουσία εξοικείωσης, και συνεπώς την κοινωνική και πολιτισμική απόσταση, οι εκπαιδευτικοί την ερμηνεύουν συχνά ως απουσία ερεθισμάτων γενικά και όχι ως απουσία των ερεθισμάτων εκείνων που απαιτεί και προϋποθέτει άρρητα το σχολείο.

Δεν μπορούν να «δουν», να αποδώσουν δηλαδή την ιδιότητα «πολιτισμικά χαρακτηριστικά» (και επομένως κάποια αξία) σε χαρακτηριστικά διαφορετικά από εκείνα που το σχολείο ορίζει ως κουλτούρα. Το πιο δύσκολο είναι να δουν κριτικά τη νόρμα του σχολείου και να διακρίνουν τη συγγενεία της με την κουλτούρα των κυρίαρχων τάξεων. Όντας οι ίδιοι προϊόντα και ταυτόχρονα βασικοί συντελεστές του εκπαιδευτικού θεσμού, οι εκπαιδευτικοί έχουν ενσωματώσει ως αυτονόητες τις ταξινομήσεις, τις ιεραρχήσεις και τις αξίες του. Είναι επομένως μια πολύ δύσκολη διεργασία να ξεφύγουν από τις κατηγορίες της ίδιας της σκέψης τους και να «διαβάσουν» την πραγματικότητα στην οποία εντάσσονται, αλλά και τη δράση τους, μέσα από άλλο πρίσμα. Είναι αντίστοιχα επίσης πολύ δύσκολο να κατανοήσουν ότι η πιο οικεία για τους ίδιους πραγματικότητα, δηλαδή το σχολείο, δεν είναι με τον ίδιο τρόπο αναγνώσιμη από όλους. Αυτό που συχνά ερμηνεύουν ως αδιαφορία (των γονιών και των παιδιών) για το σχολείο δεν είναι τίποτε άλλο παρά αποτέλεσμα της απόστασης, της άγνοιας των κανόνων και της εσωτερικευμένης υποτίμησης.

Η ισότητα στην αφετηρία είναι πιθανότατα ουτοπία⁵⁴, γιατί πέρα από τις βιολογικές διαφοροποιήσεις, οι διαφορές ανάμεσα στο προσχολικό και οικογενειακό

---

⁵⁴ Κυρίδης, Α. (1996). Μια κοινωνιολογική προσέγγιση της προσχολικής εκπαίδευσης. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη.

περιβάλλον των παιδιών είναι τεράστιες. Είναι πλέον σαφές, ότι τα παιδιά από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα παρουσιάζουν ελλείψεις σε ψυχοκοινωνικές και γνωστικές ικανότητες καθώς και σε κίνητρα μάθησης σε σχέση με τα παιδιά των μεσαίων και ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων. Στη συνέχεια, το σχολείο εφαρμόζοντας ένα άκαμπτο πρόγραμμα ίσης μεταχείρισης όλων των μαθητών και παρέχοντας ίσες εκπαιδευτικές ευκαιρίες, στο πλαίσιο κάποιων ρυθμίσεων εκδημοκρατισμού της εκπαίδευσης, ευελπιστεί ότι θα λυθεί το πρόβλημα της εκπαιδευτικής ανισότητας. Όμως, η εξίσωση των εκπαιδευτικών ευκαιριών, όπου εφαρμόστηκε δεν επέφερε και την αναμενόμενη εκπαιδευτική ισότητα.

Η ισότητα ευκαιριών και ως επιχείρημα και ως πολιτική έχει αναπτυχθεί και χρησιμοποιηθεί σε κοινωνίες με κοινωνική ανισότητα, αφού σε μια κοινωνία με κοινωνική ισότητα, η ισότητα ευκαιριών δε θα είχε καμιά σημασία.

Το σχολείο, λοιπόν, ως θεσμός προϋποθέτει το πολιτιστικό κεφάλαιο και καθιερώνει τις ανισότητες. Ωστόσο, το σχολείο ως θεσμός που ο ρόλος του είναι η μεταβίβαση των ικανοτήτων και των στάσεων που συγκροτούν τον καλλιεργημένο άνθρωπο, θα μπορούσε εν μέρει να αντισταθμίσει τη μειονεκτική θέση εκείνων που δεν έχουν από το οικογενειακό τους περιβάλλον την προτροπή για πολιτιστική πρακτική⁵⁵.

Από τα παραπάνω καταδεικνύεται η αναγκαιότητα μιας πρόωμης αντισταθμιστικής αγωγής στο νηπιαγωγείο, η οποία θα μειώσει κάποιες από τις διαφορές του προσχολικού περιβάλλοντος των παιδιών, όπως αυτές που απορρέουν από το χαμηλό οικονομικό και μορφωτικό επίπεδο της οικογένειας⁵⁶.

---

⁵⁵ Κύρδη Κ., (2002). Αξιοποίηση των μουσειακών χώρων στο πλαίσιο της διαθεματικής προσέγγισης της σχολικής ύλης. Στο 6ο Περιφερειακό Σεμινάριο «Μουσείο και Σχολείο», Καβάλα, 20-22 Σεπτεμβρίου 2002,σελ 28.

⁵⁶ Herbert M., (1989). *Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας*. Τόμος Β'. Επόπτης ελληνικής έκδοσης: Παρασκευόπουλος Ι. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ 197.

Προς την κατεύθυνση αυτή, η συμβολή της Προσχολικής Αγωγής στην παροχή μιας πρόωρης βοήθειας για την αποφυγή ενός «συσσωρευτικού ελλείμματος», θεωρήθηκε ως συμβολή «εκ των ων ουκ άνευ»⁵⁷.

Ο εμπλουτισμός των βιωματικών παραστάσεων των παιδιών είναι ένας παράγοντας που συμβάλλει στην προώθηση της νοητικής ανάπτυξης των παιδιών, αλλά δεν είναι από μόνος του ικανός να προωθήσει την ανάπτυξή τους, αν δεν συνδέεται με κατάλληλα επιλεγμένη εκπαιδευτική καθοδήγηση που, μεταξύ άλλων, λαμβάνει υπόψη τις προηγούμενες παραστάσεις, τις γνώσεις, τα ενδιαφέροντα και τη «ζώνη επικείμενης ανάπτυξης» των παιδιών.

Τι θα σήμαινε, άραγε, εάν την όλη υπόθεση του νηπιαγωγείου την αξιοποιούσαμε για συγκροτημένες πολιτικές έγκαιρης προληπτικής και αντισταθμιστικής παρέμβασης, για την άμβλυνση φαινομένων σχολικής αποτυχίας, υποεπίδοσης, διαρροής και εγκατάλειψης; Είναι προφανές ότι οι πολιτικές προληπτικής παιδαγωγικής παρέμβασης προσφέρονται, κατά προτεραιότητα, για παιδιά που προέρχονται από μη προνομιούχα κοινωνικά στρώματα, καθώς είναι πιο ευάλωτα στη σχολική αποτυχία. Οι καθυστερημένες απόπειρες για καθιέρωση της υποχρεωτικής φοίτησης στο νηπιαγωγείο και για καθιέρωση του ολοήμερου νηπιαγωγείου, ενδεχομένως, υποδηλώνουν την αναγνώριση της σημασίας που έχει η προσχολική βαθμίδα εκπαίδευσης.

Ωστόσο, υπάρχουν πολλές πολιτικές, όπως οι πολιτικές σχολικής επιείκειας στο δημοτικό και η ενισχυτική διδασκαλία/πρόσθετη διδακτική στήριξη στο Γυμνάσιο/Λύκειο, που θα χρειαστεί να επανεξεταστούν ως προς το χρονισμό τους και την αποτελεσματικότητά τους. Ώρα είναι να επανεξεταστούν οι πρακτικές αναφορικά

---

⁵⁷ Ζαχαρενάκης Κ., (1992). *Αντισταθμιστική Αγωγή για ίσες εκπαιδευτικές ευκαιρίες*, σελ 109.

με το κόστος και τη σκοπιμότητα της εξωσχολικής φροντιστηριακής υποστήριξης των μαθητών, αφού διατίθενται τεράστια ποσά σε λάθος χρονική στιγμή για λάθος σκοπό.

Είναι ώρα να σκεφτούμε πως τις όποιες δαπάνες θα πρέπει να τις αξιοποιήσουμε όσο το δυνατόν νωρίτερα, για συστηματικές προληπτικές παρεμβάσεις εξατομικευμένης διαφοροποίησης στο νηπιαγωγείο, καθώς διατίθενται δαπάνες για διορθωτικές/επανορθωτικές παρεμβάσεις αμφίβολης αποτελεσματικότητας στο γυμνάσιο και στο λύκειο. Μήπως, στο πλαίσιο μιας συνολικής εκπαιδευτικής πολιτικής, έχουν προτεραιότητα τα προγράμματα δραστηριοτήτων στο νηπιαγωγείο, το παιδαγωγικό υλικό, οι μέθοδοι εξατομικευμένης διαφοροποίησης, η αναλογία νηπιαγωγών-νηπίων, η εκπαίδευση και επιμόρφωση των νηπιαγωγών, οι χώροι στέγασης νηπιαγωγείων, οι ζώνες εκπαιδευτικής προτεραιότητας για νηπιαγωγεία;

Έχοντας εμπνευστή τον Bruner⁵⁸ με το γνωστό αφορισμό του («μπορούμε να διδάσκουμε οτιδήποτε τα παιδιά σε οποιαδήποτε ηλικία, φτάνει να το διδάσκουμε με παιδαγωγικά έντιμο τρόπο») και τον Vygotsky, που μας έχει προτείνει να διευκολύνουμε τα παιδιά για την επικείμενη ζώνη ανάπτυξής τους⁵⁹, οφείλουμε να επιλέξουμε την έγκαιρη διάγνωση και προληπτική/αντισταθμιστική παιδαγωγική παρέμβαση, αντί για τη μετάβαση των νηπίων από το νηπιαγωγείο προς το δημοτικό και στο γυμνάσιο με το σύστημα του «αυτόματου πιλότου» της ακώλυτης προαγωγής. Και, φυσικά, δεν είναι δυνατόν να έχουμε ουσιαστικά αποτελέσματα, εάν τα ολοήμερα νηπιαγωγεία λειτουργήσουν ως χώροι επιτήρησης των νηπίων.

---

⁵⁸ Bruner J. (1977). *The process of education*. Harvard University. London.

⁵⁹ <http://www.learning-theories.com/vygotskys-social-learning-theory.html>, ανακτήθηκε την 23/09/2012.

3.3. Έρευνες και επίσημα κείμενα που υποστηρίζουν τα οφέλη των προγραμμάτων προσχολικής εκπαίδευσης.

1. Το High/Scope Perry Preschool Project: Επένδυση στο νηπιαγωγείο

Το 2005, τα υποκείμενα των δύο ομάδων της έρευνας⁶⁰ (πειραματικής και ελέγχου) συμπλήρωναν τα 40 τους χρόνια. Με την ευκαιρία αυτή, δόθηκε στη δημοσιότητα η τελευταία έκθεση ενδιάμεσης αξιολόγησης. Είχαν προηγηθεί και άλλες εκθέσεις στις ηλικίες 3 έως 11 και, ακολούθως, στα 14,15,19 και στα 27. Το εμπλουτισμένο πρόγραμμα προσχολικής εκπαίδευσης που παρακολούθησαν το 1962-64 τα νήπια, είχε τα ακόλουθα χαρακτηριστικά: ήταν διάρκειας 2 ετών, 2,5 ώρες την ημέρα, τακτική εβδομαδιαία συνεργασία με τους γονείς, αυθόρμητες δραστηριότητες των νηπίων με νηπιαγωγούς (αναλογίες, 1:5) που είχαν πολύ καλές σπουδές και ήταν σε διαρκή επιμόρφωση. Ανάλογο ήταν και το εγχείρημα του προγράμματος Head Start την ίδια περίοδο.

Το σημαντικό εύρημα που επιβεβαιώνεται από όλα τα μέχρι τώρα στάδια του προγράμματος είναι ότι ένα υψηλής ποιότητας εκπαιδευτικό πρόγραμμα προσχολικής εκπαίδευσης, σε παιδιά που προέρχονται από μη προνομιούχα κοινωνικά στρώματα, συμβάλλει αποφασιστικά στην υποστήριξη της διανοητικής και κοινωνικής τους ανάπτυξης, τη σχολική επιτυχία, τις παραπέρα σπουδές, την οικονομική τους ευρωστία και τη δραστική μείωση εγκληματικών και άλλων αντικοινωνικών συμπεριφορών. Μάλιστα, η ανάλυση της σχέσης κόστους -απόδοσης δείχνει ότι ένα

---

⁶⁰ HighScope Perry Preschool Study, Long-Term Study of Adults Who Received High-Quality Early Childhood Care and Education Shows Economic and Social Gains, Less Crime, HighScope Press Release, Washington, DC, Νοέμβριος, 2004.

δολάριο επένδυσης στην προσχολική εκπαίδευση αποδίδει μακροπρόθεσμα εφταπλάσια. Είναι φανερό πως έχουμε να κάνουμε με έναν ιδιότυπο απολογισμό «χρηματιστηρίου».

Η εν λόγω μακροπρόθεσμη μελέτη με ενήλικες που έλαβαν υψηλής ποιότητας εκπαίδευση στην προσχολική τους ηλικία, αποδεικνύει πολύ σημαντικά κοινωνικά και οικονομικά οφέλη.

Μια έρευνα-ορόσημο, σχετικά με τα αποτελέσματα της παροχής υψηλής ποιότητας προσχολικής εκπαίδευσης σε παιδιά με χαμηλό εισόδημα δείχνει ότι, ως ενήλικες –στην ηλικία των σαράντα, έχουν υψηλότερες απολαβές, είναι πιο πιθανό να διατηρήσουν τη θέση εργασίας τους, έχουν διαπράξει λιγότερα εγκλήματα και είναι πιο πιθανό να έχουν αποφοιτήσει από το λύκειο. Συνολικά, η έρευνα φανέρωσε την επιστροφή στην κοινωνία πάνω από 16 δολάρια για κάθε δολάριο από τους φόρους που επενδύθηκε στο πρόγραμμα προσχολικής εκπαίδευσης. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε διάστημα τεσσάρων δεκαετιών.

Κάποια από τα βασικά ευρήματα της μελέτης στον εκπαιδευτικό τομέα είναι:

- Περισσότερα άτομα που ανήκαν στην ομάδα που έλαβε υψηλής ποιότητας προσχολική εκπαίδευση αποφοίτησαν από το λύκειο, απ' ότι από την ομάδα που δεν έλαβε μέρος στο πρόγραμμα (65% έναντι 45%), ειδικά κορίτσια (84% έναντι 32%)
- Λιγότερα κορίτσια που έλαβαν υψηλής ποιότητας προσχολική εκπαίδευση, από ότι κορίτσια που δεν ήταν στο πρόγραμμα, χρειάστηκαν θεραπεία για νοητικά προβλήματα (8% έναντι 36%) ή έπρεπε να επαναλάβουν μια τάξη (21% έναντι 41%)

- Η ομάδα που έλαβε υψηλής ποιότητας προσχολική εκπαίδευση, κατά μέσο όρο, τα πήγε καλύτερα από την ομάδα που δεν έλαβε μέρος στο πρόγραμμα, σε ποικίλα πνευματικά και γλωσσικά τεστ κατά τη διάρκεια της προσχολικής τους ηλικίας, σε τεστ σχολικής επίδοσης σε ηλικίες μεταξύ των 9 και 14 ετών, και σε τεστ ικανότητας ανάγνωσης και γραφής στις ηλικίες των 19 και 27 ετών.

Κάποια από τα ευρήματα της μελέτης στον οικονομικό τομέα:

- Περισσότερα άτομα που ανήκαν στην ομάδα που έλαβε υψηλής ποιότητας προσχολική εκπαίδευση εργάζονταν στην ηλικία των 40 ετών, σε σύγκριση με την ομάδα που δεν έλαβε μέρος στο πρόγραμμα (76% έναντι 62%)
- Η ομάδα που έλαβε υψηλής ποιότητας προσχολική εκπαίδευση είχε μέσο όρο ετησίων αποδοχών 5.000 δολάρια παραπάνω από την ομάδα που δεν έλαβε μέρος στο πρόγραμμα
- Περισσότερα άτομα που ανήκαν στην ομάδα που έλαβε υψηλής ποιότητας προσχολική εκπαίδευση ήταν κάτοχοι των σπιτιών τους και είχαν ένα λογαριασμό αποταμίευσης, σε σύγκριση με την ομάδα που δεν έλαβε μέρος στο πρόγραμμα (76% έναντι 50%)

Κάποια από τα ευρήματα της μελέτης στον κοινωνικό τομέα:

- Στην ομάδα που έλαβε υψηλής ποιότητας προσχολική εκπαίδευση παρουσιάστηκαν σημαντικά λιγότερες συλλήψεις, σε σύγκριση με την ομάδα που δεν έλαβε μέρος στο πρόγραμμα (36% έναντι 55% συνελήφθη πέντε φορές ή περισσότερες)

- Σημαντικά λιγότερα άτομα που ανήκαν στην ομάδα που έλαβε υψηλής ποιότητας προσχολική εκπαίδευση συνελήφθησαν για εγκλήματα βίας, σε σύγκριση με την ομάδα που δεν έλαβε μέρος στο πρόγραμμα (32% έναντι 48%), ιδιοκτησίας (36% έναντι 58%), ή ναρκωτικών ουσιών (14% έναντι 34%)

Τα αποτελέσματα πολλών ερευνών παγκόσμια αποδεικνύουν τα σημαντικά οφέλη που έχουν τα παιδιά που έχουν παρακολουθήσει υψηλής ποιότητας εκπαιδευτικά προγράμματα προσχολικής εκπαίδευσης. Αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές σε παιδιά που προέρχονται από μη προνομιούχα κοινωνικά στρώματα.

2. Η μελέτη της Παγκόσμιας Τράπεζας για τα οφέλη των προγραμμάτων πρώιμης στήριξης και ανάπτυξης των παιδιών προσχολικής ηλικίας.⁶¹

Ένας μεγάλος όγκος ερευνών έχει πραγματοποιηθεί σχετικά με τα οφέλη των παιδιών, των οικογενειών και των κοινοτήτων όπου λαμβάνουν χώρα προγράμματα πρώιμης στήριξης και ανάπτυξης των νηπίων.

Κάποια από αυτά είναι η μείωση της σχολικής διαρροής, της επανάληψης των τάξεων αλλά και βελτιωμένες μελλοντικές σχολικές επιδόσεις, καλύτερη επαγγελματική απόδοση ως ενήλικα άτομα και υψηλότερα επίπεδα συναισθηματικής

---

⁶¹ Benefits of Early Child Development Programs, <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTCY/EXTECD/0,,contentMDK:20259127~menuPK:527099~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:344939,00.html>, ανακτήθηκε την 18-05-2012.

και κοινωνικής ευημερίας. Γενικότερα, ενδυναμώνουν την κοινωνία και αξιοποιούν στο μέγιστο το δυναμικό των ατόμων.

Προγράμματα στον αναπτυσσόμενο κόσμο

Αξιολογήσεις τέτοιων προγραμμάτων που πραγματοποιήθηκαν σε αναπτυσσόμενες χώρες έδειξαν πολλά βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα οφέλη. Τα παιδιά που συμμετείχαν σε τέτοια προγράμματα είχαν καλύτερες επιδόσεις στο σχολείο, αλλά και καλύτερη κοινωνική ζωή ως ενήλικες, καθώς έτυχαν καλύτερης λεκτικής, σωματικής και πνευματικής ανάπτυξης κατά την διάρκεια της προσχολικής ηλικίας, γεγονός που τους ωφέλησε σε όλη την μετέπειτα πορεία τους. Τα υψηλής ποιότητας προγράμματα πρώιμης παρέμβασης, σύμφωνα με το κείμενο της Παγκόσμιας Τράπεζας, αποδίδουν τα ακόλουθα οφέλη:

- Υψηλότερα επίπεδα ευφυΐας
- υψηλότερες σχολικές επιδόσεις
- Χαμηλότερα ποσοστά σχολικής διαρροής και επανάληψης των τάξεων.
- Αυξημένη γνωστική ανάπτυξη και σχολική επιτυχία.
- Καλύτερη σωματική κατάσταση και υγεία
- Βελτιωμένη συναισθηματική διαχείριση και κοινωνική συμπεριφορά.
- Βελτίωση οικογενειακών σχέσεων
- Υψηλότερο εισόδημα ως ενήλικα άτομα
- Αύξηση του γυναικείου εργατικού δυναμικού.

Προγράμματα πρώιμης παρέμβασης στις Η.Π.Α.

Τα πορίσματα των μακροπρόθεσμων ερευνών στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής εκτός από τα βραχυπρόθεσμα οφέλη της πρώιμης παρέμβασης, κατέδειξαν

και τα μακροπρόθεσμα οικονομικά οφέλη των ατόμων που συμμετείχαν σ αυτά. Κάθε έτος φοίτησης στην προσχολική εκπαίδευση προσφέρει 8 % αύξηση στο ισόβιο εισόδημα ως ενήλικων ατόμων.

Ακόμα, είναι αποδεδειγμένο ότι η πρώιμη φοίτηση είναι δείκτης σχολικής ολοκλήρωσης της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Εκτός αυτού, η πρώιμη φοίτηση αυξάνει τις γενικότερες ικανότητες των ατόμων όχι μόνο στα σχολικά χρόνια, αλλά δίνει και περισσότερες επαγγελματικές ευκαιρίες λόγω των αυξημένων προσόντων που θεωρείται ότι αυτά τα άτομα κατέχουν. Κατά συνέπεια, έχουν καλύτερες οικονομικές απολαβές ως ενήλικες.

3. Το επίσημο έγγραφο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την προσχολική εκπαίδευση

Η επένδυση στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα αποτελεί μία από τις καλύτερες επενδύσεις που μπορούμε να κάνουμε για τα παιδιά και για το μέλλον της Ευρώπης. Η επένδυση σε ποιοτική προσχολική εκπαίδευση είναι πολύ αποτελεσματικότερη από την μεταγενέστερη παρέμβαση. Αυτή παρέχει στους νέους μας καλύτερες ευκαιρίες για τη ζωή και στην πράξη εξοικονομεί χρήματα σε μακροπρόθεσμη βάση. Η διάσπαση του κύκλου της φτώχειας και της μειονεξίας σημαίνει επίσης χαμηλότερο κόστος για τους φορολογούμενους όσον αφορά τις υγειονομικές και νοσοκομειακές υπηρεσίες, φροντιστηριακά μαθήματα, πρόνοια και αστυνόμευση.

Σύμφωνα με την Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής⁶², με τίτλο "Προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα: Παροχή σε όλα τα παιδιά του καλύτερου δυνατού ξεκινήματος για τον κόσμο του αύριο", το μέλλον της Ευρώπης βασίζεται στην ευφυή, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη. Η βελτίωση της ποιότητας και της βιωσιμότητας των εκπαιδευτικών συστημάτων ανά την Ευρώπη είναι ουσιώδης και για τις τρεις διαστάσεις της ανάπτυξης. Στο πλαίσιο αυτό, η προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα αποτελεί την ουσιαστική βάση για την επιτυχή δια βίου μάθηση, την κοινωνική ένταξη, την προσωπική ανάπτυξη και την μετέπειτα απασχολησιμότητα.

Η Προσχολική εκπαίδευση αποτελεί την ουσιαστική βάση για την επιτυχή δια βίου μάθηση, την κοινωνική ένταξη, την προσωπική ανάπτυξη και τη μετέπειτα απασχολησιμότητα, ενώ την ίδια ώρα μειώνει τον κίνδυνο πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου, αυξάνει τη δικαιοσύνη στα εκπαιδευτικά αποτελέσματα και μειώνει το κόστος για την κοινωνία από πλευράς χαμένων ταλέντων και δημοσίων δαπανών σε κοινωνικά, υγειονομικά, ακόμα και δικαστικά συστήματα. Κάπως έτσι σκιαγραφεί, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τη σπουδαιότητα της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας (ΠΕΦ), χαρακτηρίζοντάς την ως ένα ζήτημα θεμελιώδους σημασίας. Στη νέα της ανακοίνωση, τονίζει την ανάγκη όπως τα κράτη-μέλη επενδύσουν ακόμα περισσότερα στην ΠΕΦ, παρέχοντας έτσι σε όλα τα παιδιά το καλύτερο δυνατό ξεκίνημα για τον κόσμο του αύριο.

Στο σχετικό έγγραφο, η Επιτροπή απαριθμεί τα οφέλη της προσχολικής εκπαίδευσης, αναφέροντας μεταξύ άλλων τα εξής: «Οι πρώτες εμπειρίες των παιδιών διαμορφώνουν τη βάση για όλη την επακόλουθη μάθηση. Αν κατά τα πρώτα έτη

---

⁶² Ανακοίνωση της Επιτροπής «Προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα: Παροχή σε όλα τα παιδιά μας του καλύτερου δυνατού ξεκινήματος για τον κόσμο του αύριο» (COM (2011) 66), Βρυξέλλες, 17.2.2011.

τεθούν σταθερά θεμέλια, η μεταγενέστερη μάθηση είναι αποτελεσματικότερη και πιθανότερο να συνεχιστεί καθ' όλη τη διάρκεια του βίου, μειώνοντας τον κίνδυνο πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου, αυξάνοντας τη δικαιοσύνη στα εκπαιδευτικά αποτελέσματα και μειώνοντας το κόστος για την κοινωνία από πλευράς χαμένων ταλέντων και δημοσίων δαπανών σε κοινωνικά, υγειονομικά, ακόμη και δικαστικά συστήματα⁶³.»

Τα οφέλη μιας υψηλής ποιότητας ΠΕΦ είναι ευρείας κλίμακας: κοινωνικά, οικονομικά και εκπαιδευτικά. Η ΠΕΦ έχει να διαδραματίσει κρίσιμο ρόλο στη θεμελίωση των βελτιωμένων ικανοτήτων των μελλοντικών πολιτών της ΕΕ, παρέχοντάς μας τη δυνατότητα να ανταποκριθούμε στις μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες προκλήσεις και να δημιουργήσουμε ένα περισσότερο εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό, ικανό να συμβάλει και να προσαρμοστεί στην τεχνολογική αλλαγή όπως αναφέρεται στην εμβληματική «Ατζέντα για νέες δεξιότητες και θέσεις εργασίας⁶⁴».

Υπάρχουν σαφείς ενδείξεις ότι η συμμετοχή σε υψηλής ποιότητας προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα οδηγεί σε σημαντικά καλύτερα αποτελέσματα σε διεθνείς δοκιμασίες επί των βασικών δεξιοτήτων, όπως οι PISA και PIRLS, ισοδύναμες με πρόοδο από ένα έως δύο σχολικά έτη⁶⁵. Η υψηλής ποιότητας προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα επιτρέπει στους γονείς τον καλύτερο συνδυασμό οικογενειακών και επαγγελματικών υποχρεώσεων, δίνοντας με τον τρόπο αυτό ώθηση στην απασχολησιμότητά τους.

---

⁶³ Ανακοίνωση της Επιτροπής «Αποδοτικότητα και ισότητα στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης» (COM (2006) 481)

⁶⁴ Ανακοίνωση της Επιτροπής «Ατζέντα για νέες δεξιότητες και θέσεις εργασίας: Ευρωπαϊκή συμβολή για την πλήρη απασχόληση» (COM(2010)682).

⁶⁵ Αποτελέσματα ΟΟΣΑ PISA 2009 Τόμος 2: *Overcoming Social Background* (2010) σ. 97-8; IEA, *PIRLS 2006 International Report*, (2007) σ. 158.

Ταυτόχρονα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θέτει τις προϋποθέσεις για πρόσβαση στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα: καθολική και χωρίς αποκλεισμούς από τη μια, με αποτελεσματική και δίκαιη χρηματοδότηση από την άλλη, καθώς επίσης και τη διασφάλιση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών που σχετίζονται με το περιεχόμενο και το διδακτικό προσωπικό.

Για παροχή στήριξης η Επιτροπή θα⁶⁶:

- Προαγάγει τον εντοπισμό και την ανταλλαγή ορθών πολιτικών και πρακτικών μέσω της ανοικτής μεθόδου συντονισμού στην εκπαίδευση και την κατάρτιση με τα κράτη μέλη
- Στηρίζει την ανάπτυξη καινοτόμων προσεγγίσεων αναπτύσσοντας διεθνικά σχέδια και δίκτυα βάσει του προγράμματος διά βίου μάθησης
- Παράσχει υποστήριξη για έρευνα στους εν λόγω τομείς βάσει του 7ου προγράμματος πλαισίου για Έρευνα και Ανάπτυξη
- Ενθαρρύνει τα κράτη μέλη να επενδύσουν στους εν λόγω τομείς μέσω των διαρθρωτικών ταμείων, ιδίως μέσω παροχής στήριξης για την κατάρτιση προσωπικού και για την ανάπτυξη προσβάσιμης υποδομής.
- Στο κείμενο προτείνεται επίσης, μια ατζέντα εργασίας μεταξύ κρατών-μελών σχετικά με βασικά ζητήματα που αφορούν την πρόσβαση και την ποιότητα της προσχολικής εκπαίδευσης, με την υποστήριξη ενεργειών της Επιτροπής. Ειδικότερα, τα προτεινόμενα θέματα για συνεργασία στον τομέα της πολιτικής μεταξύ των χωρών της ΕΕ είναι:

---

⁶⁶ Ανακοίνωση της Επιτροπής «Προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα: Παροχή σε όλα τα παιδιά μας του καλύτερου δυνατού ξεκινήματος για τον κόσμο του αύριο» (COM (2011) 66), Βρυξέλλες, 17.2.2011.

I. Πρόσβαση στην ΠΕΦ

- Η αποτελεσματική χρήση της ΠΕΦ για την υποστήριξη της ένταξης και τη μείωση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου.
- Η διεύρυνση της πρόσβασης σε ποιοτική ΠΕΦ για μη ευνοημένα παιδιά, μετανάστες (όπως κίνητρα για συμμετοχή μη ευνοημένων οικογενειών, προσαρμογή της παροχής υπηρεσιών στις ανάγκες των οικογενειών και αυξημένη προσβασιμότητα και χαμηλό κόστος)
- Συγκέντρωση στοιχείων σχετικά με τα πλεονεκτήματα και τον αντίκτυπο της καθολικής έναντι της στοχευμένης παροχής υπηρεσιών
- Μελέτη αποτελεσματικών προτύπων χρηματοδότησης και ορθή ισορροπία μεταξύ δημοσίων και ιδιωτικών επενδύσεων

II. Ποιότητα της ΠΕΦ

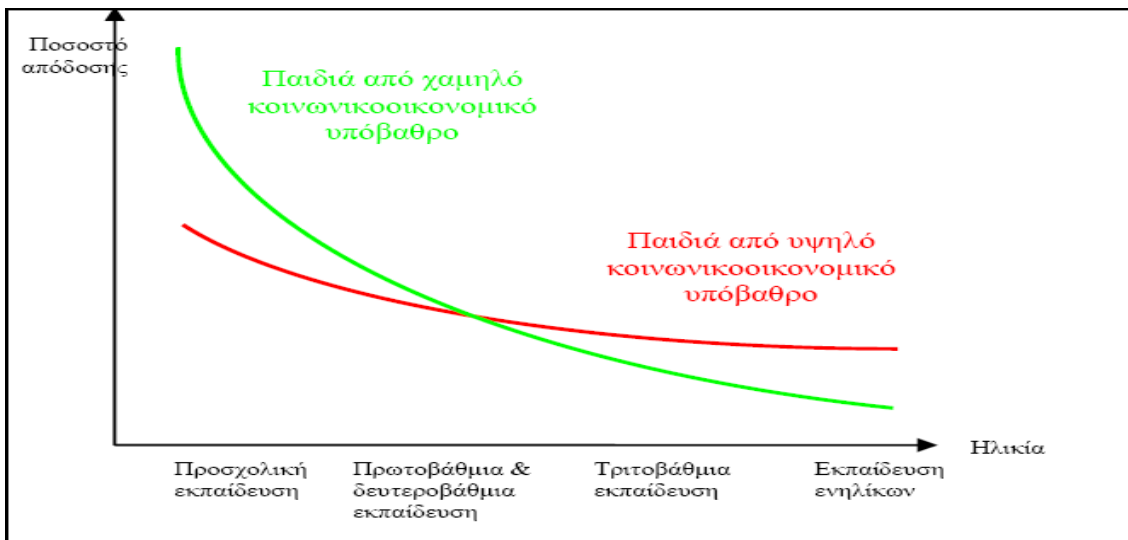
- Εξεύρεση της ενδεδειγμένης ισορροπίας στο διδακτικό περιεχόμενο μεταξύ γνωστικών και μη γνωστικών στοιχείων
- Προαγωγή της επαγγελματικής κατάρτισης του προσωπικού της ΠΕΦ: ποια επαγγελματικά προσόντα χρειάζονται και για ποια καθήκοντα
- Ανάπτυξη πολιτικών για την προσέλκυση, εκπαίδευση και διατήρηση προσωπικού με τα κατάλληλα προσόντα στην ΠΕΦ
- Βελτίωση της ισορροπίας των φύλων μεταξύ του προσωπικού της ΠΕΦ

- Μετακίνηση προς συστήματα ΠΕΦ που ενσωματώνουν φροντίδα και εκπαίδευση και βελτιώνουν την ποιότητα, την ισότητα και την αποτελεσματικότητα του συστήματος.
- Διευκόλυνση της μετάβασης μικρών παιδιών από την οικογένεια στην εκπαίδευση/φροντίδα και από το ένα επίπεδο της εκπαίδευσης στο άλλο
- Διασφάλιση του ποιοτικού ελέγχου: σχεδιασμός συνεπών, καλά συντονισμένων παιδαγωγικών πλαισίων, με τη συμμετοχή βασικών συντελεστών.

Είναι σημαντικό να υπομνησθεί ότι οι υπηρεσίες ΠΕΦ, παρά το ότι είναι καλές, μπορούν μόνο εν μέρει να αντισταθμίσουν την οικογενειακή φτώχεια και την κοινωνικοοικονομική μειονεξία. Για την αύξηση των μακροπρόθεσμων οφελών της ΠΕΦ υψηλής ποιότητας για τα παιδιά που προέρχονται από μειονεκτικό περιβάλλον, θα πρέπει να γίνει συνδυασμός της ΠΕΦ με πρωτοβουλίες σε άλλους τομείς πολιτικής στο πλαίσιο μιας συνολικής στρατηγικής (απασχόληση, στέγαση, υγεία, κ.λπ.).

III. Αποτελεσματική και δίκαιη χρηματοδότηση

Όπως δείχνει το παρακάτω διάγραμμα, οι αποδόσεις επενδύσεων στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα είναι οι υψηλότερες δυνατές και ειδικότερα για εκείνους που προέρχονται από μειονεκτικό περιβάλλον, ενώ η εκπαιδευτική επένδυση σε μεταγενέστερα στάδια τείνει κατά τρόπο δυσανάλογο να είναι προς όφελος παιδιών προερχόμενων από υψηλότερο κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο.

Γράφημα 4: Απόδοση της επένδυσης σε διάφορα επίπεδα της δια βίου μάθησης. Πηγή:COM (2006)

Το μοναδιαίο κόστος ανά παιδί στην ΠΕΦ δύναται να είναι τουλάχιστο το ίδιο υψηλό, όπως στο σχολείο, ειδικά αν οι υπηρεσίες είναι υψηλής ποιότητας, αλλά η έρευνα δείχνει ότι η ΠΕΦ υψηλής ποιότητας δύναται να βελτιώσει το λόγο κόστους/οφέλους. Με άλλα λόγια, η υψηλότερη επένδυση στην προσχολική εκπαίδευση βοηθά στην εξοικονόμηση χρημάτων αργότερα⁶⁷. Εντούτοις, στα περισσότερα κράτη μέλη, οι ανά παιδί δημόσιες δαπάνες στο στάδιο της προσχολικής εκπαίδευσης είναι χαμηλότερες απ' ό,τι σε κάθε άλλο στάδιο⁶⁸. Υπάρχει μεγάλη ποικιλία προτύπων χρηματοδότησης της ΠΕΦ στα κράτη μέλη, η οποία βασίζεται σε δημόσιες και ιδιωτικές πηγές. Όλες οι ευρωπαϊκές χώρες χρηματοδοτούν ή συγχρηματοδοτούν την παροχή ΠΕΦ για τα παιδιά άνω των 3 ετών από δημόσιους πόρους, όμως λιγότερα από τα μισά κράτη-μέλη της ΕΕ καλύπτουν το μεγαλύτερο μέρος των δαπανών χωρίς προσφυγή σε οικονομική συμβολή από μέρους των οικογενειών. Για τα παιδιά κάτω των τριών ετών υπάρχει η τάση ιδιωτικής χρηματοδότησης.

⁶⁷ M.E. Lamb, 'Nonparental child care: context, quality, correlates and consequences', in W. Damon et al, *Handbook of Child Psychology* (1998)

⁶⁸ ΟΟΣΑ, *Doing better for children* (2009), σ.15.

Ορισμένα κράτη μέλη προσφέρουν πρόσθετη οικονομική συνδρομή, πρόσθετο προσωπικό και οικονομικά κίνητρα για τη διατήρηση προσωπικού στην παροχή υπηρεσιών προς ομάδες εκτεθειμένες σε κίνδυνο. Δεδομένης της μεγαλύτερης προσοχής εκ μέρους των κρατών μελών μέσω της πολιτικής για την ΠΕΦ και των επιπτώσεων των περιορισμών στις δημόσιες δαπάνες, υφίσταται έντονη ανάγκη να εξασφαλιστεί ότι η χρηματοδότηση χρησιμοποιείται κατά τον πλέον αποτελεσματικό τρόπο. Οι βασιζόμενες στην αγορά υπηρεσίες έχουν την δυνατότητα να περιορίζουν την δημόσια δαπάνη και επιτρέπουν μεγαλύτερη επιλογή και έλεγχο από μέρους των γονέων, αλλά εντούτοις αυτό δεν θα πρέπει να περιορίζει τη διαθεσιμότητα υπηρεσιών υψηλής ποιότητας για όλους. Οι οικογένειες χαμηλών εισοδηματικών τάξεων τείνουν να έχουν τη μεγαλύτερη ανάγκη για φροντίδα παιδιών νωρίς και με το χαμηλότερο δυνατό κόστος, αλλά συχνά δεν μπορούν να πληρώσουν για τα παιδιά τους υπηρεσίες ΠΕΦ των οποίων το κόστος διαμορφώνεται από την αγορά.

Κεφάλαιο 4^ο- Θέματα που αφορούν στην έρευνα

4.1.Οι περικοπές υποβαθμίζουν την παιδεία

Κατάρρευση της δημόσιας και δωρεάν παιδείας τα τελευταία δύο χρόνια, με τη «συμβολή» του μνημονίου, δείχνουν πλέον καθαρά οι αριθμοί για την Ελλάδα. Τα στοιχεία παρουσιάστηκαν από την ΟΛΜΕ στη συνεδρίαση της Εκτελεστικής Επιτροπής της Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας Εκπαιδευτικών, που πραγματοποιήθηκε στις Βρυξέλλες⁶⁹.

Όπως επισημαίνεται, «όταν οι δαπάνες για τη δημόσια παιδεία φθάσουν, όπως υπολογίζεται, μόλις στο 2,23% του ΑΕΠ, αντιλαμβανόμαστε πως οι επιπτώσεις στο δημόσιο σχολείο θα είναι δραματικές. Η μείωση των κρατικών δαπανών από το 2009 μέχρι και το 2015 θα είναι της τάξης των 1.436 εκατ. ευρώ, δηλαδή μείωση κατά 19,2%»!

Τον Ιούλιο του 2011 ανακοινώθηκε επιπλέον περικοπή δαπανών για την εκπαίδευση που προβλεπόταν στο πρόγραμμα ΕΣΠΑ, από 2,058 δις. ευρώ σε 1,694 δις. ευρώ, δηλαδή μείωση κατά 18 %. Αυτό σημαίνει στην πράξη περαιτέρω μείωση των κρατικών δαπανών για την παιδεία από το Πρόγραμμα Δημόσιων Επενδύσεων του προϋπολογισμού.

Το Υπουργείο Παιδείας συγχώνευσε συνολικά 1.933 σχολεία, από τα οποία 1.523 στην πρωτοβάθμια και 410 στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να κλείσουν 1.056 σχολεία, 851 από τα 10.798 (7,8%) στην

---

⁶⁹ http://thekotsi.blogspot.gr/2011/10/blog-post_9608.html#more ,ανακτήθηκε την 29/10/2011

πρωτοβάθμια και 205 από τα 3.185 στη δευτεροβάθμια (6,5%), ενώ οι καταργήσεις και συγχωνεύσεις συνεχίζονται.

Οι εκπαιδευτικοί δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης λένε, επίσης, ότι καταργούνται ή υποβαθμίζονται υποστηρικτικές δομές της εκπαίδευσης και συγκεκριμένα:

*Καταργήθηκε η ενισχυτική διδασκαλία στο γυμνάσιο, υποβαθμίστηκε η διδασκαλία των ξένων γλωσσών στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

*Υποβαθμίστηκαν τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας. Κλείνουν 22 από τα 58 Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Αναστέλλεται η λειτουργία των Συμβουλευτικών Σταθμών Νέων.

*Καταργείται ο Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός. Υποβαθμίζεται σταδιακά ο θεσμός των βιβλιοθηκών που δημιουργήθηκαν από συγχρηματοδοτούμενα κονδύλια, ενώ επιβάλλονται πλέον τμήματα από 28-30 μαθητές.

Ειδικότερα, για τα σχολικά τμήματα: Ένας στους τέσσερις μαθητές (ποσοστό 23,64%) στα λύκεια της Αττικής φοιτά σε τμήμα με περισσότερους από 26 μαθητές. Όπως επισημαίνει ο καθηγητής Στρ. Στρατηγάκης το όριο ήταν 25 μαθητές, ενώ μέχρι το 2010 ο αριθμός αυτός αυξανόταν κατά 10% στις περιπτώσεις όπου υπάρχει πρόβλημα χώρου. Φέτος η προσαύξηση του 10% υπάρχει και εφαρμόζεται ανεξάρτητα από τον διαθέσιμο χώρο, με αποτέλεσμα να συγκροτούνται πολλά τμήματα με όριο τους 28 μαθητές. Έτσι, 18.117 μαθητές γενικών λυκείων, φοιτούν σε τμήματα με περισσότερους από 25 μαθητές.

Στις χώρες της Ευρώπης ο μέσος όρος μαθητών ανά τμήμα είναι 21,9, ενώ στην Αττική είμαστε ήδη στους 22,45. «Τις δραματικές συνέπειες των περικοπών», επισημαίνουν οι καθηγητές, «υφίστανται οι ήδη βαριά τραυματισμένες από την οικονομική κρίση ελληνικές οικογένειες. Δεδομένου μάλιστα ότι μειώθηκαν οι επιχορηγήσεις των σχολικών επιτροπών κατά 60%, προκάλεσε οικονομική ασφυξία του δημόσιου σχολείου, που αδυνατεί πλέον να ανταποκριθεί στις καθημερινές λειτουργίες του, ενώ συνεχώς καλούνται οι γονείς να συμβάλουν στη λειτουργία του σχολείου για είδη πρώτης ανάγκης».

Σύμφωνα με τα στοιχεία, το 2011 οι δημόσιες δαπάνες για την εκπαίδευση μειώθηκαν σε 2,75% επί του ΑΕΠ, ακολουθώντας καθοδική πορεία, καθώς το 2010 ήταν στο 3,1% επί του ΑΕΠ, το 2009 στο 3,14% και το 2008 στο 3,2%.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΔΟΕ: Κατά τη διετία 2010-11 έγιναν 3.400 προσλήψεις εκπαιδευτικών⁷⁰, ενώ συνταξιοδοτήθηκαν 17.500. Το σύνολο των εκπαιδευτικών είναι 160.000, μειώθηκαν δηλαδή πάνω από 10%! Επίσης, οι ετήσιες καθαρές αποδοχές των εκπαιδευτικών είναι πλέον λιγότερες κατά 4 μηνιαίους μισθούς, υπολογιζομένων των περικοπών των νέων κρατήσεων και φόρων που ανέρχονται στο 20%.

Το νέο μισθολόγιο επέβαλε επιπροσθέτως περικοπή 20%, ενώ συνδέει το μισθό με την παραγωγικότητα και την απόδοση. Έτσι, το ετήσιο καθαρό εισόδημα θα κυμαίνεται μεταξύ 8.500-17.500 ευρώ. Ο μηνιαίος καθαρός μισθός από 577-680 ευρώ (1ος χρόνος), μέχρι 1.371 ευρώ στα 35 χρόνια. Ο μισθός των Ελλήνων εκπαιδευτικών, που ήταν ήδη στο 50% του μέσου όρου του μισθού των εκπαιδευτικών της ευρωζώνης έμεινε μισός τα δύο τελευταία χρόνια.

---

⁷⁰ <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=321917> , ανακτήθηκε την 29/10/2011.

4.2 Η μεταβολή του πληθυσμού των νηπίων, των Σχολικών Μονάδων και του Διδακτικού Προσωπικού Προσχολικής εκπαίδευσης από το 2000 μέχρι σήμερα.

Σύμφωνα με τα Δελτία Τύπου της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής⁷¹ των ετών 2000 μέχρι 2010 για τις στατιστικές της πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, αντλούμε τα παρακάτω στοιχεία για την προσχολική εκπαίδευση:

Τα στοιχεία για τις εγγραφές των νηπίων στα νηπιαγωγεία για τα έτη 2000 μέχρι 2006 δείχνουν έναν πληθυσμό που παρέμενε σχετικά σταθερός. Μάλιστα, το σχολικό έτος 2003-04 παρατηρείται μείωση των φοιτούντων νηπίων στα νηπιαγωγεία. Η ποσοστιαία μεταβολή που παρατηρείται στις εγγραφές νηπίων τις χρονιές 2000-2006 είναι της τάξης του +1%.

Η μεγάλη αλλαγή έρχεται όταν ο σχολικός πληθυσμός αυξάνεται σημαντικά μετά το έτος 2006. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι τον Δεκέμβριο του 2006 και μετά από τις πιεστικές απεργίες των εκπαιδευτικών, ψηφίζεται ο Νόμος 3518 για την υποχρεωτικότητα ενός έτους φοίτησης στο νηπιαγωγείο. Συγκεκριμένα, το έτος 2007-08 έχουμε ποσοστιαία αύξηση του μαθητικού πληθυσμού της τάξης το 4,4% σε σχέση με το προηγούμενο σχολικό έτος. Αντίστοιχα, το επόμενο έτος 2008-2009 έχουμε μια επιπλέον αύξηση του μαθητικού πληθυσμού της τάξης του 4,3%. Συνολικά, από την ψήφιση του Νόμου μέχρι το έτος 2010-11 η αύξηση στον μαθητικό πληθυσμό είναι 15%. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι αυτή η μεταβολή

---

⁷¹ Όλα τα δελτία τύπου και οι πίνακες που χρησιμοποιήθηκαν και αφορούν τα έτη 2000-2011 βρίσκονται στην διεύθυνση http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-themes?p_param=A1401.

δεν ακολουθεί εξ ίσου την δημόσια και την ιδιωτική εκπαίδευση. Στον δημόσια νηπιαγωγεία η αύξηση είναι πολύ μικρότερη απ ό τι στα ιδιωτικά. Συγκεκριμένα, με την ψήφιση της υποχρεωτικότητας του νηπιαγωγείου, οι εγγραφές στα ιδιωτικά νηπιαγωγείο το σχ. έτος 2007-2008, αυξήθηκαν κατά 26%, το επόμενο έτος 2008/09 αυξήθηκαν κατά 67,7%, ενώ το 2009/2010 αυξήθηκαν 22,8%. Συνολικά, από την ψήφιση του Νόμου μέχρι το σχολικό έτος 2010-2011, τα στοιχεία δείχνουν την αλματώδη αύξηση του μαθητικού πληθυσμού των ιδιωτικών νηπιαγωγείων ,η οποία είναι 169,8% (από 4.490 μαθητές το έτος 2006/07 σε 12.116 μαθητές το έτος 2010/11).

Αντίθετα, στα δημόσια νηπιαγωγεία, η ποσοστιαία μεταβολή δεν ήταν αξιοσημείωτη από το ένα σχολικό έτος στο επόμενο. Συγκεκριμένα η μεγαλύτερη μεταβολή σημειώνεται το έτος 2010/11 όπου η αύξηση είναι 4,8%, ενώ παρατηρείται και μια μικρή μείωση το έτος 2009/10 της τάξης του 0,6%. Συνολικά από το 2006/07 μέχρι το σχ. ετος 2010/11 η αύξηση του μαθητικού πληθυσμού ήταν της τάξης του 10%. Ο προβληματισμός που τίθεται στο σημείο αυτό είναι **για ποιο λόγο η αύξηση του μαθητικού πληθυσμού δεν έγινε ομοιόμορφα τόσο σε ιδιωτική όσο και σε δημόσια εκπαίδευση; Μόνο στα ιδιωτικά Νηπιαγωγεία έχουμε αύξηση των μαθητών κατά 169,8 % και αυτό σίγουρα οφείλεται εκτός από την οικονομική κρίση και στη μεθοδευμένη συρρίκνωση των δημόσιων νηπιαγωγείων.**

Στο σημείο αυτό, ας θυμηθούμε το ιστορικό της υποχρεωτικότητας ενός έτους νηπιαγωγείου. Τον Δεκέμβριο του 2006, υπό την πίεση της μεγάλης απεργίας των δασκάλων, τον προηγούμενο Οκτώβριο, ψηφίζεται ο νόμος για την υποχρεωτικότητα ενός έτους στο νηπιαγωγείο (Ν.3518).

Τον Μάιο του 2007 κατατίθεται νέος νόμος, σύμφωνα με τον οποίο θα μπορούν να λειτουργήσουν και τμήματα νηπιαγωγείων στους παιδικούς σταθμούς (Ν.2345). Αυτό συνέβη, καθώς το Υπουργείο Παιδείας δεν προέβλεψε κατόπιν της ψήφισης του Νόμου 3518 να ιδρύσει ή να αναβαθμίσει τα ανάλογα νηπιαγωγεία ώστε να δημιουργηθούν οι προβλεπόμενες θέσεις που θα απορροφήσουν όλα τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, τα οποία θα έπρεπε σύμφωνα με τον νόμο να φοιτήσουν στο νηπιαγωγείο ώστε να έχουν την δυνατότητα να εγγραφούν την επόμενη χρονιά στο Δημοτικό.

Τον Σεπτέμβριο του 2008, ο νόμος για την υποχρεωτική προσχολική αγωγή προβλέπει πολύ αυστηρές προϋποθέσεις όσον αφορά την υποδομή των σταθμών. Έτσι άδεια λειτουργίας υποβάλλουν μόνο 250 ιδιωτικοί παιδικοί σταθμοί και τη λαμβάνουν 150. Εκατοντάδες νήπια βρίσκονται εκτός νηπιαγωγείου. Τα δημόσια δεν τα δέχτηκαν, λόγω περιορισμένων θέσεων που πληρώθηκαν γρήγορα, και όσοι γονείς πήγαν στα ιδιωτικά δεν μπορούσαν να εγγράψουν τα παιδιά τους, γιατί οι ιδιοκτήτες δεν είχαν την απαιτούμενη άδεια. Παράλληλα, το υπουργείο Παιδείας ανακοίνωσε ότι τα παιδιά που έχουν φοιτήσει σε νηπιαγωγείο που δεν είχε εξασφαλίσει την τελική άδεια δεν θα μπορούσε να εγγραφεί την επόμενη χρονιά στο δημοτικό.

Τον Μάιο του 2009 και κατόπιν πιέσεων των ιδιοκτητών παιδικών σταθμών, με νέα τροπολογία, οι αυστηρές προδιαγραφές του υπουργείου Παιδείας περνούν στην ιστορία, και οι παιδικοί σταθμοί που λειτουργούσαν με άδεια του υπουργείου Υγείας μπορούν να μετατραπούν σε νηπιαγωγεία.

Τέλος, τον Μάιο του 2010 αποστέλλεται εγκύκλιος σε όλα τα σχολεία, που αναφέρει ότι όλα τα νήπια μπορούν να εγγραφούν στο δημοτικό τον Σεπτέμβριο

χωρίς να απαιτείται βεβαίωση παρακολούθησης του ενός και υποχρεωτικού έτους φοίτησης σε νηπιαγωγείο.

Αποτέλεσμα όλων αυτών είναι μέχρι σήμερα να μην υπάρχουν οι αναγκαίες υποδομές ώστε να φοιτήσουν όλα τα νήπια και τα προνήπια στα δημόσια νηπιαγωγεία, με συνέπεια πολλά προνήπια να μένουν εκτός προσχολικής εκπαίδευσης και να στρέφονται στα ιδιωτικά νηπιαγωγεία, δεδομένου ότι τα νήπια έχουν προτεραιότητα στην εγγραφή τους στο δημόσιο νηπιαγωγείο σύμφωνα με τον νόμο, αφού χωρίς την βεβαίωση φοίτησης δεν μπορούν να γραφτούν στο δημοτικό σχολείο.

Σύμφωνα με την έρευνα το φαινόμενο αυτό παρατηρήθηκε σε όλες τις αστικές περιοχές της Κρήτης, στην οποία πραγματοποιήθηκε η έρευνα που αναλύεται παρακάτω.

Αυτό δείχνουν και τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας για τις σχολικές μονάδες, οι οποίες παραμένουν σχετικά σταθερές και παρά την αύξηση 10% του μαθητικού πληθυσμού, η αύξηση των σχολικών μονάδων ήταν μόλις 0,7% μέχρι το σχολικό έτος 2010/11.

Ωστόσο, γονείς αλλά και εκπρόσωποι συλλόγων γονέων και κηδεμόνων υποστηρίζουν ότι πολλά νήπια και προνήπια μένουν εκτός νηπιαγωγείου. Ειδικά στα μεγάλα αστικά κέντρα, μόνο το 50% των προνηπίων έγιναν δεκτά. Μπορεί βεβαίως ντο νηπιαγωγείο για τα προνήπια να μην είναι υποχρεωτικό, αλλά είναι μία πολύ υποστηρικτική δομή για την οικογένεια, και δη για την εργαζόμενη μητέρα.

Το 2010, το Υπουργείο Παιδείας προχώρησε στην ίδρυση και αναβάθμιση 106 νηπιαγωγείων σε όλη την Ελλάδα, κυρίως στις αστικές περιοχές όπου υπάρχει το

πρόβλημα υπερπληθυσμού των νηπίων. Με δαπάνη που ανέρχεται, στα 288.832 χιλ. ευρώ για το έτος 2010 και 249.496 ευρώ για καθένα από τα επόμενα πέντε έτη. Το 2011 σχολικό έτος προγραμματίστηκε να λειτουργήσουν 29 νέα διαθέσιμα νηπιαγωγεία (που δέχονται δηλαδή και προνήπια), 18 μονοθέσια, ενώ αναβαθμίζονται 59, σε διαθέσιμα, προκειμένου να αντιμετωπιστεί το θέμα των προνηπίων. Όπως μάλιστα αναφέρουν, η απόφαση αυτή ελήφθη και ενόψει της οικονομικής κρίσης, «καθώς υπολογίζεται ότι πολλοί γονείς θα αναγκαστούν λόγω οικονομικής στενότητας, να στείλουν τα παιδιά τους σε δημόσια νηπιαγωγεία».

Αντίθετα, στις ημιαστικές και αγροτικές περιοχές το Υπουργείο Παιδείας προχώρησε σε συγχωνεύσεις, υποβαθμίσεις και καταργήσεις νηπιαγωγείων επικαλούμενοι την έλλειψη μαθητών ή το υψηλό κόστος συντήρησης των σχολικών μονάδων που είχαν λίγους μαθητές. Έτσι, σε όλη την Ελλάδα συγχωνεύτηκαν 327 νηπιαγωγεία σε μόλις 151. Επίσης καταργήθηκαν 9 νηπιαγωγεία της χώρας και υποβαθμίστηκαν 11 νηπιαγωγεία, τα οποία από διαθέσιμα έγιναν μονοθέσια.

Στην Κρήτη, όπου έγινε η έρευνά μας, συγχωνεύτηκαν 29 νηπιαγωγεία και έγιναν μόλις 13 και καταργήθηκαν δύο νηπιαγωγεία, ένα στον νομό Χανίων και ένα στον νομό Ηρακλείου. Ακόμα, δεν είχαμε κανέναν υποβιβασμό σχολικής μονάδας.

Το πόσα νήπια μένουν στο σπίτι μπορεί κανείς να το διαπιστώσει κοιτώντας και τα επίσημα στοιχεία: Κατά το σχολικό έτος 2008-2009 εγγράφησαν 52.939 προνήπια στα δημόσια νηπιαγωγεία. Λογικά, την επόμενη -υποχρεωτική- χρονιά θα έπρεπε να εγγραφεί αντίστοιχος αριθμός παιδιών. Το έτος όμως 2009-2010 τα εγγεγραμμένα νήπια που καταγράφονται, είναι πολύ περισσότερα (96.909). Δηλαδή 40 χιλιάδες και πλέον παιδιά παραπάνω, με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν θέσεις για τα προνήπια τα οποία στρέφονται σε ιδιωτικά ή δημοτικά νηπιαγωγεία.

«Υπολογίζουμε ότι κάθε χρόνο μένουν εκτός του δημόσιου νηπιαγωγείου 60 χιλιάδες παιδιά», λέει ο πρόεδρος της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Δημ. Μπράτης. Και προσθέτει: «Η υποχρεωτικότητα του ενός έτους του νηπιαγωγείου που έγινε νόμος του κράτους, το 2006, κάτω από την πίεση των απεργιών μας, ουσιαστικά δεν ωφέλησε το δημόσιο νηπιαγωγείο και τους γονείς. Δεν κτίστηκαν νέα νηπιαγωγεία, δεν βελτιώθηκαν οι υπάρχουσες υποδομές, με αποτέλεσμα η ψήφιση του συγκεκριμένου νόμου να ωφελήσει την ιδιωτική εκπαίδευση».

Κι είναι αλήθεια ότι τη σχολική χρονιά 2008-2009 που εφαρμόστηκε το υποχρεωτικό νηπιαγωγείο, ο αριθμός στα ιδιωτικά νηπιαγωγεία αυξήθηκε κατά 67,7%, σε σύγκριση με την προηγούμενη χρονιά. Παράλληλα, τα ιδιωτικά νηπιαγωγεία, από 142 έφτασαν σε ένα χρόνο τα 268 στην Αθήνα.

Έτσι τα νηπιαγωγεία χαρακτηρίζονται ως ο φτωχός συγγενής της εκπαίδευσης. Στην πλειονότητά τους, οι αίθουσες είναι ακατάλληλες. Κι αυτό δυσχεραίνει τα πράγματα, όταν πρόκειται για τα ολοήμερα, όπου τα παιδιά θα πρέπει να μείνουν από τις επτά το πρωί μέχρι τις τέσσερις το απόγευμα. Υπογραμμίζεται, επίσης, η αναγκαιότητα της διετούς προσχολικής αγωγής, κάτι που προέβλεπε και ο παλαιότερος νόμος 1566 του 1985. Προς το παρόν η πολιτεία δεν είναι σε θέση να αντεπεξέλθει στον ένα χρόνο, ας μην ξεχνάμε ότι υπάρχει έλλειψη και στο εκπαιδευτικό προσωπικό. Πρόβλημα το οποίο δεν πρόκειται να λυθεί ούτε και το έτος 2010/11, Καθώς οι προσλήψεις που πραγματοποιήθηκαν, (354 νηπιαγωγοί) είναι μειωμένες κατά 50%, βάσει των επιταγών του μνημονίου.

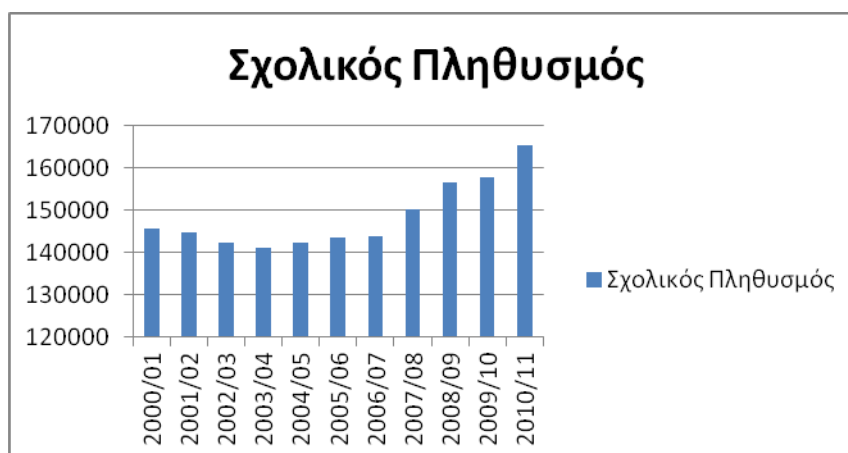
Όσον αφορά το διδακτικό προσωπικό, στο δημόσια νηπιαγωγεία, η μεταβολή από σχολικό έτος σε σχολικό έτος ήταν περίπου ανάλογη της μεταβολής του σχολικού πληθυσμού με ελάχιστη απόκλιση. Για παράδειγμα, το σχολικό έτος

2007/08, την πρώτη χρονιά που εφαρμόστηκε η υποχρεωτικότητα του ενός έτους προσχολικής εκπαίδευσης, η αύξηση του διδακτικού προσωπικού ήταν 3,7% όση ακριβώς και η αύξηση του μαθητικού πληθυσμού.

Ωστόσο, με την οικονομική κρίση βλέπουμε αλλαγή σε αυτό το δεδομένο, το οποίο είναι λογικό και αυτονόητο. Έτσι, το σχολικό έτος 2010/11, παρ όλο που η αύξηση των νηπίων στα δημόσια νηπιαγωγεία ήταν της τάξης του 4,8%, το διδακτικό προσωπικό μειώθηκε κατά 0,5%. Αυτό σημαίνει ότι μεγάλωσε η αναλογία νηπίων-νηπιαγωγών, γεγονός που ομολογουμένως δυσχεραίνει το εκπαιδευτικό έργο της νηπιαγωγού. Ας σημειώσουμε εδώ ότι το φαινόμενο αυτό, παρατηρείται κυρίως στις αστικές περιοχές, όπου βάσει νόμου οι νηπιαγωγοί πρέπει να δέχονται 25 νήπια +- 10%. Όπως γίνεται αντιληπτό, η ποιότητα της προσφερόμενης εκπαίδευσης μειώνεται όταν μία νηπιαγωγός αναλαμβάνει υποχρεωτικά μέχρι 27 νήπια.

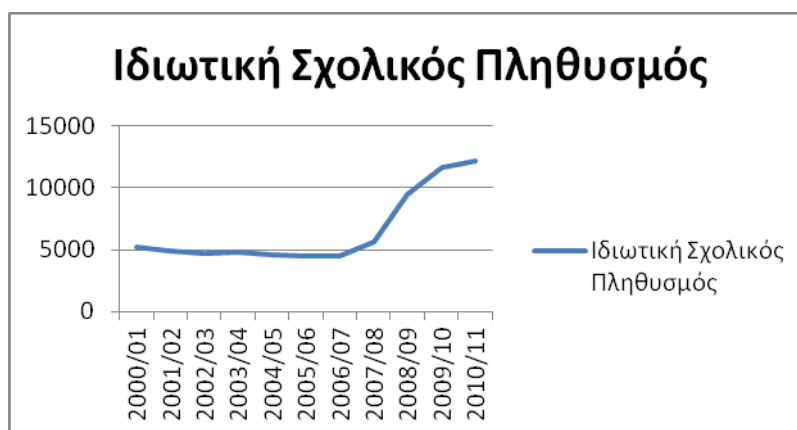
Αντίθετα, στην ιδιωτική εκπαίδευση, δεν υπάρχουν τέτοια προβλήματα, καθώς η αύξηση του διδακτικού προσωπικού είναι ανάλογη των εγγραφών των νηπίων. Ενδεικτικά, το έτος 2007/08, το πρώτο έτος που εφαρμόστηκε η υποχρεωτικότητα, η αύξηση του διδακτικού προσωπικού ήταν 68%, όση και αύξηση του μαθητικού πληθυσμού των ιδιωτικών νηπιαγωγείων. Ακόμα και με την οικονομική κρίση, αυτή η ανάλογη σχέση δεν έχει επηρεαστεί. Όπως γίνεται αντιληπτό, δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος όπου η δημόσια εκπαίδευση αδυνατεί να απορροφήσει τα νήπια τα οποία υποχρέωσε να παρακολουθήσουν το νηπιαγωγείο, στρέφοντάς τα στην ιδιωτική εκπαίδευση-όπου αναγκάζονται να πληρώσουν δίδακτρα για να αποκτήσουν την πολυπόθητη βεβαίωση φοίτησης ώστε να εγγραφούν την επόμενη χρονιά στο Δημοτικό σχολείο- ενώ τα ιδιωτικά νηπιαγωγεία πλουτίζουν από αυτή την ανεπάρκεια του Υπουργείου Παιδείας.

Στο παρακάτω γράφημα φαίνεται η αύξηση του πληθυσμού της προσχολικής εκπαίδευσης.

Γράφημα 5: Η αύξηση του σχολικού πληθυσμού της προσχολικής εκπαίδευσης κατά τα έτη 2000-2011.

Στο παρακάτω γράφημα φαίνεται η αύξηση του πληθυσμού της προσχολικής εκπαίδευσης στον ιδιωτικό τομέα.

Γράφημα 6: Η αύξηση του σχολικού πληθυσμού της προσχολικής εκπαίδευσης στον ιδιωτικό τομέα κατά τα έτη 2000-2011.

ΜΕΡΟΣ Β- Η Έρευνα

1. Ο Σκοπός της έρευνας

Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα έχει φέρει πολλές αλλαγές στην εκπαιδευτική πολιτική αλλά και στο εργασιακό καθεστώς των εκπαιδευτικών. Οι αλλαγές αυτές έχουν γίνει στα πλαίσια εξοικονόμησης χρημάτων λόγω της δεινής οικονομικής κατάστασης της χώρας μας. Αναφορικά, οι κυριότερες είναι οι εξής:

1. Μειωμένη χρηματοδότηση για την παιδεία.
2. Κατάργηση των σχολικών επιτροπών και οικονομική διαχείριση των σχολείων από τους καλλικρατειούς Δήμους. Περικοπές στην χρηματοδότηση των σχολείων.
3. Συγχωνεύσεις/καταργήσεις σχολείων και κατ επέκταση αύξηση μαθητών ανά τμήμα. Στην προσχολική εκπαίδευση πολλά νήπια που κατοικούν σε αστικές και ημιαστικές περιοχές μένουν εκτός νηπιαγωγείου ενώ σε αγροτικές περιοχές θα αναγκάζονται να μετακινούνται για να πάνε στο σχολείο.
4. Περικοπές στους μισθούς και αλλαγή στο καθεστώς μισθολογικής ανέλιξης του εκπαιδευτικού. Στο εξής η αλλαγή μισθολογικής βαθμίδας θα γίνεται κατόπιν αξιολόγησης.

Σκοπός

Μας ενδιαφέρει να ανιχνεύσουμε τις απόψεις των εκπαιδευτικών για τα τρέχοντα ζητήματα της εκπαίδευσης αλλά κυρίως να μετρήσουμε το πόσο έχει επηρεαστεί το εκπαιδευτικό τους έργο από την οικονομική κρίση. Πώς έχει επηρεάσει η οικονομική κρίση τους ίδιους τους νηπιαγωγούς, τα νήπια και τις

οικογένειές τους; Πόσο επηρεάζεται κατά την γνώμη τους η ποιότητα της προσχολικής εκπαίδευσης από τις αλλαγές στην εκπαιδευτική πολιτική; Πώς επηρεάζεται η διάθεσή τους για εργασία μετά τις τελευταίες αλλαγές;

Επιμέρους στόχοι:

- Πως εκλαμβάνουν και ερμηνεύουν τις πιέσεις που δέχονται από το κράτος, την τοπική αυτοδιοίκηση, τις οικογένειες των μαθητών τους, τη ευρύτερη κοινωνία;
- Ποιες είναι οι συνθήκες που επικρατούν στα σχολεία και με ποια μέσα εργάζονται και προσπαθούν να ανταπεξέλθουν στον σημαντικό ρόλο που έχουν αναλάβει απέναντι στην ελληνική κοινωνία;
- Ποιος είναι ο αντίκτυπος στους μαθητές και στις οικογένειες τους λόγω της κρίσης; Επηρεάζεται η συνεργασία σχολείου-οικογένειας;
- Ποια είναι η συμβολή της τοπικής αυτοδιοίκησης στην δύσκολη αυτή συγκυρία που βιώνει το ελληνικό σχολείο;

Υποθέσεις:

Υποθέτουμε ότι οι απόψεις των νηπιαγωγών σχετικά με τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης εξαρτώνται σε κάποιο βαθμό από τα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά. Ωστόσο, θεωρούμε ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει την ποιότητα του εκπαιδευτικού έργου των νηπιαγωγών, τους ίδιους τους νηπιαγωγούς ως επαγγελματίες της εκπαίδευσης, τα νήπια αλλά και τις οικογένειές τους.

2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Στην ενότητα αυτή θα παρουσιαστεί η μεθοδολογία της έρευνας και η διαδικασία με την οποία διεξήχθη η συλλογή και ανάλυση των ερωτηματολογίων.

Το ερωτηματολόγιο είναι το πιο βασικό μέσο επικοινωνίας ανάμεσα στον ερευνητή και στον ερωτώμενο. Αποτελείται από μια σειρά ερωτήσεων πάνω σε θέματα που απαιτούν πληροφορία από τον ερωτώμενο. Τα ερωτηματολόγια καταγράφουν πληροφορίες, στάσεις, απόψεις, συμπεριφορές, των ερωτώμενων

Η δυνατότητα συλλογής στοιχείων από μεγάλο αριθμό ατόμων για τα ίδια θέματα και συνεπώς η συγκρισιμότητα, η δυνατότητα ποσοτικοποίησης και στατιστικής ανάλυσης των στοιχείων που συλλέγονται καθιστούν το τυποποιημένο ερωτηματολόγιο το κύριο εργαλείο της ποσοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες.

Οι απαντήσεις των ερωτώμενων μετατρέπονται σε δείκτες των υπό έρευνα κοινωνικών φαινομένων, με σκοπό τη στατιστική τους επεξεργασία και την κατάδειξη εμπειρικών γενικεύσεων

2.1 Μεθοδολογία Έρευνας & Δειγματοληπτική Τεχνική

Στην παρούσα έρευνα ο υπό μελέτη πληθυσμός είναι οι νηπιαγωγοί που υπηρετούν στην Κρήτη. Οι νηπιαγωγοί είναι εκπαιδευτικοί Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού που θα μελετηθούν σκιαγραφούν τις στάσεις και τις απόψεις των νηπιαγωγών σε θέματα οικονομικής κρίσης και του αντίκτυπου αυτής στο εκπαιδευτικό τους έργο.

Η λίστα που θα χρησιμοποιήσουμε προκειμένου να προσδιορίσουμε τις δειγματοληπτικές μονάδες είναι το δυναμολόγιο των νηπιαγωγών που λειτουργούν σε όλη την περιφέρεια Κρήτης, η οποία αποτελείται από τους εξής 4 νομούς:

1. Νομός Χανίων
2. Νομός Ρεθύμνου
3. Νομός Ηρακλείου
4. Νομός Λασιθίου.

Το πρώτο βήμα της έρευνας είναι ο προσδιορισμός των στόχων της και ο σχεδιασμός του ερωτηματολογίου. Ο σχεδιασμός του ερωτηματολογίου είναι επίσης συνδεδεμένος με τους στόχους της έρευνας. Ο στόχος της παρούσης έρευνας είναι η συλλογή εμπειρικών δεδομένων που σκιαγραφούν τις στάσεις και τις απόψεις των εκπαιδευτικών προσχολικής εκπαίδευσης της Περιφέρειας Κρήτης όσον αφορά τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στο εκπαιδευτικό τους έργο.

Για τον λόγο αυτό πριν την κατάρτιση του ερωτηματολογίου προηγήθηκε συζήτηση και καταγραφή απόψεων με τον Προϊστάμενο της Διεύθυνσης , με την Σχολική Σύμβουλο των νηπιαγωγών του Νομού Χανίων, με νηπιαγωγούς που έχουν πολλά χρόνια προϋπηρεσίας καθώς και με Προϊσταμένες Νηπιαγωγείων, ενώ αξιοποιήθηκε και η προσωπική εμπειρία της ερευνήτριας ως διδάσκουσας .

Το δεύτερο βήμα ήταν του καθορισμός του δείγματος. Η μέθοδος που ακολουθήθηκε ήταν η στρωματοποιημένη δειγματοληψία με αναλογικό καταμερισμό όπως παρουσιάζεται από την Ε.Ξεκαλάκη ⁷².

Ένας από τους λόγους χρησιμοποίησης της στρωματοποιημένης δειγματοληψίας είναι ότι με αυτήν μπορούμε να ελέγχουμε το μέγεθος του δείγματος σε κάθε στρώμα. Ο χωρισμός του πληθυσμού σε στρώματα και η χωριστή δειγματοληψία από κάθε στρώμα, εξασφαλίζει ένα δείγμα αντιπροσωπευτικό όλων των τμημάτων του πληθυσμού και έτσι ένα δείγμα πιο αξιόπιστο.

---

⁷² Ε. Ξεκαλάκη & Ι. Πανάρετος (1995): Εισαγωγή στη Στατιστική Σκέψη, Αριθμοδείκτες, Αθήνα.

Έτσι, χρησιμοποιήθηκαν τα στατιστικά στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας του 2006⁷³ σχετικά με τα νηπιαγωγεία των νομών της Κρήτης και τις περιοχές στις οποίες βρίσκονται αυτά.

Δεν ήταν δυνατό να χρησιμοποιηθεί βέλτιστος καταμερισμός διότι οι πληροφορίες προέρχονται από τα στατιστικά του σχολικού έτους 2005-2006, ωστόσο η κατανομή των σχολικών μονάδων στις εκάστοτε περιοχές δεν έχει αλλάξει σημαντικά. Η εκτιμώμενη απόκλιση του αριθμού των σχολικών μονάδων είναι περίπου 5% από τα στοιχεία του 2005 μέχρι το 2011.

Επίσης χρησιμοποιήθηκαν στα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας του έτους 2010-2011⁷⁴ σχετικά με τους εκπαιδευτικούς προσχολικής εκπαίδευσης που υπηρετούσαν στην Κρήτη, έτσι ώστε να επιλέξουμε το δείγμα.

Το μέγεθος του δείγματος ήταν όσο το δυνατό μεγαλύτερο για την επίτευξη υψηλότερης ακρίβειας.

Συγκεκριμένα από το σύνολο των 1072 εκπαιδευτικών λειτουργών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης προσχολικής εκπαίδευσης κατά τη σχολική χρονιά 2010-2011 επιλέχθηκαν 107 εκπαιδευτικοί (ποσοστό 10% του συνολικού πληθυσμού). Από αυτούς ανταποκρίθηκαν 80 νηπιαγωγοί, δηλαδή το 74,7% του πληθυσμού, προκειμένου να υπάρξει αντιπροσωπευτικότητα από όλα τα σχολεία της Κρήτης επιλέχθηκε από κάθε σχολείο μία νηπιαγωγός. Το ποσοστό ανταπόκρισης ανέρχεται στο 74.7% και υποδηλώνει τη δυνατότητα γενικευσιμότητας των αποτελεσμάτων που προέκυψαν από την έρευνα.

Στην αρχή του ερωτηματολογίου υπήρχε συνοδευτική επιστολή, που ενημέρωνε τον νηπιαγωγό για τον σκοπό της έρευνας και τη διασφάλιση της

---

⁷³http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/A1401/PressReleases/A1401_SED11_DT_AN_00_2006_01E_F_GR.pdf, ανακτήθηκε 30/11/2012.

⁷⁴http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/A1401/PressReleases/A1401_SED11_DT_AN_00_2010_01E_F_GR.pdf, ανακτήθηκε 30/11/2012

ανωνυμίας της συμμετοχής του. Το ερωτηματολόγιο, μετά από πιλοτική εφαρμογή και διόρθωση του, δόθηκε στην τελική του μορφή σε νηπιαγωγούς τους μήνες Νοέμβριο και Δεκέμβριο 2011.

Τα ερωτηματολόγια στάλθηκαν ηλεκτρονικά στα σχολεία για κάθε συμμετέχοντα στο δείγμα και επεστράφησαν επίσης ηλεκτρονικά. Επίσης, για τον Νομό Χανίων, τα περισσότερα ερωτηματολόγια μοιράστηκαν προσωπικά στις συναδέλφους. Τέλος, χρησιμοποιήθηκε και το ταχυδρομείο, σε περίπτωση συναδέλφων που δεν έχουν αρκετή εξοικείωση με τις νέες τεχνολογίες. Μαζί με το ερωτηματολόγιο, περιελήφθη συνοδευτική επιστολή, έντυπο με οδηγίες για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου και φάκελος για την επιστροφή του ερωτηματολογίου.

Πρέπει να επισημανθεί ότι πριν την διανομή του τελικού ερωτηματολογίου στους επιλεγέντες είχε δοκιμαστεί η σαφήνεια του ερωτηματολογίου πιλοτικά σε μικρό αριθμό (δέκα τυχαία επιλεγμένων) εκπαιδευτικών λειτουργών, που με τις παρατηρήσεις τους συνέβαλαν στην τελική διαμόρφωση του ερωτηματολογίου. Πρέπει να σημειωθεί ότι η επίτευξη μεγάλου αριθμού δείγματος, ήταν εφικτή, διότι δεν είχε επιπλέον κόστος και ούτε δυσχέραινε το έργο της ερευνήτριας, που συγκέντρωνε τα ερωτηματολόγια ξεχωριστά από κάθε σχολείο.

2.2 Σύνταξη του ερωτηματολογίου

Η έρευνα διεξήχθη με την προετοιμασία και υποβολή σχετικού ερωτηματολογίου στους εκπαιδευτικούς προσχολικής εκπαίδευσης .

Το ερωτηματολόγιο ελέγχθηκε ως προς τη μορφή του, τη γλώσσα του, τη σαφήνεια του, τη δυσκολία και την αξιοπιστία του σε μια πιλοτική έρευνα που προηγήθηκε της κύριας δειγματοληψίας.

Η δοκιμαστική έρευνα είναι ένα σημαντικό στάδιο (Oppenheim,1992)⁷⁵ καθώς επιδιώκει να ανιχνεύσει: α) αν οι ερωτήσεις γίνονται κατανοητές, β) αν η κάθε ερώτηση εξασφαλίζει την πληροφορία για την οποία σχεδιάστηκε και γ) αν εξασφαλίζει το ενδιαφέρον και τη συνεργασία των ερωτώμενων.

Μετά την παραπάνω δοκιμαστική έρευνα, το ερωτηματολόγιο διορθώθηκε και δοκιμάστηκε ξανά πριν την κύρια δειγματοληψία, για να εξακριβωθεί ο τρόπος λειτουργίας του και να επιτευχθεί περαιτέρω βελτίωσή του.

2.3 Αρχιτεκτονική του ερωτηματολογίου

Το ερωτηματολόγιο (Παράρτημα Ι) που χρησιμοποιήθηκε για αυτή τη μελέτη είχε τρία τμήματα:

3.3.1 Προσωπικά στοιχεία

Το πρώτο τμήμα του ερωτηματολογίου περιλαμβάνει γενικές ερωτήσεις που σκιαγραφούν το προφίλ του εκπαιδευτικού. Σε αυτό το τμήμα του ερωτηματολογίου υπάρχουν ερωτήσεις σχετικές με το τμήμα όπου υπηρετεί ο/η νηπιαγωγός (κλασικό, ολοήμερο, ειδικό, τάξη ένταξης), τον Νομό, την περιοχή (αστική, ημιαστική, αγροτική) την ηλικία, το φύλο, τις σπουδές και τα έτη προϋπηρεσίας.

2.4. Ερωτήσεις Στάσεων/Απόψεων

Κλειστές ερωτήσεις

Οι ερωτήσεις αυτού του τμήματος ήταν 45 και περιλαμβάνουν ερωτήσεις σχετικά με τις απόψεις των νηπιαγωγών για τα παρακάτω θέματα.

Μας ενδιέφερε να ερευνήσουμε τον αντίκτυπο της οικονομικής κρίσης στους εξής άξονες:

---

⁷⁵ Oppenheim, A. (1992). Questionnaire Design, Interviewing and Attitude Measurement, London, Pinter.

- Νηπιαγωγός
- Οικογένεια
- Παιδί
- Χώρος νηπιαγωγείου
- Τοπική αυτοδιοίκηση

Παράλληλα, για να εξετάσουμε πώς αλληλεπιδρούν οι παραπάνω άξονες μεταξύ τους εν μέσω κρίσης, δημιουργήσαμε τις εξής 9 κατηγορίες, η καθεμία εκ των οποίων περιελάμβανε 5 ερωτήσεις.

- 1. ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΕΡΓΟ**
- 2. ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ**
- 3. ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΣ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ**
- 4. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙ**
- 5. ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΧΩΡΟΣ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ**
- 6. ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ**
- 7. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΧΩΡΟΣ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ**
- 8. ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ**
- 9. ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ**

Οι ερωτήσεις αυτού του τμήματος είναι, 45 τύπου Likert 5-βαθμών: Συμφωνώ πολύ, Συμφωνώ λίγο, Δεν είμαι σίγουρος-η, Διαφωνώ λίγο, Διαφωνώ πολύ (ερωτήσεις 7-51). Πέντε κατηγορίες είναι το σύνηθες στις ερωτήσεις τύπου Likert

(Ary et al. 1985; Mueller, 1986)⁷⁶. Περιέχονταν ίσος αριθμός θετικών και αρνητικών ερωτήσεων, για να αποφύγουμε τις τυχαίες απαντήσεις.

Το σύνολο των ερωτήσεων, όπως δόθηκε στο ερωτηματολόγιο, εμφανίζεται στο παράρτημα .

2.5 Στατιστική επεξεργασία

Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν με τα ερωτηματολόγια κωδικοποιήθηκαν και καταχωρήθηκαν στο στατιστικό πακέτο SPSS για επεξεργασία. Οι στατιστικές διαδικασίες που χρησιμοποιήθηκαν ήταν οι εξής:

Συχνότητες: για να παρουσιάσουμε τη διακύμανση κάθε μεταβλητής και τα περιγραφικά στατιστικά μέτρα της κεντρικής κλίσης και μεταβλητότητας.

Το t-test χρησιμοποιήθηκε για όλες τις συγκρίσεις μεταξύ δυο ανεξάρτητων δειγμάτων (των αποτελεσμάτων γνώσεων και στάσεων/απόψεων μεταξύ των δύο φύλων). Στις περιπτώσεις που τα προς σύγκριση δείγματα ήταν περισσότερα των δύο (διαφορετικών ηλικιών, έτη σπουδών) έγινε Ανάλυση Διακύμανσης ως προς ένα παράγοντα (One-way ANOVA).

---

⁷⁶ Ary, D., Jacob, L. C., & Razavieh, A. (1985). *Introduction to Research in Education*. Belmont: Thomson/Wadsworth

3. Τα αποτελέσματα της έρευνας

Δημογραφικά (ατομικά) Στοιχεία

ΥΠΑ ΝΟΜΟΣ ΦΟΡΕΑΣ	ΣΥΝΟΛΙΚΑ	ΑΝΤΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
ΚΡΗΤΗ	1103	16	1087
ΔΗΜΟΣΙΑ	1072	16	1056
ΙΔΙΩΤΙΚΑ	31	0	31
ΝΟΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	481	3	478
ΔΗΜΟΣΙΑ	462	3	459
ΙΔΙΩΤΙΚΑ	19	0	19
ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ	150	5	145
ΔΗΜΟΣΙΑ	150	5	145
ΙΔΙΩΤΙΚΑ	0	0	0
ΝΟΜΟΣ ΡΕΘΥΜΝΗΣ	165	2	163
ΔΗΜΟΣΙΑ	165	2	163
ΙΔΙΩΤΙΚΑ	0	0	0
ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ	307	6	301
ΔΗΜΟΣΙΑ	295	6	289
ΙΔΙΩΤΙΚΑ	12	0	12

ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ-ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΑΓΩΓΗ(ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΑ)

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ,ΥΠΑ,ΝΟΜΟ ΚΑΙ ΦΟΡΕΑ(ΔΗΜΟΣΙΑ-ΙΔΙΩΤΙΚΑ), ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΝΑΡΞΗΣ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΤΟΥΣ 2010-2011

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ που αφορούν το έτος 2010/11, ο πληθυσμός των εκπαιδευτικών προσχολικής εκπαίδευσης της Κρήτης είναι 1072 άτομα, εκ των οποίων τα 1056 γυναίκες και 16 άνδρες. Το αρχικό δείγμα ήταν 107 άτομα, δηλαδή το 10% του διδακτικού προσωπικού, εκ των οποίων ανταποκρίθηκαν οι 80, δηλαδή το 7,5% του συνολικού πληθυσμού.

3.Φύλο

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Αντρας	6	7,5	7,5	7,5
	Γυναίκα	74	92,5	92,5	100,0
	Total	80	100,0	100,0	

Το δείγμα που ανταποκρίθηκε στην έρευνα (80 από τους 107 νηπιαγωγούς) είναι 74 γυναίκες και 6 άντρες. Οι ηλικίες των συμμετεχόντων είναι 24 άτομα 22 -30 ετών, 18 άτομα 31-40 ετών, 29 άτομα 41-50 και 9 άτομα άνω των 50 ετών.

2. Ηλικία

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	22-30	24	30,0	30,0	30,0
	31-40	18	22,5	22,5	52,5
	41-50	29	36,3	36,3	88,8
	>50	9	11,3	11,3	100,0
	Total	80	100,0	100,0	

Η πλειοψηφία του δείγματος, δηλαδή το 36,3%, βρίσκεται στην ηλικία των 41-50 ετών, ένα σημαντικό ποσοστό 30% είναι μεταξύ 22-30 ετών, το 22,5% βρίσκεται στην ηλικία των 31-40 ενώ το 11,3 % είναι άνω των 50 ετών.

1. Τύπος Νηπιαγωγείου στο οποίο υπηρετείτε

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Κλασικό τμήμα	30	37,5	37,5	37,5
	Ολοήμερο Τμήμα	43	53,8	53,8	91,3
	Ειδικό Σχολείο	3	3,8	3,8	95,0
	Τάξη Ένταξης	4	5,0	5,0	100,0
	Total	80	100,0	100,0	

Η πλειοψηφία των νηπιαγωγών του δείγματος ,δηλαδή οι 43,υπηρετούν σε ολοήμερο τμήμα, ενώ 30 σε κλασικό τμήμα. Μόλις 4 υπηρετούν σε τάξη ένταξης και οι 3 σε Ειδικό νηπιαγωγείο.

5.Σπουδές

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Παιδαγωγική Ακαδημία ή Σχολή Νηπιαγωγών	3	3,8	3,8	3,8
	Σχολή Νηπιαγωγών με εξομοίωση	12	15,0	15,0	18,8
	A.E.I.	36	45,0	45,0	63,8
	Μετεκπαίδευση	19	23,8	23,8	87,5
	Μεταπτυχιακό	9	11,3	11,3	98,8
	Διδακτορικό	1	1,3	1,3	100,0
	Total	80	100,0	100,0	

Όσον αφορά τις σπουδές τους, οι περισσότεροι συμμετέχοντες έχουν αποφοιτήσει από Α.Ε.Ι., δηλαδή 36 άτομα. Δεύτεροι σε συχνότητα-19 άτομα- είναι αυτοί που έχουν κάνει μετεκπαίδευση, 9 άτομα έχουν μεταπτυχιακό τίτλο ενώ μόνο 1 έχει διδακτορική διατριβή. Τέλος, 12 άτομα έχουν κάνει εξομοίωση στο αρχικό τους πτυχίο Παιδαγωγικής Ακαδημίας, ενώ άλλα 3 δεν έχουν κάνει εξομοίωση στο αρχικό τους πτυχίο.

6.Διδακτική Υπηρεσία

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	0-4	19	23,8	23,8	23,8
	5-10	25	31,3	31,3	55,0
	11-20	18	22,5	22,5	77,5
	>20	18	22,5	22,5	100,0
	Total	80	100,0	100,0	

Στο θέμα της προϋπηρεσίας, τα 25 άτομα έχουν προϋπηρεσία 5-10 χρόνια, ενώ η κατηγορία 0-4 έτη εκπροσωπείται από 19 άτομα, η κατηγορία 11-20 από 18 άτομα, ενώ όσοι έχουν εμπειρία άνω των 20 ετών είναι επίσης 18 νηπιαγωγοί.

I. ΚΛΕΙΣΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

ΆΞΟΝΑΣ 1: ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΕΡΓΟ

8. Προσφέρω ίδιας ποιότητας εκπαιδευτικό έργο στην παρούσα κατάσταση

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	28	35,0	35,0	35,0
Μάλλον Συμφωνώ	19	23,8	23,8	58,8
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	12	15,0	15,0	73,8
Μάλλον Διαφωνώ	17	21,3	21,3	95,0
Διαφωνώ Απόλυτα	4	5,0	5,0	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 8:

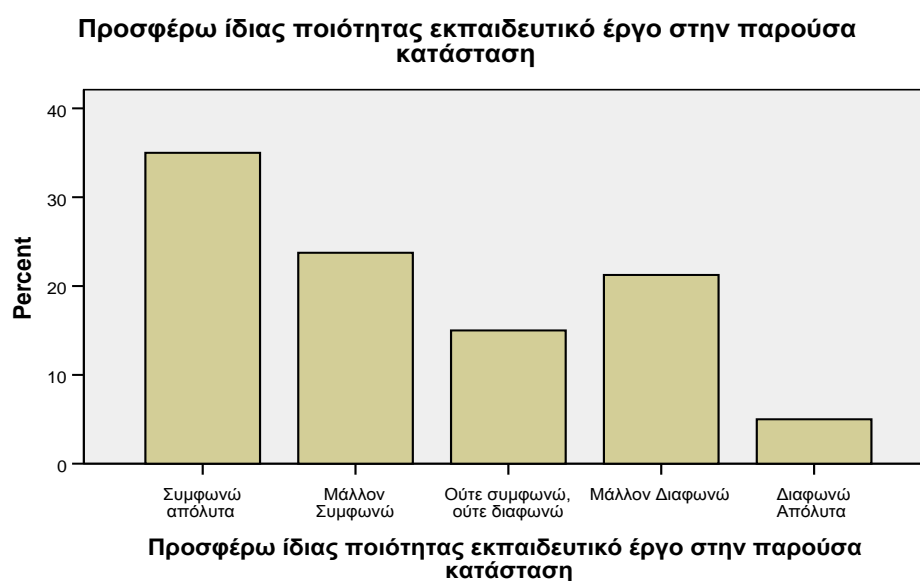
Το 35% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 23,8% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 15% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 21,3% απάντησε «Μάλλον Διαφωνώ»

Το 5% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Γράφημα 7: Προσφέρω ίδιας ποιότητας εκπαιδευτικό έργο στην παρούσα κατάσταση, όπως και πριν την κρίση.

Με την ανάλυση των δεδομένων στην κρίσιμη ερώτηση “Προσφέρω ίδιας ποιότητας εκπαιδευτικό έργο στην παρούσα κατάσταση”, το 35% απάντησε ότι συμφωνεί απόλυτα, το 23% ότι μάλλον συμφωνεί, το 15% είναι σε ουδέτερη κατάσταση, το 21% μάλλον διαφωνεί ενώ μόλις το 5% διαφωνεί απόλυτα με την παραπάνω πρόταση. Αυτό σημαίνει πως οι νηπιαγωγοί, παρ όλο που η καθημερινότητά τους στο σχολείο έχει δεχτεί πολλά πλήγματα, θεωρούν πως κρατάνε την ποιότητα των υπηρεσιών που προσφέρουν σε υψηλά επίπεδα. Ίσως βρισκόμαστε στην αρχή της δύσκολης κατάστασης που έχει επιφέρει η κρίση και οι νηπιαγωγοί φαίνεται να αντιστέκονται στην δύσκολη αυτή κατάσταση, γεγονός που δίνει ενθαρρυντικές σκέψεις για την προσχολική εκπαίδευση. Το ερώτημα είναι για πόσο ακόμα θα μπορούν να αντιστέκονται.

9. Αισθάνομαι ότι αμείβομαι οικονομικά ισάξια για τις υπηρεσίες που προσφέρω

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Συμφωνώ απόλυτα	2	2,5	2,5	2,5
	Μάλλον Συμφωνώ	1	1,3	1,3	3,8
	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	5	6,3	6,3	10,0
	Μάλλον Διαφωνώ	21	26,3	26,3	36,3
	Διαφωνώ Απόλυτα	51	63,8	63,8	100,0
	Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 9:

Το 2,5% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 1,3% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 6,3% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 26,3% απάντησε «Μάλλον Διαφωνώ»

Το 63,8% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Η πλειοψηφία των νηπιαγωγών είναι πολύ δυσαρεστημένη με την μισθολογική της κατάσταση (63,8% «διαφωνώ απόλυτα» και το 26,3% «μάλλον διαφωνώ»). Μειοψηφία αποτελεί το 4% που είναι ευχαριστημένο με την αμοιβή τους ανάλογα με τις υπηρεσίες που προσφέρουν.

10.Η πολιτεία με αντιμετωπίζει ως ένα χρήσιμο μέλος και με αμείβει γι αυτό(με οποιοδήποτε τρόπο)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	3	3,8	3,8	3,8
Μάλλον Συμφωνώ	3	3,8	3,8	7,5
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	5	6,3	6,3	13,8
Μάλλον Διαφωνώ	23	28,8	28,8	42,5
Διαφωνώ Απόλυτα	46	57,5	57,5	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στην ερώτηση 10:

Το 3,8% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 3,8% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 6,3% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 28,8% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 57,5% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Στην ερώτηση "Η πολιτεία με αντιμετωπίζει ως ένα χρήσιμο μέλος και με αμείβει γι αυτό(με οποιοδήποτε τρόπο)" το 57% διαφωνεί απόλυτα και το 28% μάλλον διαφωνεί. Ευχαριστημένο με την αντιμετώπιση της πολιτείας είναι μόνο το 8% ενώ το 7% ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί με την παραπάνω πρόταση.

11. Η ηθική ικανοποίηση που αντλώ από τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας είναι αντάξια των υπηρεσιών που προσφέρω

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	7	8,8	8,8	8,8
Μάλλον Συμφωνώ	21	26,3	26,3	35,0
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	22	27,5	27,5	62,5
Μάλλον Διαφωνώ	18	22,5	22,5	85,0
Διαφωνώ Απόλυτα	12	15,0	15,0	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στην ερώτηση 11:

Το 8,8% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 26,3% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 27,5% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 22,5% απάντησε «Μάλλον Διαφωνώ»

Το 15% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Όσον αφορά την ηθική ικανοποίηση που αντλούν οι νηπιαγωγοί από τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας, δεν φαίνεται να υπάρχουν ακραίες απαντήσεις. Το 27% κρατάει ουδέτερη στάση, το 26% μάλλον συμφωνεί ότι η ηθική ικανοποίηση είναι αντάξια των υπηρεσιών που προσφέρει, ενώ το 22% μάλλον διαφωνεί.

12. Οι μισθολογικές περικοπές έχουν επιφέρει αλλαγές στη ζωή μου που επηρεάζουν το εκπαιδευτικό μου έργο

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	21	26,3	26,3	26,3
Μάλλον Συμφωνώ	35	43,8	43,8	70,0
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	14	17,5	17,5	87,5
Μάλλον Διαφωνώ	6	7,5	7,5	95,0
Διαφωνώ Απόλυτα	4	5,0	5,0	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στην ερώτηση 12:

Το 26,3% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 43,8% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 17,5% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 7,5% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 5% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Άλλη μια ερώτηση που σχετίζεται με τα οικονομικά, είναι η ερώτηση "Οι μισθολογικές περικοπές έχουν επιφέρει αλλαγές στη ζωή μου που επηρεάζουν το εκπαιδευτικό μου έργο". Οι νηπιαγωγοί φαίνονται εξαιρετικά δυσαρεστημένες/οι με τους μισθούς τους και τις περικοπές που έχουν γίνει σ αυτές/ούς (26,3% «διαφωνώ απόλυτα και 43,8% «μάλλον συμφωνώ»), καθώς έχουν επηρεαστεί αρνητικά διάφορες πτυχές της καθημερινής τους ζωής που κατ επέκταση επηρεάζουν το εκπαιδευτικό τους έργο.

ΑΞΟΝΑΣ 2: ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ

13. Τα παιδιά του σχολείου μου έρχονται από το σπίτι με περισσότερους προβληματισμούς-για θέματα οικονομικά και εργασιακά-και με την ανάγκη να τους εξωτερικεύσουν.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	22	27,5	27,5	27,5
Μάλλον Συμφωνώ	27	33,8	33,8	61,3
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	17	21,3	21,3	82,5
Μάλλον Διαφωνώ	5	6,3	6,3	88,8
Διαφωνώ Απόλυτα	9	11,3	11,3	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 13:

Το 27,5% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 33,8% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 21,3% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 6,3% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 11,3% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Υπάρχει γενική αποδοχή ότι τα παιδιά του σχολείου στο οποίο υπηρετούν οι νηπιαγωγοί έρχονται από το σπίτι με περισσότερους προβληματισμούς-για θέματα οικονομικά και εργασιακά-και με την ανάγκη να τους εξωτερικεύσουν. Το 33,8% των νηπιαγωγών μάλλον συμφωνεί σε αυτό, ενώ το 27,5% συμφωνεί απόλυτα. Αυτή η πλειοψηφία μας δείχνει ξεκάθαρα την ψυχολογική επίπτωση που έχει η οικονομική κρίση στα νήπια, εξ αιτίας των προβλημάτων που βιώνουν στις οικογένειές τους πολλά από αυτά, όπως δείχνει η έρευνα.

14.Τα παιδιά του σχολείου μου επιζητούν από τον/την νηπιαγωγό την ενίσχυση του εγώ τους λόγω της γενικότερης ανασφάλειας που εκλαμβάνουν από το περιβάλλον τους

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	19	23,8	23,8	23,8
Μάλλον Συμφωνώ	30	37,5	37,5	61,3
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	19	23,8	23,8	85,0
Μάλλον Διαφωνώ	7	8,8	8,8	93,8
Διαφωνώ Απόλυτα	5	6,3	6,3	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 14:

Το 23,8% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 37,5% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 23,8% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 8,8% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 6,3% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Έτσι, στην ερώτηση "Τα παιδιά του σχολείου μου επιζητούν από τον/την νηπιαγωγό την ενίσχυση του εγώ τους λόγω της γενικότερης ανασφάλειας που

εκλαμβάνουν από το περιβάλλον τους οι συνάδελφοι νηπιαγωγοί συμφωνούν απόλυτα σε ποσοστό 23,8% ενώ αυτοί που μάλλον συμφωνούν είναι το 37,5% του δείγματος. Υπάρχουν πολλές έρευνες που καταδεικνύουν τις ψυχολογικές επιβαρύνσεις που δέχονται τα μικρά παιδιά από την γενικότερη κατάσταση ανασφάλειας που βιώνουν.

15. Έχουν αυξηθεί οι γενικότερες απαιτήσεις εκ μέρους μου λόγω της κρίσης (παιδαγωγικές, εκπαιδευτικές κ.τ.λ.).

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	12	15,0	15,0	15,0
Μάλλον Συμφωνώ	31	38,8	38,8	53,8
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	24	30,0	30,0	83,8
Μάλλον Διαφωνώ	5	6,3	6,3	90,0
Διαφωνώ Απόλυτα	8	10,0	10,0	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 15:

Το 15% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 38,8% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 30% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 6,3% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 10% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Όσον αφορά τις απαιτήσεις του επαγγέλματος απέναντι στα παιδιά εν μέσω κρίσης, το 38% μάλλον συμφωνεί ότι αυτές έχουν αυξηθεί, το 30% κρατάει ουδέτερη στάση δηλώνοντας ότι ούτε συμφωνεί αλλά ούτε διαφωνεί, ενώ το 15% συμφωνεί απόλυτα. Επίσης, το 10% διαφωνεί απόλυτα με την παραπάνω άποψη. Συνολικά, φαίνεται να πιστεύουν ότι οι απαιτήσεις εκ μέρους των νηπιαγωγών έχουν αυξηθεί εν μέσω κρίσης.

16.Ο ρόλος της νηπιαγωγού ως μητρικού προτύπου έχει αυξηθεί λόγω της οικονομικής κρίσης.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Συμφωνώ απόλυτα	25	31,3	31,6	31,6
	Μάλλον Συμφωνώ	25	31,3	31,6	63,3
	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	17	21,3	21,5	84,8
	Μάλλον Διαφωνώ	7	8,8	8,9	93,7
	Διαφωνώ Απόλυτα	5	6,3	6,3	100,0
	Total	79	98,8	100,0	
Missing	System	1	1,3		
	Total	80	100,0		

Στη ερώτηση 16:

Το 31,6% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 31,6% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 21,5% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 8,9% απάντησε «Μάλλον Διαφωνώ»

Το 6,3% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής εκπαίδευσης πιστεύουν πως έχει αυξηθεί ο ρόλος τους ως μητρικού και πατρικού προτύπου(31,6% «συμφωνώ απόλυτα» και 31,6% «μάλλον συμφωνώ»), δηλαδή ότι καλούνται να προσφέρουν υπηρεσίες γονεϊκού χαρακτήρα, ίσως επειδή τα νήπια δεν απολαμβάνουν την επαφή με τους γονείς τους χρονικά όσο παλιότερα.

17.Καταφέρνω να ανταποκριθώ στις αυξημένες απαιτήσεις των παιδιών.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Συμφωνώ απόλυτα	11	13,8	13,8	13,8
	Μάλλον Συμφωνώ	33	41,3	41,3	55,0
	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	22	27,5	27,5	82,5
	Μάλλον Διαφωνώ	10	12,5	12,5	95,0
	Διαφωνώ Απόλυτα	4	5,0	5,0	100,0
	Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 17:

Το 13,8% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 41,3% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 27,5% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 12,5% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 5% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Είναι ενδιαφέρον ότι η πλειοψηφία των νηπιαγωγών πιστεύει ότι ανταπεξέρχεται στις αυξημένες απαιτήσεις που αναφέρθηκαν παραπάνω, καθώς το 41% του δείγματος μάλλον συμφωνεί στην πρόταση "Καταφέρνω να ανταποκριθώ στις αυξημένες απαιτήσεις των παιδιών." Επίσης το 13% συμφωνεί απόλυτα ενώ το 27% κρατάει ουδέτερη στάση.

ΑΞΟΝΑΣ 3: ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΣ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ

18.Ο εξοπλισμός και τα υλικά που έχω στη διάθεσή μου επαρκούν για να οργανώνω τις απαιτούμενες δραστηριότητες.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	3	3,8	3,8	3,8
Μάλλον Συμφωνώ	14	17,5	17,5	21,3
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	10	12,5	12,5	33,8
Μάλλον Διαφωνώ	29	36,3	36,3	70,0
Διαφωνώ Απόλυτα	24	30,0	30,0	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 18:

Το 3,8% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 17,5% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 12,5% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 36,3% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 30% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Οι νηπιαγωγοί στην πλειοψηφία τους δηλώνουν ότι ο εξοπλισμός και τα υλικά που έχουν στη διάθεσή τους δεν επαρκούν για να οργανώσουν τις απαιτούμενες δραστηριότητες (36,3% «μάλλον διαφωνούν» και 30% «διαφωνούν απόλυτα»). Αυτό αποτελεί άμεση συνέπεια της οικονομικής κρίσης, καθώς τα σχολεία πλέον υποχρηματοδοτούνται αφού οι σχολικές επιτροπές έχουν καταργηθεί, με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν τα απαραίτητα υλικά στη διάθεση των νηπιαγωγών για να οργανώνουν τις απαιτούμενες δραστηριότητες.

19. Η επίπλωση που διαθέτει το νηπιαγωγείο είναι ελλιπής , γεγονός που δυσχεραίνει το εκπαιδευτικό έργο της νηπιαγωγού.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	17	21,3	21,3	21,3
Μάλλον Συμφωνώ	22	27,5	27,5	48,8
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	13	16,3	16,3	65,0
Μάλλον Διαφωνώ	18	22,5	22,5	87,5
Διαφωνώ Απόλυτα	10	12,5	12,5	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 19:

Το 21,3% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 27,5% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 16,3% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 22,5% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 12,5% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Σχετικά με την επίπλωση του νηπιαγωγείου, δεν υπάρχει μια σαφής άποψη καθώς οι νηπιαγωγοί ούτε συμφωνούν ούτε διαφωνούν στο κατά πόσον αυτή είναι ελλιπής και επηρεάζεται το εκπαιδευτικό τους έργο. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι η επίπλωση του κάθε νηπιαγωγείου διαφέρει ανάλογα με τους πόρους που είχε μέχρι τώρα στη

διάθεσή του το κάθε νηπιαγωγείο αλλά και από τις προσφορές από τους γονείς και την τοπική κοινωνία.

20.Οι οικονομικοί πόροι του νηπιαγωγείου μου επιτρέπουν να δημιουργήσω τις συνθήκες που απαιτούνται ώστε να προσφέρω καλής ποιότητας εκπαιδευτικό έργο

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	4	5,0	5,0	5,0
Μάλλον Συμφωνώ	7	8,8	8,8	13,8
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	15	18,8	18,8	32,5
Μάλλον Διαφωνώ	22	27,5	27,5	60,0
Διαφωνώ Απόλυτα	32	40,0	40,0	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 20:

Το 5% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 8,8% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 18,8% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 27,5% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 40% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Είναι σαφές ότι οι οικονομικοί πόροι των νηπιαγωγείων είναι ελάχιστοι και αυτό επηρεάζει την ποιότητα του εκπαιδευτικού έργου των νηπιαγωγών όπως δηλώνει η πλειοψηφία τους (27,5% «Μάλλον Διαφωνώ» και 40% «Διαφωνώ απόλυτα»).

21.Η ποιότητα του εκπαιδευτικού έργου επηρεάζεται απο τον μεγάλο αριθμό νηπίων που προκύπτει από τις συγχωνεύσεις-καταργήσεις νηπιαγωγείων.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	41	51,3	51,3	51,3
Μάλλον Συμφωνώ	18	22,5	22,5	73,8
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	18	22,5	22,5	96,3
Μάλλον Διαφωνώ	3	3,8	3,8	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 21:

Το 51,3% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 22,5% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 22,5% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 3,8% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 0% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Ακόμα, υπάρχει η γενική άποψη ότι οι συγχωνεύσεις και οι καταργήσεις νηπιαγωγείων που έχουν συμβεί μέχρι στιγμής αλλά και όσες πρόκειται να συμβούν, δεν προωθούν σε καμία περίπτωση την δουλειά της/του εκπαιδευτικού προσχολικής εκπαίδευσης, αφού το 51,3% των συμμετεχόντων συμφωνεί απόλυτα με την παραπάνω πρόταση και το 22,5% μάλλον συμφωνεί.

22. Τα νηπιαγωγεία αντιμετωπίζουν περισσότερα προβλήματα ακαταλληλότητας των κτιρίων τους λόγω της συγχώνευσης του Ο.Σ.Κ. ως συνέπεια της κρίσης.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	40	50,0	50,0	50,0
Μάλλον Συμφωνώ	33	41,3	41,3	91,3
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	6	7,5	7,5	98,8
Μάλλον Διαφωνώ	1	1,3	1,3	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 22:

Το 50% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 41,3% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 7,5% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 1,3% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 0% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Τέλος, το γεγονός ότι ο Οργανισμός Σχολικών Κτηρίων συγχωνεύτηκε, προκάλεσε προβλήματα στα νηπιαγωγεία, καθώς από τον Σεπτέμβριο του 2011 τα νηπιαγωγεία δεν μπόρεσαν να προμηθευτούν τα αναγκαία έπιπλα και υλικά λόγω της αναστολής των εργασιών ενόψει της συγχώνευσης. Στο ότι τα νηπιαγωγεία αντιμετωπίζουν περισσότερα προβλήματα ακαταλληλότητας των κτιρίων τους λόγω της συγχώνευσης του Ο.Σ.Κ. ως συνέπεια της κρίσης, συμφώνησε απόλυτα το 50% των νηπιαγωγών, ενώ το 41,3% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ».

ΑΞΟΝΑΣ 4: ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙ

23.Οι οικογένειες εξασφαλίζουν στα νήπια του σχολείου μου τις κατάλληλες συνθήκες σίτισης και ρουχισμού ώστε να έρθουν στο σχολείο.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	11	13,8	13,8	13,8
Μάλλον Συμφωνώ	28	35,0	35,0	48,8
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	26	32,5	32,5	81,3
Μάλλον Διαφωνώ	13	16,3	16,3	97,5
Διαφωνώ Απόλυτα	2	2,5	2,5	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 23:

Το 13,8% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 35% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 32,5% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 16,3% απάντησε «Μάλλον Διαφωνώ»

Το 2,5% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Προς το παρόν η οικονομική κρίση δεν φαίνεται να έχει επηρεάσει τις συνθήκες σίτισης και ρουχισμού των νηπίων, αφού υπάρχει διασπορά στις απόψεις των

νηπιαγωγών και οι τιμές συγκεντρώνονται στην απάντηση «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ». Άρα δεν έχουμε μια σαφή εικόνα για το αν οι οικογένειες εξασφαλίζουν στα νήπια του σχολείου μου τις κατάλληλες συνθήκες σίτισης και ρουχισμού ώστε να έρθουν στο σχολείο.

24.Οι γονείς αδυνατούν να προσφέρουν στα νήπια του σχολείου μου την απαραίτητη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη με την ίδια σχολαστικότητα που το έκαναν παλιότερα.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	12	15,0	15,0	15,0
Μάλλον Συμφωνώ	26	32,5	32,5	47,5
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	15	18,8	18,8	66,3
Μάλλον Διαφωνώ	15	18,8	18,8	85,0
Διαφωνώ Απόλυτα	12	15,0	15,0	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 24:

Το 15% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 32,5% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 18,8% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 18,8% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 15,5% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Ταυτόχρονα, οι νηπιαγωγοί φαίνεται να συμφωνούν πως η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη των νηπίων δεν γίνεται με την ίδια σχολαστικότητα που γινόταν παλιότερα. Αυτό φαίνεται όπως δηλώνουν και από τα δικαιολογητικά των εγγραφών από τα οποία καθυστερούν ιδιαίτερα να προσκομιστούν οι ιατρικές γνωματεύσεις και σε κάποιες περιπτώσεις απουσιάζουν εντελώς.

25. Η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει την ψυχολογία των γονέων, τις οικογενειακές σχέσεις και κατ επέκταση την ψυχολογία των παιδιών.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	38	47,5	47,5	47,5
Μάλλον Συμφωνώ	28	35,0	35,0	82,5
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	8	10,0	10,0	92,5
Μάλλον Διαφωνώ	3	3,8	3,8	96,3
Διαφωνώ Απόλυτα	3	3,8	3,8	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 25:

Το 47,5% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 35% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 10% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 3,8% απάντησε «Μάλλον Διαφωνώ»

Το 3,8% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Τις ψυχολογικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην ελληνική οικογένεια και κατ επέκταση στα νήπια, τονίζουν οι νηπιαγωγοί στην συντριπτική τους πλειοψηφία, καθώς το 47,5% συμφωνεί απόλυτα με την πρόταση "Η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει την ψυχολογία των γονέων, τις οικογενειακές σχέσεις και κατ επέκταση την ψυχολογία των παιδιών." ενώ ένα σημαντικό 35% μάλλον συμφωνεί. Η ψυχοσυναισθηματική ευημερία στην ζωή των ανθρώπων είναι ένας πολύ σημαντικός τομέας στην ζωή του κάθε ανθρώπου, ενήλικου ή ανήλικου και απ ότι δηλώνουν οι νηπιαγωγοί, έχει δεχτεί πλήγματα λόγω της υπάρχουσας κοινωνικοοικονομικής κατάστασης.

26. Οι συγχωνεύσεις-καταργήσεις νηπιαγωγείων δημιουργούν δυσάρεστες συνθήκες για τις οικογένειες των νηπίων.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	37	46,3	46,3	46,3
Μάλλον Συμφωνώ	27	33,8	33,8	80,0
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	10	12,5	12,5	92,5
Μάλλον Διαφωνώ	2	2,5	2,5	95,0
Διαφωνώ Απόλυτα	4	5,0	5,0	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 26:

Το 46,3% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 33,8% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 12,5% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 2,5% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 5% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Ρωτήσαμε τους/τις νηπιαγωγούς την γενική τους άποψη τους για τις συγχωνεύσεις και δηλώσανε σε ποσοστό 46,3% ότι συμφωνούν απόλυτα πως Οι συγχωνεύσεις και οι καταργήσεις νηπιαγωγείων δημιουργούν δυσάρεστες συνθήκες για τα νήπια και τις οικογένειές τους. Φυσικά δεν μπορούμε να αγνοήσουμε και το σημαντικό ποσοστό του 33,8% που μάλλον συμφωνεί με την παραπάνω άποψη. Αυτός είναι ένας λόγος για τον οποίο οι νηπιαγωγοί ως εκπαιδευτικοί και ως άνθρωποι δεν επιθυμούν τις συγχωνεύσεις.

27.Οι γονείς των μαθητών μου συνεισφέρουν οικονομικά όσο και πριν την κρίση για να συμμετέχουν τα παιδιά τους σε σχολικές δραστηριότητες ψυχαγωγίας(εκπαιδευτικές εκδρομές, παραστάσεις)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	6	7,5	7,5	7,5
Μάλλον Συμφωνώ	8	10,0	10,0	17,5

Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	10	12,5	12,5	30,0
Μάλλον Διαφωνώ	35	43,8	43,8	73,8
Διαφωνώ Απόλυτα	21	26,3	26,3	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 27:

Το 7,5% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 10% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 12,5% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 43,8% απάντησε «Μάλλον Διαφωνώ»

Το 26,3% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Δυστυχώς φαίνεται ότι οι οικογένειες των μαθητών δεν έχουν την ίδια άνεση όπως παλιότερα να προσφέρουν στα παιδιά τους διάφορες εξωσχολικές υπηρεσίες εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας και σε αυτό συνηγορεί το 43,8% που μάλλον διαφωνεί και το 26,3% που διαφωνεί απόλυτα με την πρόταση "Οι γονείς των μαθητών μου συνεισφέρουν οικονομικά όσο και πριν την κρίση για να συμμετέχουν τα παιδιά τους σε σχολικές δραστηριότητες ψυχαγωγίας(εκπαιδευτικές εκδρομές, παραστάσεις).

ΑΞΟΝΑΣ 5: ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΧΩΡΟΣ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ

28.Οι συνθήκες ασφάλειας των νηπίων έχουν επιδεινωθεί λόγω του αυξημένου αριθμού νηπίων που έχουν προκύψει με τις συγχωνεύσεις-καταργήσεις νηπιαγωγείων.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	33	41,3	41,3	41,3
Μάλλον Συμφωνώ	34	42,5	42,5	83,8
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	7	8,8	8,8	92,5
Μάλλον Διαφωνώ	4	5,0	5,0	97,5
Διαφωνώ Απόλυτα	2	2,5	2,5	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 28:

Το 41,3% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 42,5% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 8,8% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 5% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 2,5% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Οι νηπιαγωγοί βιώνουν δυσκολίες στην εκπαιδευτικοί τους πραγματικότητα, καθώς οι συνθήκες ασφάλειας των νηπίων έχουν επιδεινωθεί λόγω του αυξημένου αριθμού νηπίων που έχουν προκύψει με τις συγχωνεύσεις-καταργήσεις νηπιαγωγείων. Σ αυτό συμφωνεί απόλυτα το 41,3% των νηπιαγωγών και μάλλον συμφωνεί το 42,5% αυτών.

29.Ο χώρος του νηπιαγωγείου όπου υπηρετώ δεν είναι αρκετά ευρύχωρος γαι τον αριθμό των νηπίων που φιλοξενεί.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	30	37,5	37,5	37,5
Μάλλον Συμφωνώ	18	22,5	22,5	60,0
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	9	11,3	11,3	71,3
Μάλλον Διαφωνώ	10	12,5	12,5	83,8
Διαφωνώ Απόλυτα	13	16,3	16,3	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 29:

Το 37,5% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 22,5% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 11,3% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 12,5% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 16,3% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Οι κτιριακές υποδομές δεν είναι κατάλληλες για τον αριθμό των νηπίων τα όποια φοιτούν σ αυτές, καθώς το 37,5% συμφωνεί απόλυτα με την πρόταση "Ο χώρος του νηπιαγωγείου όπου υπηρετώ δεν είναι αρκετά ευρύχωρος για τον αριθμό των νηπίων που φιλοξενεί" ενώ το 22,5% μάλλον συμφωνεί σ αυτό.

30.Υπάρχουν νήπια που απορρίφθηκε η δυνατότητα φοίτησής τους λόγω των αυξημένων εγγραφών.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	34	42,5	42,5	42,5
Μάλλον Συμφωνώ	12	15,0	15,0	57,5
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	11	13,8	13,8	71,3
Μάλλον Διαφωνώ	3	3,8	3,8	75,0
Διαφωνώ Απόλυτα	20	25,0	25,0	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 30:

Το 42,5% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

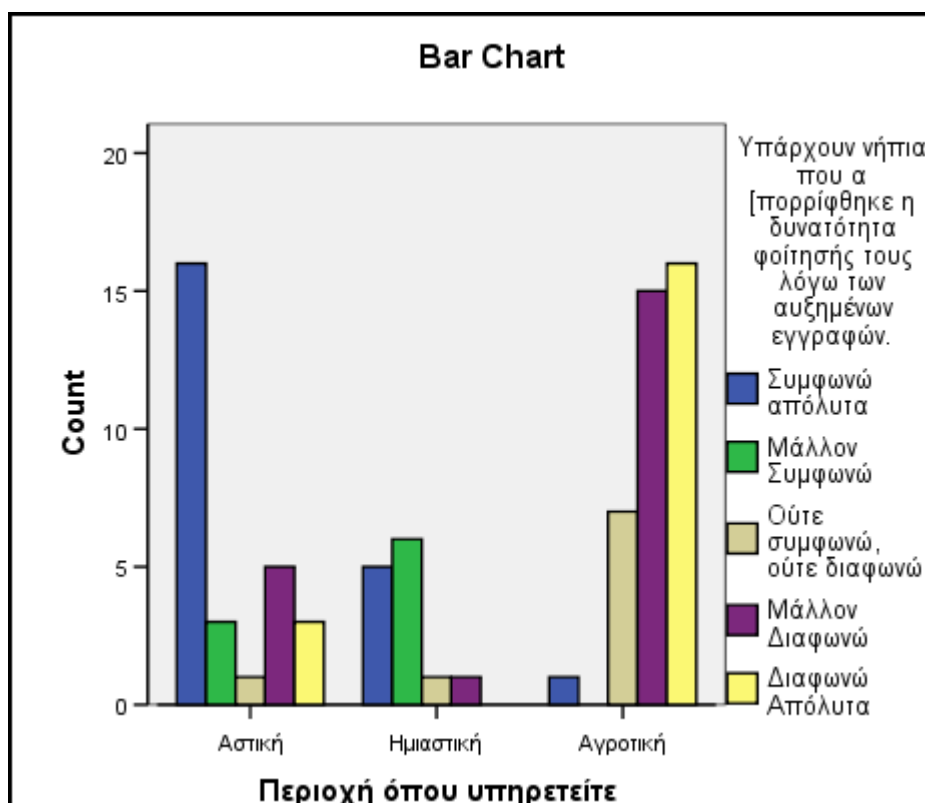
Το 15% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 13,8% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 3,8% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 25% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Υπάρχουν νήπια που απορρίφθηκε η δυνατότητα φοίτησής τους λόγω των αυξημένων εγγραφών δηλώνει το 42,5% των νηπιαγωγών και μάλλον συμφωνεί σε αυτό το 15% των νηπιαγωγών. Έχει ενδιαφέρον να δούμε ότι οι νηπιαγωγοί που το δήλωσαν αυτό, υπηρετούν σε αστικές και ημιαστικές περιοχές, ενώ οι αγροτικές περιοχές δεν φαίνεται να αντιμετωπίζουν πρόβλημα υπερπληθυσμού στα νηπιαγωγεία.

Γράφημα 8: Περιοχή υπηρεσίας και απόρριψη φοίτησης.

31.Ο χώρος του νηπιαγωγείου παρέχει τα κατάλληλα ερεθίσματα για την γνωστική ανάπτυξη των νηπίων, όπως και παλιότερα.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	9	11,3	11,3	11,3
Μάλλον Συμφωνώ	22	27,5	27,5	38,8
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	25	31,3	31,3	70,0
Μάλλον Διαφωνώ	18	22,5	22,5	92,5
Διαφωνώ Απόλυτα	6	7,5	7,5	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 31:

Το 11,3% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 27,5% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 31,3% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 22,5% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 7,5% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Όσον αφορά την πρόταση "Ο χώρος του νηπιαγωγείου παρέχει τα κατάλληλα ερεθίσματα για την γνωστική ανάπτυξη των νηπίων, όπως και παλιότερα." δεν υπάρχει μια σαφής άποψη ανάμεσα στους νηπιαγωγούς. Τα ποσοστά είναι μοιρασμένα, αφού το 31,3,% απαντά «Ούτε συμφωνώ, ούτε Διαφωνώ», το 27,5% απαντά «Μάλλον συμφωνώ» και το 22,5% «Μάλλον Διαφωνώ».

32.Ο χώρος του νηπιαγωγείου ενθαρρύνει την συνύπαρξη και την ανάπτυξη των κοινωνικών σχέσεων μεταξύ των νηπίων όσο και παλιότερα.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	15	18,8	18,8	18,8
Μάλλον Συμφωνώ	31	38,8	38,8	57,5
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	20	25,0	25,0	82,5
Μάλλον Διαφωνώ	9	11,3	11,3	93,8
Διαφωνώ Απόλυτα	5	6,3	6,3	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 32:

Το 18,8% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 38,8% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 25% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 11,3% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 6,3% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Παράλληλα, στην πρόταση "Ο χώρος του νηπιαγωγείου ενθαρρύνει την συνύπαρξη και την ανάπτυξη των κοινωνικών σχέσεων μεταξύ των νηπίων όσο και παλιότερα." το σημαντικό ποσοστό του 38,8% απάντησε «Μάλλον Συμφωνώ». ,ενώ το 25% των νηπιαγωγών απάντησε «Ούτε Συμφωνώ, ούτε Διαφωνώ».

ΑΞΟΝΑΣ 6: ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

33. Οι οικογένειες των μαθητών μου έχουν την ίδια διάθεση για συνεργασία μαζί μου όπως παλιότερα.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	8	10,0	10,0	10,0
Μάλλον Συμφωνώ	17	21,3	21,3	31,3
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	22	27,5	27,5	58,8
Μάλλον Διαφωνώ	25	31,3	31,3	90,0
Διαφωνώ Απόλυτα	8	10,0	10,0	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 33:

Το 10% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 21,3% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 27,5% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 31,3% απάντησε «Μάλλον Διαφωνώ»

Το 10% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Φαίνεται όμως ότι οι οικογένειες των νηπίων δεν έχουν την ίδια διάθεση (ή χρόνο) για συνεργασία με τους/τις νηπιαγωγούς όπως παλιότερα στο οποίο μάλλον συμφωνεί το 31,3% των νηπιαγωγών. Ωστόσο δεν μπορούμε να αγνοήσουμε και το ποσοστό του 27,5 % που δεν έχει ξεκάθαρη εικόνα για την διάθεση της οικογένειας για συνεργασία. Φαίνεται πως σ αυτούς τους δύσκολους καιρούς δεν έχει επηρεαστεί ακόμα πολύ η συνεργασία σχολείου και οικογένειας.

34. Εχω την ίδια διάθεση για συνεργασία με τις οικογένειες των μαθητών μου όπως παλιότερα.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	28	35,0	35,0	35,0
Μάλλον Συμφωνώ	25	31,3	31,3	66,3
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	9	11,3	11,3	77,5
Μάλλον Διαφωνώ	14	17,5	17,5	95,0
Διαφωνώ Απόλυτα	4	5,0	5,0	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 34:

Το 35% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 31,3% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 11,3% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 17,5% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 5% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Οι νηπιαγωγοί, σε ενίσχυση προηγούμενης δήλωσης ότι δεν έχουν αλλοιώσει την ποιότητα του εκπαιδευτικού τους έργου, δηλώνουν πως έχουν την ίδια διάθεση για συνεργασία με τις οικογένειες των μαθητών τους όπως παλιότερα, στο οποίο συμφωνεί απόλυτα το 35% των συμμετεχόντων και μάλλον συμφωνεί το 31,3 % των αυτών.

35.Οι οικογένειες των μαθητών μου δίνουν πλέον λιγότερη σημασία στην πρόοδο των παιδιών τους καθώς τους απασχολούν άλλα θέματα που σχετίζονται με την οικονομική κρίση.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	16	20,0	20,0	20,0
Μάλλον Συμφωνώ	27	33,8	33,8	53,8
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	15	18,8	18,8	72,5
Μάλλον Διαφωνώ	13	16,3	16,3	88,8
Διαφωνώ Απόλυτα	9	11,3	11,3	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 35:

Το 20% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 33,8% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 18,8% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 16,3% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 11,3% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Ακόμα, φαίνεται ότι η ελληνική οικογένεια δίνει πλέον λιγότερη σημασία στην πρόοδο των παιδιών καθώς την απασχολούν άλλα θέματα που σχετίζονται με την οικονομική κρίση. Στην παραπάνω θέση το 20% των νηπιαγωγών απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα» και το 33,8% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ».

36.Υπάρχει ανάγκη για συμβουλευτική δράση απο τον/την νηπιαγωγό στις οικογένειες λόγω των δύσκολων συνθηκών που επικρατούν.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Συμφωνώ απόλυτα	37	46,3	46,8	46,8
	Μάλλον Συμφωνώ	23	28,8	29,1	75,9
	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	14	17,5	17,7	93,7
	Μάλλον Διαφωνώ	3	3,8	3,8	97,5
	Διαφωνώ Απόλυτα	2	2,5	2,5	100,0
	Total	79	98,8	100,0	
Missing	System	1	1,3		
Total		80	100,0		

Στη ερώτηση 36:

Το 46,8% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 29,1% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 17,7% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 3,8% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 2,5% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Γι αυτόν τον λόγο, ο ρόλος του/της εκπαιδευτικού προσχολικής εκπαίδευσης κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικός στην σύγχρονη πραγματικότητα. Υπάρχει ανάγκη για συμβουλευτική δράση από τον/την νηπιαγωγό στις οικογένειες λόγω των δύσκολων συνθηκών που επικρατούν δηλώνει το 46,8% των συμμετεχόντων ενώ μάλλον συμφωνεί σ αυτό το 29%.

37.Υπάρχει ένα γενικότερο κλίμα καχυποψίας απέναντι στο επάγγελμα του/της νηπιαγωγού σε σχέση με πριν την κρίση.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	7	8,8	8,8	8,8
Μάλλον Συμφωνώ	28	35,0	35,0	43,8
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	20	25,0	25,0	68,8
Μάλλον Διαφωνώ	13	16,3	16,3	85,0
Διαφωνώ Απόλυτα	12	15,0	15,0	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 37:

Το 8,8% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 35% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 25% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 16,3% απάντησε «Μάλλον Διαφωνώ»

Το 15% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Το ποσοστό που μάλλον συμφωνεί με την πρόταση "Υπάρχει ένα γενικότερο κλίμα καχυποψίας απέναντι στο επάγγελμα του/της νηπιαγωγού σε σχέση με πριν την κρίση." είναι το 35%, ενώ το 25% κρατάει ουδέτερη στάση. Ίσως οι νηπιαγωγοί δέχονται κάποιες βολές από συμπολίτες μας και όχι μόνο, λόγω του γενικότερου κλίματος καχυποψίας που έχει δημιουργηθεί απέναντι στους «ευνοημένους» Δημόσιους Υπαλλήλους.

ΑΞΟΝΑΣ 7: ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΧΩΡΟΣ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ

38.Οι οικογένειες των νηπίων προσφέρουν στο σχολείο όσα υλικά πρόσφεραν και παλιότερα.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	3	3,8	3,8	3,8
Μάλλον Συμφωνώ	6	7,5	7,5	11,3
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	9	11,3	11,3	22,5
Μάλλον Διαφωνώ	35	43,8	43,8	66,3
Διαφωνώ Απόλυτα	27	33,8	33,8	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 38:

Το 3,8% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 7,5% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 11,3% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 43,8% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 33,8% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Είναι σαφές ότι οι γονείς των παιδιών δεν έχουν την προηγούμενη δυνατότητα υλικής προσφοράς ως συνέπεια της οικονομικής κρίσης. Έτσι, το 43,8% των συμμετεχόντων «Μάλλον Διαφωνεί» με την πρόταση "Οι οικογένειες των νηπίων προσφέρουν στο σχολείο όσα υλικά πρόσφεραν και παλιότερα."

39.Οι γονείς των νηπίων δεν συμμετέχουν στις ενημερωτικές συναντήσεις (π.χ. ενημέρωση προόδου ή ομιλία ενός ψυχολόγου)που διεξάγονται στον χώρο του νηπιαγωγείου όπως και παλιότερα.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	7	8,8	8,8	8,8
Μάλλον Συμφωνώ	22	27,5	27,5	36,3
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	26	32,5	32,5	68,8
Μάλλον Διαφωνώ	17	21,3	21,3	90,0
Διαφωνώ Απόλυτα	8	10,0	10,0	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 39:

Το 8,8% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 27,5% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 32,5% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 21,3% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 10% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα απαντούν ότι σε ποσοστό 32,5% ότι «Ούτε συμφωνούν, ούτε διαφωνούν» με την πρόταση "Οι γονείς των νηπίων δεν συμμετέχουν στις ενημερωτικές συναντήσεις (π.χ. ενημέρωση προόδου ή ομιλία ενός ψυχολόγου) που διεξάγονται στον χώρο του νηπιαγωγείου όπως και παλιότερα." Ωστόσο δεν μπορούμε να αγνοήσουμε το 27,5% που «μάλλον συμφωνεί» με την παραπάνω άποψη. Φαίνεται ότι οι γονείς των νηπίων τείνουν να απέχουν από τις συναντήσεις στον χώρο του σχολείου, ίσως λόγω στενότητας χρόνου ή λόγω άλλων προβλημάτων που πιθανόν τους απασχολούν.

40.Οι γονείς των νηπίων έχουν την ίδια διάθεση για εθελοντική εργασία όσο και παλιότερα.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	11	13,8	13,8	13,8
Μάλλον Συμφωνώ	17	21,3	21,3	35,0
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	22	27,5	27,5	62,5
Μάλλον Διαφωνώ	24	30,0	30,0	92,5
Διαφωνώ Απόλυτα	6	7,5	7,5	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 40:

Το 13,8% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 21,3% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 27,5% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 30% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 7,5% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Ωστόσο, φαίνεται πως οι γονείς των νηπίων μάλλον δεν έχουν την ίδια διάθεση για εθελοντική εργασία όσο και παλιότερα δηλώνει το 30% των συμμετεχόντων ,ενώ το 27,5% δεν έχει σαφή άποψη κ έτσι απαντά «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ».

41.Οι οικογένειες νιώθουν οτι το παιδί είναι ασφαλές στον χώρο του νηπιαγωγείου.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	27	33,8	33,8	33,8
Μάλλον Συμφωνώ	33	41,3	41,3	75,0
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	15	18,8	18,8	93,8
Μάλλον Διαφωνώ	5	6,3	6,3	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 41:

Το 33,8% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 41,3% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 18,8% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 6,3% απάντησε «Μάλλον Διαφωνώ»

Το 0% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Παρά την στενότητα χώρου στα δημόσια νηπιαγωγεία, προς το παρόν οι οικογένειες θεωρούν ότι τα νήπια είναι ασφαλή στον χώρο του νηπιαγωγείου, στο οποίο συμφωνεί το 33,85% των συμμετεχόντων και μάλλον συμφωνεί το 41,3% αυτών.

42.Οι οικογένειες νιώθουν οτι στον χώρο του νηπιαγωγείου υπάρχουν τα μέσα και τα υλικά για την ολόπλευρη ανάπτυξη των νηπίων.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	11	13,8	13,8	13,8
Μάλλον Συμφωνώ	26	32,5	32,5	46,3
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	20	25,0	25,0	71,3
Μάλλον Διαφωνώ	16	20,0	20,0	91,3
Διαφωνώ Απόλυτα	7	8,8	8,8	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 42:

Το 13,8% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 32,5% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 25% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 20% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 8,8% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Οι οικογένειες νιώθουν ότι στον χώρο του νηπιαγωγείου υπάρχουν τα μέσα και τα υλικά για την ολόπλευρη ανάπτυξη των νηπίων, πρόταση στην οποία μάλλον συμφωνεί το 32,5% των ερωτηθέντων. ενώ το 25% αυτών ούτε συμφωνεί, ούτε διαφωνεί.

ΑΞΟΝΑΣ 8: ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

43.Η συμπεριφορά των νηπίων μέσα στην τάξη έχει επηρεαστεί από προβλήματα που έχει φέρει η κρίση στην οικογένεια.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	15	18,8	18,8	18,8
Μάλλον Συμφωνώ	31	38,8	38,8	57,5
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	22	27,5	27,5	85,0
Μάλλον Διαφωνώ	4	5,0	5,0	90,0
Διαφωνώ Απόλυτα	8	10,0	10,0	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 43:

Το 18,8% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 38,8% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 27,5% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 5% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 10% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Φαίνεται να παρατηρείται αλλαγή στον ψυχισμό παιδιών, καθώς Η συμπεριφορά των νηπίων μέσα στην τάξη έχει επηρεαστεί από προβλήματα που έχει φέρει η κρίση στην οικογένεια. Σ αυτό συμφωνεί απόλυτα το 18,8% των νηπιαγωγών και μάλλον συμφωνεί το 38,8 αυτών.

44.Η ολόπλευρη ανάπτυξη των νηπίων (σωματική, κοινωνική, γνωστική, λεκτική) επηρεάζεται από την κρίση.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	15	18,8	18,8	18,8
Μάλλον Συμφωνώ	37	46,3	46,3	65,0
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	14	17,5	17,5	82,5
Μάλλον Διαφωνώ	7	8,8	8,8	91,3
Διαφωνώ Απόλυτα	7	8,8	8,8	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 44:

Το 18,8% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 46,3% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 17,5% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 8,8% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 8,8% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Για λόγους οικονομικούς και όχι μόνο, Η ολόπλευρη ανάπτυξη των νηπίων (σωματική, κοινωνική, γνωστική, λεκτική) επηρεάζεται από την κρίση,όπως δηλώνει κατηγορηματικά το 18,8% των νηπιαγωγών και μάλλον συμφωνεί σ αυτό το 46,3% των νηπιαγωγών.

45. Η καθημερινότητα κάποιων νηπίων θα επηρεαστεί από τις συγχωνεύσεις-καταργήσεις νηπιαγωγείων.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Συμφωνώ απόλυτα	29	36,3	37,2	37,2
	Μάλλον Συμφωνώ	37	46,3	47,4	84,6
	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	10	12,5	12,8	97,4
	Μάλλον Διαφωνώ	1	1,3	1,3	98,7
	Διαφωνώ Απόλυτα	1	1,3	1,3	100,0
	Total	78	97,5	100,0	
Missing	System	2	2,5		
Total		80	100,0		

Στη ερώτηση 45:

Το 37,2% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 47,4% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 12,8% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 1,3% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 1,3% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Προβλέπεται ότι η καθημερινότητα κάποιων νηπίων θα επηρεαστεί από τις συγχωνεύσεις-καταργήσεις νηπιαγωγείων Το 37,2 % των νηπιαγωγών συμφωνεί απόλυτα με αυτό, ενώ το 47,4% μάλλον συμφωνεί.

46. Η παιδική ηλικία βιώνεται διαφορετικά από τα νήπια σε σχέση με το παρελθόν, ως συνέπεια της οικονομικής κρίσης.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Συμφωνώ απόλυτα	25	31,3	31,3	31,3
	Μάλλον Συμφωνώ	36	45,0	45,0	76,3
	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	13	16,3	16,3	92,5
	Μάλλον Διαφωνώ	3	3,8	3,8	96,3
	Διαφωνώ Απόλυτα	3	3,8	3,8	100,0
	Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 46:

Το 31,3% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 45% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 16,% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 3,8% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 3,8% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Φαίνεται πως η παιδικότητα των νηπίων πλήττεται, καθώς Η παιδική ηλικία βιώνεται διαφορετικά από τα νήπια σε σχέση με το παρελθόν, ως συνέπεια της οικονομικής κρίσης όπως λένε οι νηπιαγωγοί σε ποσοστό 31,3% που συμφωνούν απόλυτα και 45% που μάλλον συμφωνούν με αυτή την θέση.

47.Το παιδί απολαμβάνει πολύ λιγότερα αγαθά(υλικά και μη) συνυφασμένα με την παιδική του ηλικία σε σχέση με πριν την κρίση(βιβλία, ψυχαγωγικές επισκέψεις)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Συμφωνώ απόλυτα	36	45,0	45,6	45,6
	Μάλλον Συμφωνώ	28	35,0	35,4	81,0
	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	10	12,5	12,7	93,7
	Μάλλον Διαφωνώ	5	6,3	6,3	100,0
	Total	79	98,8	100,0	
Missing	System	1	1,3		
Total		80	100,0		

Στη ερώτηση 47:

Το 45,6% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 35,4% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 12,7% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 6,3% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 0% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Συνεπώς, το παιδί απολαμβάνει πολύ λιγότερα αγαθά(υλικά και μη) συνυφασμένα με την παιδική του ηλικία σε σχέση με πριν την κρίση(βιβλία, ψυχαγωγικές επισκέψεις) δηλώνει το 45,6% των νηπιαγωγών στο οποίο μάλλον συμφωνεί το 35,4% αυτών και οι λόγοι είναι μάλλον οικονομικοί.

ΑΞΟΝΑΣ 9: ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

48.Εκ μέρους της τοπικής αυτοδιοίκησης δίνονται αρκετά χρήματα για να πληρωθούν τρέχοντα έξοδα του σχολείου.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Μάλλον Συμφωνώ	1	1,3	1,3	1,3
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	6	7,5	7,5	8,8
Μάλλον Διαφωνώ	34	42,5	42,5	51,3
Διαφωνώ Απόλυτα	39	48,8	48,8	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 48:

Το 0% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 1,3% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 7,5% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 42,5% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 48,8% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Δυστυχώς, φαίνεται πως η τοπική αυτοδιοίκηση δεν φροντίζει αρκετά για τα νηπιαγωγεία. Το 48,8% διαφωνεί απόλυτα πως Έκ μέρους της τοπικής αυτοδιοίκησης δίνονται αρκετά χρήματα για να πληρωθούν τρέχοντα έξοδα του σχολείου και το 42,5% μάλλον διαφωνεί. Η πλειοψηφία είναι συντριπτική. Επίσης, είναι ενδιαφέρον ότι το ποσοστό που συμφώνησε απόλυτα είναι 0% .

49. Η συνεργασία με την τοπική αυτοδιοίκηση παραμένει ίδια όπως και παλιότερα.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Συμφωνώ απόλυτα	1	1,3	1,3	1,3
	Μάλλον Συμφωνώ	9	11,3	11,3	12,5
	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	18	22,5	22,5	35,0
	Μάλλον Διαφωνώ	34	42,5	42,5	77,5
	Διαφωνώ Απόλυτα	18	22,5	22,5	100,0
	Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 49:

Το 1,3% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 11,3% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 22,5% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 42,5% απάντησε «Μάλλον Διαφωνώ»

Το 22,5% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Επίσης, φαίνεται πως δεν υπάρχει και τόσο καλή συνεργασία με την τοπική αυτοδιοίκηση, αφού το 42,5% των συμμετεχόντων μάλλον διαφωνεί με την πρόταση " Η συνεργασία με την τοπική αυτοδιοίκηση παραμένει ίδια όπως και παλιότερα." και το 22,5% διαφωνεί απόλυτα.

50. Οι εθελοντικές προσφορές από την τοπική αυτοδιοίκηση προς το σχολείο(π.χ. δώρα τα Χριστούγεννα, εκδηλώσεις) παραμένουν ίδιες όπως και παλιότερα.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Συμφωνώ απόλυτα	3	3,8	3,8	3,8
	Μάλλον Συμφωνώ	3	3,8	3,8	7,5
	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	14	17,5	17,5	25,0
	Μάλλον Διαφωνώ	25	31,3	31,3	56,3
	Διαφωνώ Απόλυτα	35	43,8	43,8	100,0
	Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 50:

- Το 3,8% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»
- Το 3,8% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»
- Το 17,5% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»
- Το 31,3% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»
- Το 43,8% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Ακόμα, φαίνεται ότι οι εθελοντικές προσφορές από την τοπική αυτοδιοίκηση προς το σχολείο(π.χ. δώρα τα Χριστούγεννα, εκδηλώσεις) δεν παραμένουν ίδιες όπως και παλιότερα και αυτό το στηρίζει απόλυτα το 43, 8% των νηπιαγωγών ενώ μερικώς το στηρίζει το 31,3%.

51. Η τοπική αυτοδιοίκηση συνεπικουρεί στην καλή ποιότητα του εκπαιδευτικού μου έργου

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	2	2,5	2,5	2,5
Μάλλον Συμφωνώ	4	5,0	5,0	7,5
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	23	28,8	28,8	36,3
Μάλλον Διαφωνώ	33	41,3	41,3	77,5
Διαφωνώ Απόλυτα	18	22,5	22,5	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 51:

- Το 2,5% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»
- Το 5% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»
- Το 28,8% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»
- Το 41,3% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»
- Το 22,5% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Η τοπική αυτοδιοίκηση δεν συνεπικουρεί στην καλή ποιότητα του εκπαιδευτικού έργου γενικότερα δηλώνει κατηγορηματικά το 22,5% των νηπιαγωγών, ενώ συμφωνεί σ αυτό μερικώς το 41,3 % των συμμετεχόντων.

52. Υπάρχει άνιση κατανομή των χρημάτων στα νηπιαγωγεία, γεγονός που εξαρτάται από το πόσο εύπορος είναι ο Δήμος στον οποίο ανήκει το εκάστοτε νηπιαγωγείο.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Συμφωνώ απόλυτα	39	48,8	48,8	48,8
Μάλλον Συμφωνώ	21	26,3	26,3	75,0
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	15	18,8	18,8	93,8
Μάλλον Διαφωνώ	3	3,8	3,8	97,5
Διαφωνώ Απόλυτα	2	2,5	2,5	100,0
Total	80	100,0	100,0	

Στη ερώτηση 52:

Το 48,8% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα»

Το 26,3% απάντησε «Μάλλον συμφωνώ»

Το 18,8% απάντησε «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Το 3,8% απάντησε « Μάλλον Διαφωνώ»

Το 2,5% απάντησε «Διαφωνώ απόλυτα»

Τέλος, φαίνεται να υπάρχει άνιση κατανομή των χρημάτων στα νηπιαγωγεία, γεγονός που εξαρτάται από το πόσο εύπορος είναι ο Δήμος στον οποίο ανήκει το εκάστοτε νηπιαγωγείο. Σ αυτό συμφωνεί απόλυτα το 48,8 των συμμετεχόντων και μάλλον συμφωνεί το 26,3% αυτών. Δυστυχώς, τα νηπιαγωγεία των λιγότερο εύπορων Δήμων είναι πιο αδικημένα σε σχέση με τα υπόλοιπα, παρ όλα που θεωρητικά στην εκπαίδευση δεν επιτρέπεται να υπάρχουν τέτοιου είδους ανισότητες.

II. ΑΝΟΙΧΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

Οι ανοικτές ερωτήσεις δίνουν την ελευθερία στον ερωτώμενο να απαντήσει τη γνώμη του για το θέμα και συνήθως αφήνουμε δύο ή περισσότερες γραμμές κενές για την απάντησή του. Για να επεξεργαστούμε όμως τις απαντήσεις στατιστικά, θα πρέπει να τις μετατρέψουμε σε κλειστές. Δηλαδή στο στάδιο της κωδικοποίησης θα πρέπει αφού διαβάσουμε όλες τις ανοικτές απαντήσεις τις ταξινομούμε σε ορισμένες κατηγορίες που θα προκύψουν από τις απαντήσεις. **Ο συνδυασμός κλειστών και ανοιχτών ερωτήσεων** με αντίστοιχη ποσοτική και ποιοτική επεξεργασία των στοιχείων , αποτελεί τον πιο αποτελεσματικό και ολοκληρωμένο τρόπο προσέγγισης της κοινωνικής πραγματικότητας.

Στις ανοιχτές ερωτήσεις έγινε κατηγοριοποίηση των απαντήσεων που δόθηκαν και με βάση αυτές, υπολογίσαμε τα παρακάτω ποσοστά:

Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι στις ανοιχτές ερωτήσεις απάντησε μόνο το 60% των νηπιαγωγών που συμμετείχαν στην έρευνα γεγονός που μπορούμε να το αποδώσουμε σε προσωπικές αιτίες ή σε λόγους κόπωσης .

Στην ερώτηση 53: «Πώς έχει αλλάξει η δουλειά μου με την οικονομική κρίση» προέκυψαν οι εξής 6 κατηγορίες απαντήσεων.

53. Πώς έχει αλλάξει η δουλειά μου με την οικονομική κρίση;

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ψυχολογικές επιπτώσεις της κρίσης επηρεάζουν τους στόχους που θέτω και κατ επέκταση το εκπαιδευτικό μου έργο.	9	11,3	18,8	18,8
	Λιγότερη διάθεση για εθελοντική εργασία και εξωδιδακτική προετοιμασία	6	7,5	12,5	31,3
	Τα λίγα υλικά που έχω στην διάθεσή μου δε μου επιτρέπει να εργαστώ όσο καλά θα ήθελα	5	6,3	10,4	41,7
	Οι μισθολογικές περικοπές με έχουν στρέψει στην μαύρη εργασία, γεγονός που απορροφάει ενέργεια απο την κύρια εργαία μου	6	7,5	12,5	54,2
	Η αύξηση του αριθμού των παιδιών έχει αλλοιώσει την ποιότητα του εκπαιδευτικού μου έργου	9	11,3	18,8	72,9
	Δεν έχω αλλοιώσει την ποιότητα του εκπαιδευτικού μου έργου, αντιστέκομαι στις δυσκολίες διότι τα παιδιά δεν ευθύνονται	13	16,3	27,1	100,0
	Total	48	60,0	100,0	
Missing	System	32	40,0		
Total		80	100,0		

Στη ερώτηση 53:

Το 18,8% απάντησε «Ψυχολογικές επιπτώσεις της κρίσης επηρεάζουν τους στόχους που θέτω και κατ επέκταση το εκπαιδευτικό μου έργο»

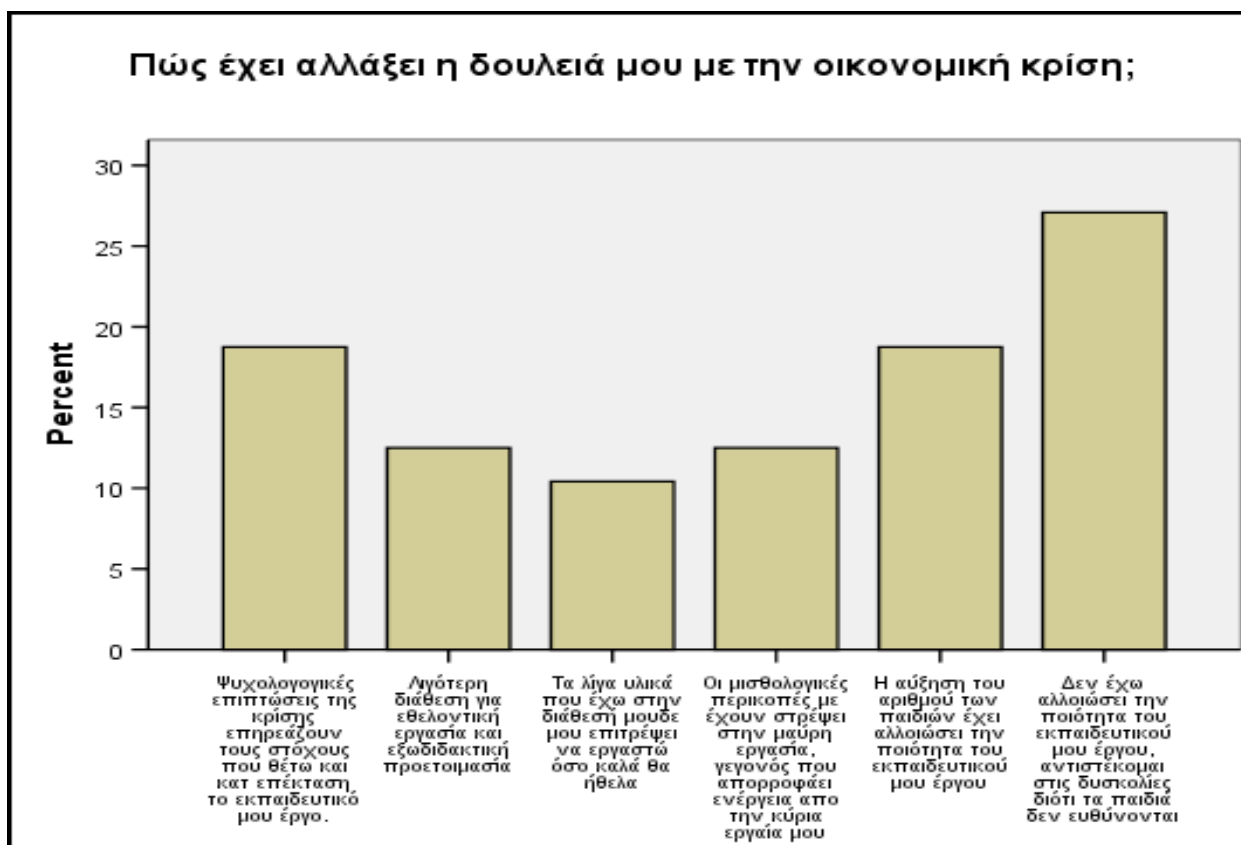
Το 12,5% απάντησε «Έχω λιγότερη διάθεση για εθελοντική εργασία και εξωδιδακτική προετοιμασία»

Το 10,4% απάντησε «Τα λίγα υλικά που έχω στην διάθεσή μου δε μου επιτρέπει να εργαστώ όσο καλά θα ήθελα»

Το 12,5% απάντησε «Οι μισθολογικές περικοπές με έχουν στρέψει στην μαύρη εργασία, γεγονός που απορροφάει ενέργεια από την κύρια εργασία μου»

Το 18,8% απάντησε «Η αύξηση του αριθμού των παιδιών έχει αλλοιώσει την ποιότητα του εκπαιδευτικού μου έργου»

Το 27,1% απάντησε «Δεν έχω αλλοιώσει την ποιότητα του εκπαιδευτικού μου έργου, αντιστέκομαι στις δυσκολίες διότι τα παιδιά δεν ευθύνονται για την υπάρχουσα κατάσταση»

Γράφημα 9: Πώς έχει αλλάξει η δουλειά μου με την οικονομική κρίση.

54.Τι λύσεις πιστεύω ότι υπάρχουν για την βελτίωση των συνθηκών εργασίας μου;

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Να υπάρξει καλύτερη χρηματοδότηση στα νηπιαγωγεία,οχι άλλες περικοπές και συγχωνεύσεις.	16	20,0	33,3	33,3
	Συνεργασία σχολείου-γονέων-τοπικής κοινωνίας-ΟΤΑ	11	13,8	22,9	56,3
	Να είμαστε ολιγαρκείς και με δημιουργική φαντασία να χρησιμοποιούμε τα υπάρχοντα υλικά	5	6,3	10,4	66,7
	Λύσεις μεσα απο Εθελοντισμό, ιδιωτική πρωτοβουλία, συνεργασία,ευρυματικότητα	7	8,8	14,6	81,3
	Ανατροπή της υπάρχουσας κατάστασης	4	5,0	8,3	89,6
	Καμία λύση δεν υπάρχει	5	6,3	10,4	100,0
	Total	48	60,0	100,0	
Missing	System	32	40,0		
Total		80	100,0		

Στη ερώτηση 54 "Τι λύσεις πιστεύω ότι υπάρχουν για την βελτίωση των συνθηκών εργασίας μου;":

Το 33,3% απάντησε «Να υπάρξει καλύτερη χρηματοδότηση στα νηπιαγωγεία, όχι άλλες περικοπές και συγχωνεύσεις.»

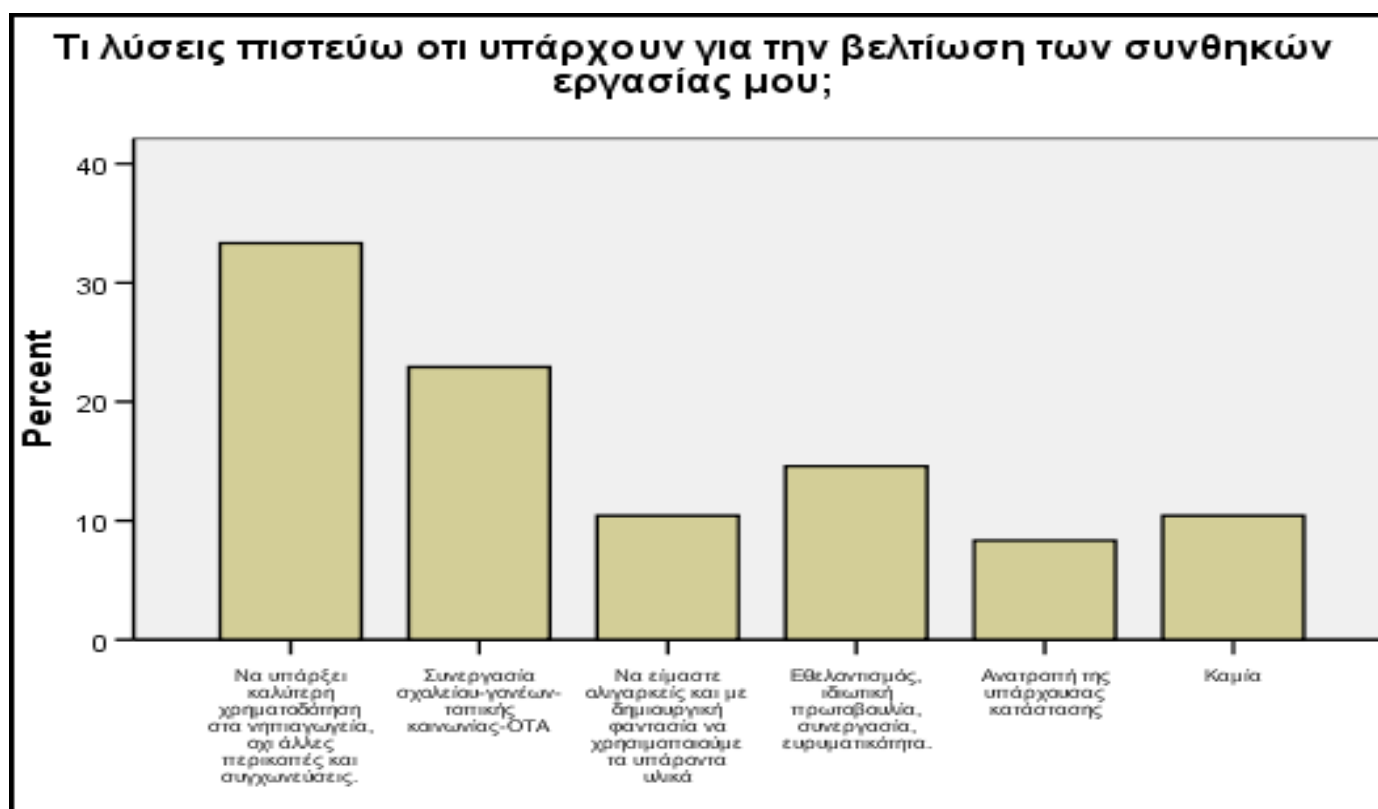
Το 22,9% απάντησε «Συνεργασία σχολείου-γονέων-τοπικής κοινωνίας-ΟΤΑ»

Το 10,4% απάντησε «Να είμαστε ολιγαρκείς και με δημιουργική φαντασία να χρησιμοποιούμε τα υπάρχοντα υλικά»

Το 14,6% απάντησε «Λύσεις μέσα από Εθελοντισμό, ιδιωτική πρωτοβουλία, συνεργασία, ευρηματικότητα.»

Το 8,3% απάντησε «Ανατροπή της υπάρχουσας κατάστασης»

Το 10,4% απάντησε «Καμία λύση δεν υπάρχει»

Γράφημα 10: Τι λύσεις πιστεύω υπάρχουν για την βελτίωση των συνθηκών εργασίας μου;

Στην ερώτηση 55 «Είμαι αισιόδοξος/η γιατί...» δημιουργήθηκαν μόλις 4 κατηγορίες απαντήσεων και κατηγοριοποιήθηκαν όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα.

55.Είμαι αισιόδοξος/η γιατί....

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Η ανθρωπιά και η διάθεση για προσφορά δεν έχει εκλείψει ακόμα	9	11,3	29,0	29,0
	Αποδίδω ακόμα καλά, παρά τις δυσκολίες	13	16,3	41,9	71,0
	Αντλώ ελπίδα από τα παιδιά που είναι η πηγή της ζωής, αυτά μου δίνουν ψυχολογική ανάταση	6	7,5	19,4	90,3
	Μέσα απο την οικονομική κρίση θα μάθουμε να συνεργαζόμαστε και να λειτουργούμε συλλογικά.	3	3,8	9,7	100,0
	Total	31	38,8	100,0	
Missing	System	49	61,3		
Total		80	100,0		

Στη ερώτηση 55 «Είμαι αισιόδοξος γιατί...»:

Το 29% απάντησε «Η ανθρωπιά και η διάθεση για προσφορά δεν έχει εκλείψει ακόμα.»

Το 41,9% απάντησε «Αποδίδω ακόμα καλά, παρά τις δυσκολίες»

Το 19,4% απάντησε «Αντλώ ελπίδα από τα παιδιά που είναι η πηγή της ζωής, αυτά μου δίνουν ψυχολογική ανάταση»

Το 9,7% απάντησε «Μέσα από την οικονομική κρίση θα μάθουμε να συνεργαζόμαστε και να λειτουργούμε συλλογικά.»

56.Είμαι απαισιόδοξος/η γιατί....

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Δεν προβλέπω βελτίωση της υπάρχουσας κατάστασης	9	11,3	18,8	18,8
	Η ελληνική κοινωνία δείχνει αδρανής και η κατάσταση δεν θα αλλάξει	16	20,0	33,3	52,1
	δυστυχώς, προβλέπω ακόμα περισσότερες περικοπές, μείωση θέσεων εργασίας και πτώση του βιοτικού επιπέδου.	12	15,0	25,0	77,1
	Ο υποβιβασμός της ποιότητας της παιδείας θα έχει μακροπρόθεσμα αποτελέσματα.	11	13,8	22,9	100,0
	Total	48	60,0	100,0	
Missing	System	32	40,0		
Total		80	100,0		

Στη ερώτηση 56:

Το 18,8% απάντησε «Δεν προβλέπω βελτίωση της υπάρχουσας κατάστασης»

Το 33,3% απάντησε «Η ελληνική κοινωνία δείχνει αδρανής και η κατάσταση δεν θα αλλάξει»

Το 25% απάντησε «Δυστυχώς, προβλέπω ακόμα περισσότερες περικοπές, μείωση θέσεων εργασίας και πτώση του βιοτικού επιπέδου.»

Το 22,9% απάντησε «Ο υποβιβασμός της ποιότητας της παιδείας θα έχει μακροπρόθεσμα αποτελέσματα.»

Στις ερωτήσεις 55 «Είμαι αισιόδοξος/η γιατί....» και 56 «Είμαι απαισιόδοξος/η γιατί...» δημιουργήθηκαν μόλις 4 κατηγορίες απαντήσεων και κατηγοριοποιήθηκαν όπως φαίνεται στους παραπάνω πίνακες.

Πρέπει να σημειώσουμε ότι στην ερώτηση 55 «Είμαι αισιόδοξος/η γιατί....» λείπει το 35,41% των απαντήσεων, ένα σημαντικό ποσοστό. Αυτό σημαίνει ότι 17 από τους 48 συμμετέχοντες που απάντησαν στις ανοιχτές ερωτήσεις, άφησαν κενή

την συγκεκριμένη ερώτηση, οπότε υποθέτουμε πως οι νηπιαγωγοί πράγματι έχουν πληγεί ψυχολογικά από την υπάρχουσα κατάσταση ένα σημαντικό ποσοστό αδυνατεί να κάνει αισιόδοξες σκέψεις για το μέλλον της προσχολικής εκπαίδευσης.

III. Συσχετίσεις εξαρτημένων και ανεξάρτητων μεταβλητών.

Στο σημείο αυτό παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας πεδίου σε σχέση με τις ανεξάρτητες μεταβλητές φύλο, ηλικία, περιοχή εργασίας, έτη προϋπηρεσίας και σπουδές.

1. Φύλο

Σε σχέση με το φύλο, δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση όσον αφορά την ποιότητα της εκπαίδευσης που προσφέρουν οι νηπιαγωγοί μετά την κρίση ($\chi^2=6,246$, $df=4$, $p=0,181 < 0,05$, άρα δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση).

Μετά τις περικοπές λόγω της κρίσης, οι γυναίκες φαίνονται περισσότερο δυσαρεστημένες με τις οικονομικές τους απολαβές ($\chi^2=12,377$, $df=4$, $p=0,015 < 0,05$, άρα υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση).

Παράλληλα, οι άντρες παρουσιάζονται πιο ευχαριστημένοι από την αντιμετώπιση της πολιτείας, ως χρήσιμα μέλη της κοινωνίας. Σε σχέση με τις γυναίκες ($\chi^2=21,256$, $df=4$, $p=0,00 < 0,05$, άρα υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση).

Οι άντρες υποστηρίζουν ότι ο ρόλος του/της νηπιαγωγού ως γονεικού προτύπου έχει αυξηθεί λόγω της οικονομικής κρίσης ($\chi^2=21,256$, $df=4$, $p=0,00 < 0,05$, άρα υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση).

Επίσης, οι γυναίκες δηλώνουν σε μικρότερο βαθμό ότι οι οικογένειες εξασφαλίζουν στα νήπια τις κατάλληλες συνθήκες σίτισης και ρουχισμού ώστε να έρθουν στο σχολείο ($\chi^2=26,619$, $df=4$, $p=0,00 < 0,05$, άρα υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση).

Ακόμα, οι γυναίκες σε μεγαλύτερο βαθμό υποστηρίζουν ότι η παιδική ηλικία βιώνεται διαφορετικά από τα νήπια σε σχέση με το παρελθόν, ως συνέπεια της οικονομικής κρίσης ($\chi^2=12,231$, $df=4$, $p=0,016 < 0,05$, άρα υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση).

Τέλος, οι γυναίκες φαίνεται να έχουν την ίδια διάθεση για συνεργασία με τις οικογένειες των μαθητών τους όπως παλιότερα σε μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με τους άντρες, οι οποίοι δεν έχουν την ίδια διάθεση ($\chi^2=12,293$, $df=4$, $p=0,015 < 0,05$, άρα υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση).

2.Περιοχή υπηρεσίας

Σε σχέση με την περιοχή, φαίνεται ότι οι νηπιαγωγοί των αγροτικών περιοχών να δηλώνουν ότι δεν έχουν μεταβάλλει την ποιότητα του εκπαιδευτικού τους έργου, όσο οι νηπιαγωγοί που υπηρετούν σε αστικές και ημιαστικές περιοχές. ($\chi^2=16,404$, $df=8$, $p=0,037 < 0,05$, άρα υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση).

Το ίδιο ισχύει για την απόρριψη φοίτησης νηπίων σε σχέση με την περιοχή. Οι νηπιαγωγοί που υπηρετούν σε αστικές και ημιαστικές περιοχές αναγκάστηκαν να απορρίψουν πολύ περισσότερα νήπια από την φοίτησης, προφανώς λόγω υπερπληθυσμού. Αντίθετα στις αγροτικές περιοχές το φαινόμενο αυτό υπήρχε σε πολύ μικρότερη κλίμακα. ($\chi^2=54,639$, $df=8$, $p=0,00 < 0,05$, άρα υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση).

Σε σχέση με την περιοχή, οι νηπιαγωγοί των αγροτικών περιοχών αντλούν μεγαλύτερη ηθική ικανοποίηση από τα μέλη της τοπικής κοινωνίας, όσο οι νηπιαγωγοί που υπηρετούν σε αστικές και ημιαστικές περιοχές. ($\chi^2=20,905$, $df=8$, $p=0,007 < 0,05$, άρα υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση). Ωστόσο, οι

νηπιαγωγοί των αγροτικών περιοχών είναι περισσότερο δυσαρεστημένοι από την αντιμετώπιση της πολιτείας απέναντι στους νηπιαγωγούς και τα νηπιαγωγεία. ($\chi^2=15,984$, $df=8$, $p=0,043 < 0,05$, άρα υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση).

Παράλληλα, τα παιδιά των αγροτικών περιοχών είναι που επιζητούν περισσότερο την ενίσχυση του εγώ τους από τον/την νηπιαγωγό περισσότερο μετά την κρίση. ($\chi^2=22,517$, $df=8$, $p=0,04 < 0,05$, άρα υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση).

Τέλος, οι νηπιαγωγοί των αγροτικών περιοχών φαίνονται να συμφωνούν περισσότερο με το γεγονός ότι οι εθελοντικές προσφορές των Δήμων προς τα νηπιαγωγεία έχουν μειωθεί μετά την κρίση σε σχέση με τους νηπιαγωγούς που υπηρετούν σε αστικές και ημιαστικές περιοχές. ($\chi^2=16,404$, $df=8$, $p=0,37 < 0,05$, άρα υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση).

3.Προϋπηρεσία

Τα χρόνια προϋπηρεσίας δεν φαίνεται να επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό τις απόψεις των νηπιαγωγών σχετικά με τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στο εκπαιδευτικό τους έργο, στα νήπια αλλά και στις οικογένειές τους.

4.Ηλικία

Επίσης, η ηλικία των συμμετεχόντων δεν φαίνεται να επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό τις απόψεις των νηπιαγωγών σχετικά με τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στο εκπαιδευτικό τους έργο, στα νήπια αλλά και στις οικογένειές τους.

4. Σπουδές

Όσον αφορά τις σπουδές των συμμετεχόντων, παρατηρούμε στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των ομάδων στις παρακάτω ερωτήσεις.

Στην ερώτηση "Ο εξοπλισμός και τα υλικά που έχω στη διάθεσή μου επαρκούν για να οργανώνω τις απαιτούμενες δραστηριότητες" , αυτοί που συμφωνούν σε ποσοστό 66,7% είναι οι απόφοιτοι Σχολής Νηπιαγωγών, ενώ αυτοί που διαφωνούν πιο έντονα είναι οι κάτοχοι μεταπτυχιακών και διδακτορικών τίτλων σε ποσοστό 90% και 100% αντίστοιχα ($p=0,008<0,05$). Φαίνεται πώς όσο ανεβαίνει το επίπεδο σπουδών, τόσο πιο απαιτητικοί γίνονται οι νηπιαγωγοί με τα υλικά που χρειάζονται και με τις δραστηριότητες που οργανώνουν

Επίσης, στην ερώτηση "Υπάρχει ανάγκη για συμβουλευτική δράση από τον/την νηπιαγωγό στις οικογένειες λόγω των δύσκολων συνθηκών που επικρατούν." αυτοί που συμφωνούν περισσότερο είναι οι κάτοχοι μεταπτυχιακού σε ποσοστό 88,9% και όσοι έχουν κάνει μετεκπαίδευση σε ποσοστό 94%. ($p=0,001<0,05$).

5. Νομός Υπηρεσίας

Σε σχέση με τον νομό, υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση όσον αφορά την ποιότητα του εκπαιδευτικού έργου που προσφέρουν οι νηπιαγωγοί πριν και μετά την κρίση.

Συγκεκριμένα, οι υπηρετούντες νηπιαγωγοί στον νομό Ρεθύμνου δηλώνουν σε ποσοστό 100% ότι δεν έχουν μεταβάλλει την ποιότητα του εκπαιδευτικού έργου μετά την κρίση. Αντίθετα, οι υπηρετούντες στον νομό Ηρακλείου σε ποσοστό 36% δηλώνουν πως η ποιότητα του εκπαιδευτικού τους έργου έχει αλλάξει μετά την κρίση. Στον Νομό Χανίων το ποσοστό είναι 17% ενώ στον νομό Λασιθίου 25% ($\chi^2=21,454$, $df=12$, $p=0,044 < 0,05$, άρα υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση).

Στην ερώτηση "έχω την ίδια διάθεση για συνεργασία με τις οικογένειες των μαθητών μου όπως παλιότερα" οι υπηρετούντες νηπιαγωγοί στον νομό Χανίων δηλώνουν πως συμφωνούν σε ποσοστό 56%. Αντίθετα, στον νομό Λασιθίου το ποσοστό που συμφωνεί σε ποσοστό 0%. Η διαφορά είναι τεράστια. ($\chi^2=22,772$, $df=22$, $p=0,03 < 0,05$, άρα υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση).

Ανάλογα, στην ερώτηση "οικογένειες των μαθητών μου έχουν την ίδια διάθεση για συνεργασία μαζί μου όπως παλιότερα" οι υπηρετούντες νηπιαγωγοί στον νομό Χανίων δηλώνουν πως συμφωνούν σε ποσοστό 91%. Αντίθετα, στον νομό Λασιθίου το ποσοστό που συμφωνεί σε ποσοστό 50% και στον νομό Ηρακλείου στο 48%. Η διαφορά είναι πολύ μεγάλη ($\chi^2=27,362$, $df=12$, $p=0,007 < 0,05$, άρα υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση).

4. Τα συμπεράσματα της έρευνας

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, μπορούμε να καταλήξουμε σε κάποια συμπεράσματα, καθώς τα παραπάνω αποτελέσματα αντικατοπτρίζουν τις επιπτώσεις που έχει η οικονομική κρίση των δύο τελευταίων ετών (μέχρι και τον Δεκέμβριο του 2011 που διενεργήθηκε η έρευνα) στο εκπαιδευτικό έργο των νηπιαγωγών.

Αρχικά, το σημαντικότερο ερώτημα της έρευνάς μας είναι αν οι νηπιαγωγοί προσφέρουν ίδιας ποιότητας εκπαιδευτικό έργο στην παρούσα κατάσταση, όπως και πριν την κρίση. Όπως φαίνεται, είναι αρκετοί αυτοί που προσπαθούν να διατηρήσουν το επίπεδο της δουλειάς τους σε υψηλό επίπεδο, αφού το 35% συμφωνεί απόλυτα και το 23,8% μάλλον συμφωνεί. Ωστόσο, είναι επίσης αρκετοί αυτοί οι οποίοι έχουν μειώσει την ποιότητα της δουλειάς τους (21,3% μάλλον διαφωνούν και 5% διαφωνούν απόλυτα) και οι αιτίες αναδεικνύονται στην συνέχεια του ερωτηματολογίου. Ενδεικτικά, αυτές είναι η μειωμένη χρηματοδότηση, η έλλειψη υλικών, τα ακατάλληλα κτίρια, ο συνωστισμός νηπίων σε ένα τμήμα. Υποστηρίζουμε ότι αν η συγκεκριμένη έρευνα επαναληφθεί μακροπρόθεσμα, θα δείξει ακόμα πιο έντονες τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης καθώς οι περικοπές στην χρηματοδότηση των σχολείων και στις προσλήψεις εκπαιδευτικών προσχολικής εκπαίδευσης εντείνονται όσο περνάει ο καιρός.

Ένας επίσης σημαντικός λόγος που επηρεάζει την ποιότητα του εκπαιδευτικού έργου είναι η ψυχολογία των εκπαιδευτικών εν μέσω κρίσης. Πολλές/οί νηπιαγωγοί νιώθουν απογοητευμένες/οι από την αντιμετώπιση της πολιτείας, καθώς το 90,1% αυτών, αισθάνεται ότι δεν αμείβεται οικονομικά επάξια για τις υπηρεσίες που προσφέρει και γενικότερα δεν αντιμετωπίζεται από την πολιτεία σαν ένα χρήσιμο

μέλος, καθώς δεν έχει την ανταμοιβή (οικονομική και ηθική) που θεωρεί ότι δικαιούται. Σ αυτό συναινεί το 76,3% των ερωτηθέντων. Επιπλέον, οι μισθολογικές περικοπές είναι ένα μείζον πρόβλημα και το 70,1% των νηπιαγωγών υποστηρίζει ότι οι περικοπές έχουν επιφέρει αλλαγές στην ζωή τους που επηρεάζουν το εκπαιδευτικό τους έργο. Όπως είδαμε παραπάνω, κάποιοι από αυτούς, αντιστέκονται και προσπαθούν να μην αλλοιώσουν το επίπεδο της δουλειάς τους, ωστόσο το ερώτημα είναι για πόσο θα το κρατάνε υψηλό, αφού νιώθουν ότι βάλλονται μισθολογικά και ηθικά;

Ένας επιπλέον λόγος, όπως αναφέρθηκε παραπάνω είναι τα υλικά και ο εξοπλισμός που πλέον δεν επαρκούν για να οργανώνονται οι απαιτούμενες εκπαιδευτικές δραστηριότητες, όπως υποστηρίζει το 66,3% των νηπιαγωγών. Γενικότερα, οι οικονομικοί πόροι του εκάστοτε νηπιαγωγείου δεν επιτρέπουν στους/τις νηπιαγωγούς να δημιουργήσουν τις συνθήκες που απαιτούνται ώστε να προσφέρουν καλής ποιότητας εκπαιδευτικό έργο, όπως υποστηρίζει το 67,5% των ερωτηθέντων.

Τα κτίρια είναι ακατάλληλα υποστηρίζει το 90.3% των νηπιαγωγών και σ αυτό συνέβαλε η συγχώνευση και η προσωρινή παύση εργασιών του Ο.Σ.Κ. Επιπλέον, τα υπάρχοντα κτίρια δεν ήταν αρκετά ευρύχωρα για τον αριθμό νηπίων που φιλοξενούσαν και το φαινόμενο εντείνεται με την συνεχόμενη αύξηση των φοιτούντων νηπίων ανά τμήμα. Έτσι, το αποτέλεσμα είναι να δυσχεραίνεται η προσπάθεια των νηπιαγωγών να προσφέρουν καλής ποιότητας εκπαιδευτικό έργο.

Όσον αφορά τις συγχωνεύσεις και τις καταργήσεις νηπιαγωγείων στην Κρήτη, όπου έγινε η έρευνά μας, συγχωνεύτηκαν 29 νηπιαγωγεία σε 13 και καταργήθηκαν δύο νηπιαγωγεία, ένα στον νομό Χανίων και ένα στον νομό Ηρακλείου. Προς το

παρόν, δεν έχουν προκληθεί προβλήματα λόγω των συγχωνεύσεων, ωστόσο θα προκληθούν προβλήματα από τις ενδεχόμενες μελλοντικές συγχωνεύσεις καθώς όπως υποστηρίζουν οι νηπιαγωγοί, το εκπαιδευτικό έργο επηρεάζεται αντιστρόφως ανάλογα από τον αριθμό των παιδιών ανά τμήμα. Εκτός αυτού, ο συνωστισμός νηπίων στα τμήματα επηρεάζει τις συνθήκες ασφάλειας των νηπίων όπως δηλώνει το 83,8% των ερωτηθέντων ενώ όταν πρόκειται για κατάργηση νηπιαγωγείων αγροτικών περιοχών, αυτές επιφέρουν δυσάρεστες αλλαγές στις οικογένειες των νηπίων των καθώς και στα ίδια τα νήπια, καθώς αυτά θα έχουν την υποχρέωση να μετακινούνται για μεγάλες αποστάσεις προκειμένου να φοιτήσουν, όπως υποχρεούνται, στο νηπιαγωγείο.

Το μεγαλύτερο πρόβλημα που υπάρχει, ιδιαίτερα στις αστικές περιοχές είναι ότι οι θέσεις στα δημόσια νηπιαγωγεία δεν επαρκούν για να καλύψουν την ζήτηση των νηπίων για φοίτηση. Έτσι, αφ ενός το νηπιαγωγείο έχει γίνει υποχρεωτικό για τα παιδιά ηλικίας 5 ετών, αφ ετέρου δεν υπάρχει η απαραίτητη υποδομή, με αποτέλεσμα είτε να μένουν εκτός νηπιαγωγείου τα προνήπια, είτε οι οικογένειες να στρέφονται σε ιδιωτικά νηπιαγωγεία. Η υποχρεωτικότητα του ενός έτους του νηπιαγωγείου που έγινε νόμος του κράτους το 2006 ουσιαστικά δεν ωφέλησε το δημόσιο νηπιαγωγείο και τους γονείς. Δεν κτίστηκαν νέα νηπιαγωγεία, δεν βελτιώθηκαν οι υπάρχουσες υποδομές, με αποτέλεσμα η ψήφιση του συγκεκριμένου νόμου να ωφελήσει την ιδιωτική εκπαίδευση. Αντίθετα, αυξήθηκε ο αριθμός φοιτούντων σε 25(+10%) νήπια ανά τμήμα, γεγονός που δυσχεραίνει την κατάσταση τόσο για τα νήπια, τις οικογένειες και τους εκπαιδευτικούς.

Αυτό που μας δείχνουν τα αποτελέσματα της ανάλυσης του ερωτηματολογίου είναι ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει πολύπλευρα εκπαιδευτικούς, παιδιά, οικογένειες.

Μιλήσαμε ήδη για την ψυχολογία του/της νηπιαγωγού, η οποία τείνει να επηρεάσει την ποιότητα του εκπαιδευτικού έργου, ωστόσο η ψυχολογία των νηπίων και των οικογενειών τους δεν είναι σε καλύτερα επίπεδα. Σύμφωνα με το 59,1% των ερωτηθέντων, τα παιδιά έρχονται από το σπίτι τους με προβληματισμούς για θέματα οικονομικά και εργασιακά των γονιών τους και με την ανάγκη να τα εξωτερικεύσουν. Επιπλέον, η συμπεριφορά των νηπίων μέσα στην τάξη έχει επηρεαστεί από προβλήματα που έχει φέρει η οικονομική κρίση στις οικογένειες, με ιδιαίτερη έμφαση του φαινομένου στις αγροτικές περιοχές. Επιπλέον, επιζητούν από την νηπιαγωγό την ενίσχυση του εγώ τους λόγω του γενικότερου κλίματος ανασφάλειας που εκλαμβάνουν, κι έτσι ο ρόλος της νηπιαγωγού από εκπαιδευτικός τείνει να γίνει περισσότερο μητρικός δηλώνει το 63,2% των νηπιαγωγών . Μέσα σ αυτό το κλίμα, οι απαιτήσεις εκ μέρους του/της νηπιαγωγού έχουν αυξηθεί, αφού καλούνται να είναι εκπαιδευτικοί, μητρικά πρότυπα, ψυχολόγοι, παιδαγωγοί κ.τ.λ. Έτσι, το 55,1% των συμμετεχόντων στην έρευνα, προς το παρόν καταφέρνει να ανταποκρίνεται στις αυξημένες απαιτήσεις που προκύπτουν από την γενικότερη κατάσταση. Ωστόσο, δεν μπορούμε να αγνοήσουμε το 17,5% των νηπιαγωγών που δηλώνει ότι αδυνατεί να ανταπεξέλθει σε όλες αυτές τις απαιτήσεις.

Τι γίνεται όμως με την ψυχολογία των γονέων; Το 82,5% των νηπιαγωγών, η συντριπτική πλειοψηφία δηλαδή, δηλώνει ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει την ψυχολογία των γονέων αλλά και τις οικογενειακές σχέσεις και κατ επέκταση επηρεάζεται και η ψυχολογία των παιδιών. Το φαινόμενο αυτό είναι πιο έντονο σε αγροτικές περιοχές σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας.

Έτσι, είναι επιτακτική ανάγκη, δηλώνει το 75,9% των νηπιαγωγών, ο εκπαιδευτικός να προσφέρει την συμβουλευτική του δράση, όπου του ζητείται ή όπου βλέπει πως υπάρχει πρόβλημα και αυτή η ανάγκη εμφανίζεται πιο έντονη σε

αγροτικές περιοχές της Κρήτης. Η διάθεση για συνεργασία με τις οικογένειες των νηπίων δεν έχει μειωθεί σύμφωνα με τους συμμετέχοντες αλλά έχει μειωθεί η διάθεση των οικογενειών για συνεργασία με το σχολείο, προφανώς επειδή υπάρχουν πολλά προβλήματα που έχουν προκύψει από την κρίση και απασχολούν την μέση οικογένεια. Το φαινόμενο αυτό είναι πιο έντονο στις αγροτικές περιοχές της Κρήτης.

Απόρροια της όλης κατάστασης είναι ότι οι οικογένειες δεν έχουν την δυνατότητα να προσφέρουν στο σχολείο όσα υλικά αγαθά προσέφεραν παλιότερα (76,6% των εκπαιδευτικών συμφωνεί) αλλά είναι ενθαρρυντικό το γεγονός ότι παραμένει σταθερή η διάθεση των γονιών για εθελοντική εργασία προς όφελος του σχολείου. Οι γονείς πιστεύουν στην εκπαίδευση και στον εκπαιδευτικό και σ αυτόν εναποθέτουν τις ελπίδες τους για το μέλλον των παιδιών τους. Έτσι, νιώθουν ότι το παιδί τους είναι ασφαλές στον χώρο του νηπιαγωγείου και θεωρούν ότι εκεί υπάρχουν τα μέσα και τα υλικά για την ολόπλευρη ανάπτυξη των νηπίων.

Όσον αφορά την παιδική ηλικία και το πώς επηρεάζεται από την κρίση, οι εκπαιδευτικοί προσχολικής εκπαίδευσης σε ποσοστό 76,3% θεωρούν ότι η παιδική ηλικία βιώνεται διαφορετικά απ ότι στο παρελθόν, και ότι η ολόπλευρη ανάπτυξη των νηπίων επηρεάζεται από την δύσκολη αυτή κατάσταση. οι γονείς δυσκολεύονται να συνεισφέρουν οικονομικά για να συμμετέχουν τα παιδιά τους σε σχολικές και εξωσχολικές δραστηριότητες ψυχαγωγίας. Κατά συνέπεια, τα παιδιά απολαμβάνουν όλο και λιγότερα αγαθά συνυφασμένα με την παιδική τους ηλικία όπως παιχνίδια, βιβλία, εκπαιδευτικές επισκέψεις, εκδρομές, θεατρικές παραστάσεις.

Η τοπική αυτοδιοίκηση φαίνεται να έχει περιθωριοποιήσει τα σχολεία, καθώς οι διαθέσιμοι οικονομικοί πόροι είναι πολύ λίγοι και τα χρήματα δίνονται με φειδώ στα σχολεία. Πολλά σχολεία την περασμένη χρονιά είχαν ακόμα και προβλήματα

θέρμανσης και φαίνεται πως στις αγροτικές περιοχές τα νηπιαγωγεία είναι ακόμα πιο αδικημένα καθώς, υπάρχει άνιση κατανομή χρημάτων στα σχολεία, γεγονός που εξαρτάται από το πόσο εύπορος είναι ένας Δήμος. Έτσι, η τοπική αυτοδιοίκηση δεν έχει την δυνατότητα να βοηθήσει τον εκπαιδευτικό να προσφέρει όσο το δυνατόν καλύτερης ποιότητας έργο, οι εθελοντικές προσφορές εκ μέρους των Δήμων έχουν περιοριστεί σημαντικά ενώ η συνεργασία σχολείων και τοπικής αυτοδιοίκησης μάλλον έχει πάψει να υφίσταται.

Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Προτείνουμε ότι η συγκεκριμένη έρευνα, κατόπιν κάποιων τροποποιήσεων στο ερωτηματολόγιο, θα μπορούσε να επαναληφθεί σε μεταγενέστερες βαθμίδες της εκπαίδευσης. Για παράδειγμα, θα μπορούσαμε να εξετάσουμε τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στο εκπαιδευτικό έργο των δασκάλων ή των καθηγητών Γυμνασίου ή και των καθηγητών Λυκείου. Θεωρούμε ότι έχουν επηρεαστεί όλες οι βαθμίδες της εκπαίδευσης από την τρέχουσα κατάσταση της λιτότητας και τα όποια ευρήματα σε ανώτερες βαθμίδες της εκπαίδευσης θα είχαν ενδιαφέρον.

Επιπλέον, ακόμα μεγαλύτερο ενδιαφέρον θα είχε η επανάληψη της έρευνας σε μεταγενέστερες και πιο δύσκολες περιόδους της κρίσης. Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε τον χειμώνα του 2011-2012. Ωστόσο, η κρίση και οι συνέπειές της είναι ολοένα και πιο εμφανής καθώς περνάει ο καιρός, κ έτσι αν η έρευνα επαναληφθεί 6 ή 12 μήνες αργότερα, θεωρούμε ότι τα αποτελέσματά της θα είναι πιο έντονα.

Τέλος, θα είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον να ερωτηθεί ένα μεγαλύτερο δείγμα νηπιαγωγών, προερχόμενο από το σύνολο της ελληνικής επικράτειας, προκειμένου να διαπιστώσουμε κατά πόσον τα συμπεράσματα μεταβάλλονται, με ποιο τρόπο, και ποιοι παράγοντες επεμβαίνουν σε ενδεχόμενη διαφοροποίηση.

Βιβλιογραφία

- Γεωργόπουλος Α., (2002), Περιβαλλοντική Ηθική, Gutenberg, Αθήνα
- Γκότοβος Α., Μαυρογιώργος Γ. & Παπακωνσταντίνου Π.: Κριτική Παιδαγωγική και Εκπαιδευτική Πράξη, Gutenberg, Αθήνα, 2000
- Γρόλλιος, Γ., 2001, «Σχολική Αποτελεσματικότητα και Αξιολόγηση», Ρωγμές Εν Τάξει, τ. 11.
- Δ.Ε.Π.Π.Σ. (2002). Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών για το Νηπιαγωγείο. Προγράμματα Σχεδιασμού και Ανάπτυξης Δραστηριοτήτων. Αθήνα: ΥΠ.Ε.Π.Θ.
- Ζαμπέτα, Ε. (1998) Αγωγή και εκπαίδευση της πρώιμης παιδικής ηλικίας στην Ευρώπη. Συγκριτική προσέγγιση, Αθήνα, Θεμέλιο.
- Bernstein B., Παιδαγωγικοί κώδικες και κοινωνικός έλεγχος, μτφρ. Ι. Σολομών, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1989
- Φραγκουδάκη Α., Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης, Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο, Παπαζήσης, Αθήνα, 1985, σ. 357-391.
- Bourdieu P., (1985). *Το συντηρητικό σχολείο: Οι ανισότητες στην εκπαίδευση και την παιδεία*. Μτφρ. Ά. Φραγκουδάκη. Στο Φραγκουδάκη Α. (1985) *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης - Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο*. Αθήνα: Παπαζήσης
- Ζαχαρενάκης Κ., (1992). *Αντισταθμιστική Αγωγή για ίσες εκπαιδευτικές ευκαιρίες*, Αθήνα, Ζωγράφου – Τσαντάκη
- Σακκάς Β., (2002). *Μαθησιακές δυσκολίες και οικογένεια. Παιδαγωγική και κοινωνιοψυχολογική προσέγγιση*. Αθήνα: Ατραπός.

- Κάτσικας, Χ. & Καββαδίας, Γ. (2002) Η αξιολόγηση στην εκπαίδευση, Αθήνα, Σαββάλας.
- Κιτσαράς, Γ., (1988),Εισαγωγή στην Προσχολική Παιδαγωγική, Αθήνα.
- Κιτσαράς, Γ., (1991), Εισαγωγή στην προσχολική Παιδαγωγική, Εκδ. Παπαζήση, Β' έκδοση, Αθήνα.
- Κιτσαράς Γ., (1997), Προσχολική παιδαγωγική, Αθήνα, Παπαζήση.
- Κιτσαράς, Γ., (2001), Προσχολική Παιδαγωγική, Αυτοέκδοση, Αθήνα
- Κύρδη Κ., (2002). Αξιοποίηση των μουσειακών χώρων στο πλαίσιο της διαθεματικής προσέγγισης της σχολικής ύλης. Στο 6ο Περιφερειακό Σεμινάριο «Μουσείο και Σχολείο», Καβάλα, 20-22 Σεπτεμβρίου 2002.
- Κυρίδης, Α. (1996). Μια κοινωνιολογική προσέγγιση της προσχολικής εκπαίδευσης. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη.
- Ματσαγγούρας Ηλίας ,(1999),Θεωρία της Διδασκαλίας ,τ. Α , Gutengerg , Αθήνα.
- Μαυρογιώργος, Γ. (1993) Εκπαιδευτικοί και αξιολόγηση, Αθήνα, Σύγχρονη Εκπαίδευση.
- Μισεά Ζ. Κ.,(2002), Η εκπαίδευση της Αμάθειας, Βιβλιόραμα, Αθήνα
- Μπαγάκης, Γ.(2002) (Επιμ.), Ο εκπαιδευτικός ως ερευνητής, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Μπαγάκης, Γ. (2005). Επιμόρφωση και επαγγελματική ανάπτυξη του εκπαιδευτικού. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Μπαγάκης, Γ. (2006). Εκπαιδευτικές αλλαγές, η παρέμβαση του εκπαιδευτικού και του σχολείου. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Μυλωνάς Θ.,(2003), Κοινωνιολογία της Ελληνικής Εκπαίδευσης (Συμβολές), Gutenberg, Αθήνα.

- Νικολακάκη, Μ., (2004). Παγκοσμιοποίηση, Τεχνολογία και παιδεία στην νέα Κοσμοπολη, Αθήνα: Ατραπός.
- Νικολακάκη, Μ., (επιμ.).(2011), Η κριτική Παιδαγωγική στον Νέο Μεσαίωνα, Αθήνα, Ι. Σιδέρης.
- Νικολακάκη, Μ., .(2010). Μορφές αποσχολειοποίησης και ο ρόλος του σχολείου στον ύστερο καπιταλισμό, *Ηώς*, τ.3.
- Νικολακάκη, Μ., Δώσσα Κ., Μωραίτη τ., (2010) Μύθοι και πραγματικότητα της ελληνικής εκπαίδευσης: Διαθεματικότητα και ομαδοσυνεργατική διδασκαλία στο ελληνικό σχολείο, Αθήνα, Ι. Σιδέρης.
- Ντολιοπούλου Έ., (2007), Η υποχρεωτικότητα στο ελληνικό Νηπιαγωγείο, στο Κακανά-Σιμούλη, (επιμ.), Η προσχολική εκπαίδευση στον 21ο αιώνα, Κεφ. 1.3, σελ. 60-70, εκδ. Επίκεντρο, Αθήνα
- Παπαναούμ, Ζ.,(2003), Το επάγγελμα του εκπαιδευτικού-θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση, Αθήνα: Τυπωθύτω
- Παπάς Αθανάσιος, (1995, Σύγχρονη Θεωρία και Πράξη της Παιδείας, τ. Α & Β', εκδόσεις Δελφοί, Αθήνα
- Παπάς Ε. Α., Σχολική Παιδαγωγική., Αθήνα: Ατραπός.
- Πασιάρδη, Γ. (2001) Το σχολικό κλίμα, Αθήνα, Τυπωθήτω.
- Πασιαρδης, Π. & Πασιάρδη, Γ. (2000) Αποτελεσματικά σχολεία: Πραγματικότητα ή ουτοπία;, Αθήνα, Τυπωθήτω.
- Πασιάρδης, Π. (2004) Εκπαιδευτική Ηγεσία, Αθήνα, Μεταίχμιο.
- Ρέππας, Π.Α. (1991). *Οικονομική Ανάπτυξη. Θεωρίες και Στρατηγικές*. Αθήνα: Παπαζήσης.

- Ρεζ, Γ. (2005) Η δημιουργία , η ανάπτυξη και η λειτουργία δικτύων και συμπράξεων για το άνοιγμα και την εν γένει ανταπόκριση ενός εκπαιδευτικού συστήματος στις σύγχρονες επιταγές. *Η Λέσχη των Εκπαιδευτικών*, 34, 43-48.
- Σαϊτη , Α. (2000) *Εκπαίδευση και Οικονομική Ανάπτυξη*, Αθήνα, Τυπωθήτω.
- Ψαχαρόπουλος Γ., Καζαμίας Α. (1985), *Παιδεία και ανάπτυξη στην Ελλάδα: κοινωνική και οικονομική μελέτη της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης*, Ε.Κ.Κ.Ε., Αθήνα.
- Ψαχαρόπουλος, Γ. (1999). *Οικονομική της Εκπαίδευσης*, Αθήνα: Παπαζήσης

Ξενόγλωσση

- Apple, M., 2001, "Comparing Neo-liberal Projects and Inequality in Education", *Comparative Education*, 37: 4, 409-423.
- Aronowitz, S. & Giroux, H., 2000, «The Corporate University and the Politics of Education», *The Educational Forum*, 64:4, 332-9.
- Ball, St. & Youdell, D., 2007, *Hidden Privatisation in Public Education*, Institute of Education, University of London.
- Barro Robert J. (1997), "Determinants of Economic Growth: A Cross — Country Empirical Study", *Lionel Robbins Lectures*, MIT Press, Cambridge, MA.
- Beck, J., 1999, 'Makeover Or Takeover? The Strange Death of Educational Autonomy in Neo-Liberal England', *British Journal Of Sociology of Education*, 20:2, 223-238.

- Beilin, H. (1994). Jean Piaget's enduring contribution to developmental psychology. A century of developmental psychology (pp. 257–290). Washington, DC US: American Psychological Association.
- Bernstein B., Class, codes and control, τόμος 1ος, Routledge and Kegan Paul, Λονδίνο, 1971.
- Best Steven , (1994), The politics of Historical Vision ,Guilford Press , New York.
- Bourdieu P. & Passeron J.-C., La reproduction. Eléments pour une théorie du système d'enseignement, Minuit, Παρίσι, 1970
- Coleman, J., Campell, E.Q., Hobson, C.J., Mc Partland , J., Mood, A.M., Weinfeld, F.D. & York, R.L. (1966) Equality of Educational Opportunity. Washington, DC: US Government Printing Office.
- Day, C., (2003). Η εξέλιξη των εκπαιδευτικών. Μτφ. Α. Βακάκη. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Freire Paulo , (1972), Pedagogy of the oppressed , Herder and Herder , New York .Gates Bill ,(1995), The road ahead , Vilking ,New York.
- Gates, B. , (1995), The road ahead , Vilking ,New York ..
- Herbert M., (1989). *Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας*. Τόμος Β΄. Επόπτης
- ελληνικής έκδοσης: Παρασκευόπουλος Ι. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Hirst Paul & Thompson Grahame , (1996), Globalization in Question , Polity Press , Cambridge England .

- Kellner, D. (1998), Multiple Literacies and Critical Pedagogy in a Multicultural Society, Educational Theory 48 , no 1,.
- Kellner, D. , (1989), Critical Theory, Marxism and Modernity ,Polity Press & John Hopkins University Press , Cambridge , England .
- Kellner, D., (1999), Social Theory , Education & Cultural Change, Routledge New York – London.
- Latouche Serge, (1996), The westernization of the world ,Polity Press , Cambridge , England .
- Mc Kenzie Wark , (1994), Virtual Geography : Living with Global Media Events Indiana University Press , Bloomington and Indianapolis.
- Mody Bella, (1991), Designing Messages for Development Communication : An audience Participation – based Research, Sage, Newbury Park , California.
- Morley, L. ,Rassool, N. (1999), School effectiveness: fracturing the discourse, Falmer Press, London.
- Roueche, J. E. & Baker, G. A. (1986) Profiling Excellence in America's Schools. Virginia:
- Scheerens, J. (1992) Effective Schooling. Research, Theory and Practice. London: Cassel, The American Association of Schools Administrators.
- Schultz, T.W. (1971). Investment in Human Capital: The Role of Education. New York: Free Press.
- Kellner Douglas, (1999), Social Theory , Education & Cultural Change >> Routledge New York – London .

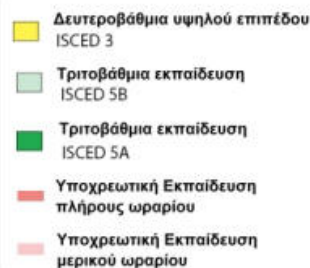
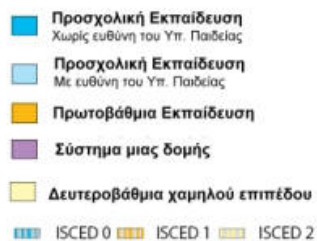
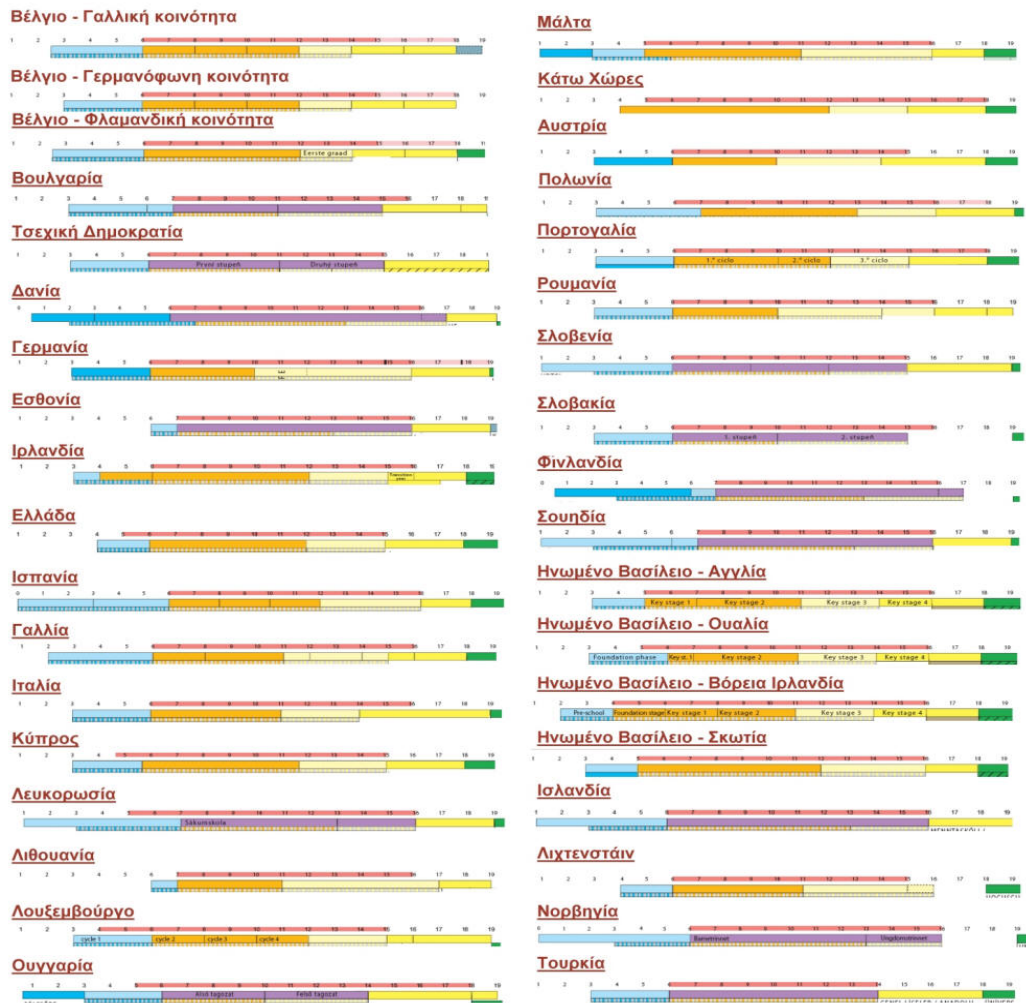
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

- "http://el.wikipedia.org/w/index.php?title=%CE%A0%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%91%CE%B3%CF%89%CE%B3%CE%AE&oldid=2780793" ,ανακτήθηκε την 20-12-2011
- Εφημερίδα, "Ο ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΣ" , Σάββατο 12 Μαρτίου 2011,σσ 36,διαθέσιμο στο <http://www.philenews.com/Digital/PrintForm.aspx?nid=3155903>, ανακτήθηκε την 20-01-2012.
- «Πρόγραμμα Ευρυδίκη», (2011), The structure of the European education systems 2010/11: schematic diagrams, διαθέσιμο στο http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/tools/108_structure_education_systems_EN.pdf, ανακτήθηκε την 15-11-2011
- HighScope Perry Preschool Study, <http://www.highscope.org/Content.asp?ContentId=28>, ανακτήθηκε την 12-01-2012.
- OECD (2011), Education at a Glance 2011: OECD Indicators, OECD Publishing., διαθέσιμο στο :<http://dx.doi.org/10.1787/eag-2011-en>.
- Ελληνική στατιστική υπηρεσία. Όλα τα δελτία τύπου και οι πίνακες που χρησιμοποιήθηκαν και αφορούν τα έτη 2000-2011 βρίσκονται στην διεύθυνση http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-themes?p_param=A1401.

- Ευστρατίου Δ., Σκλαβενίτης Ν, (2010), Δομές συστημάτων Εκπαίδευσης και Κατάρτισης στην Ευρώπη, Εκδόσεις Προγράμματος «Ευρυδίκη», διαθέσιμο στο http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/structures/041_EL_EL.pdf, ανακτήθηκε την 15-12-2011
- Εφημερίδα «Το Βήμα», (2009), Υποχρεωτική πάλι η φοίτηση στο νηπιαγωγείο, άρθρο της 2-12-2009, διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=302554>, ανακτήθηκε την 17-12-2011
- Ζαχοπούλου – Παρασκευοπούλου Κ., (2009), Η μοντεσοριανή αγωγή και τα οφέλη της, διαθέσιμο στο <http://www.montessori.gr/prosxoliki.html>, ανακτήθηκε την 15-12-2011
- Κιτσαράς Γ., (1985), Η φοίτηση στο νηπιαγωγείο, διαθέσιμο στο http://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/3904/1/kitsaras_p33-p43_1988.pdf, ανακτήθηκε την 15-11-2011
- Τάτσικας Γ., 2009, Η εξέλιξη της υποχρεωτικότητας για το νηπιαγωγείο και το πιστοποιητικό σπουδών στην προσχολική εκπαίδευση, διαθέσιμο στο <https://sites.google.com/site/sillogosargosaronikou/h-exelixetes-yprochreotiketetas-gia-to-nepiagogeio-kai-to-pistopoietiko-spoudon-sten-proscholike-ekraideuse>: ανακτήθηκε την 15-11-2011.
- Benefits of Early Child Development Programs, <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTCY/EXTECD/0,,contentMDK:20259127~menuPK:527099~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:344939,00.html>, ανακτήθηκε την 18-05-2012.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. Πίνακας από την τελευταία έκθεση του ΟΟΣΑ για τα εκπαιδευτικά συστήματα των χωρών της Ευρώπης.

2.ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Αγαπητοί και αγαπητές συνάδελφοι,

ονομάζομαι Παπαχρήστου Ευαγγελή και κάνω το μεταπτυχιακό μου στο Τμήμα Εκπαιδευτικής Πολιτικής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Παρακαλώ θα ήθελα την βοήθειά σας για την έρευνά μου με θέμα **«ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΩΝ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ»**.

Η συμπλήρωσή του δεν θα σας απασχολήσει πάνω από 15 λεπτά.

Βοηθήστε ν' ακουστεί η φωνή μας για θέματα που μας απασχολούν καθημερινά και μοιραστείτε την άποψή σας, ώστε να δούμε τελικά πώς μας επηρεάζει η οικονομική κρίση ως επαγγελματίες της εκπαίδευσης.

Τα ερωτηματολόγια μπορούν να επιστραφούν ηλεκτρονικά στο evaptpe@yahoo.gr ή σε έντυπη μορφή στη διεύθυνση Φλαγγίνα 7, τ.κ. 11145, Αθήνα υπ όψην Παπαχρήστου Ευαγγελής..

Τα αποτελέσματα θα χρησιμοποιηθούν για επιστημονικούς σκοπούς και δεν υπάρχει καμία υποχρέωση συμπλήρωσης αυτών.

Ευχαριστώ εκ των προτέρων.

ΕΥΑΓΓΕΛΗ ΠΑΠΑΧΡΗΣΤΟΥ

Συμπληρώστε μ' ένα **✓** κατά πόσον συμφωνείτε με τις παρακάτω προτάσεις.

1-Συμφωνώ απόλυτα

2-Μάλλον συμφωνώ

3-Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ

4-Μάλλον διαφωνώ

5-Διαφωνώ απόλυτα.

Οι προτάσεις αφορούν πάντα την σύγκριση της τωρινής κατάστασης, με την οικονομική κρίση, σε σχέση με την κατάσταση που υπήρχε πριν την οικονομική κρίση.

ΑΤΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. ΤΥΠΟΣ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ ΣΤΟ ΟΠΟΙΟ ΥΠΗΡΕΤΕΙΤΕ:

ΚΛΑΣΙΚΟ ΤΜΗΜΑ
ΟΛΟΗΜΕΡΟ ΤΜΗΜΑ
ΕΙΔΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ
ΤΑΞΗ ΕΝΤΑΞΗΣ

2. ΠΕΡΙΟΧΗ

ΑΣΤΙΚΗ
ΗΜΙΑΣΤΙΚΗ
ΑΓΡΟΤΙΚΗ

3. ΦΥΛΟ .....Α.....Γ.....

4. ΗΛΙΚΙΑ

22-30	31-40
41-50	>50

5. ΣΠΟΥΔΕΣ

Παιδαγωγική Ακαδημία ή Σχολή Νηπιαγωγών
Σχολή Νηπιαγωγών με εξομοίωση
Α.Ε.Ι
Μετεκπαίδευση
Μεταπτυχιακό
Διδακτορικό

6. ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ

0-4	5-10
11-20	>20

7. ΝΟΜΟΣ:

ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΕΡΓΟ	1 Συμφωνώ απόλυτα	2 Μάλλον συμφωνώ	3 Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	4 Μάλλον διαφωνώ	5 Διαφωνώ
1. Προσφέρω ίδιας ποιότητας εκπαιδευτικό έργο στην παρούσα κατάσταση, όπως και πριν την κρίση.					
2. Αισθάνομαι ότι αμείβομαι οικονομικά επάξια για τις υπηρεσίες που προσφέρω.					
3. Η πολιτεία με αντιμετωπίζει ως ένα χρήσιμο μέλος και με ανταμείβει γι αυτό (με οποιοδήποτε τρόπο).					
4. Η ηθική ικανοποίηση που αντλώ από τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας είναι αντάξια των υπηρεσιών που προσφέρω.					
5. Οι μισθολογικές περικοπές έχουν επιφέρει αλλαγές στην ζωή μου που επηρεάζουν το εκπαιδευτικό μου έργο.					

ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ	1 Συμφωνώ απόλυτα	2 Μάλλον συμφωνώ	3 Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	4 Μάλλον διαφωνώ	5 Διαφωνώ
1. Τα παιδιά του νηπιαγωγείου μου έρχονται από το σπίτι με περισσότερους προβληματισμούς- για θέματα οικονομικά και εργασιακά-και με την ανάγκη να τους εξωτερικεύσουν.					
2. Τα παιδιά του νηπιαγωγείου μου επιζητούν από τον/τη νηπιαγωγό την ενίσχυση του εγώ τους λόγω του γενικότερου κλίματος ανασφάλειας που εκλαμβάνουν από το περιβάλλον τους.					
3. Έχουν αυξηθεί οι γενικότερες απαιτήσεις εκ μέρους μου λόγω της κρίσης (παιδαγωγικές, εκπαιδευτικές κ.τ.λ.).					
4. Ο ρόλος της νηπιαγωγού ως μητρικού προτύπου έχει αυξηθεί λόγω της οικονομικής κρίσης.					
5. Καταφέρνω να ανταποκριθώ στις αυξημένες απαιτήσεις των νηπίων.					

ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΣ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ	1 Συμφωνώ απόλυτα	2 Μάλλον συμφωνώ	3 Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	4 Μάλλον διαφωνώ	5 Διαφωνώ
1. Ο εξοπλισμός και τα υλικά που έχω στην διάθεσή μου επαρκούν για να οργανώνω τις απαιτούμενες δραστηριότητες.					
2. Η επίπλωση που διαθέτει το νηπιαγωγείο είναι ελλιπής γεγονός που δυσχεραίνει το εκπαιδευτικό έργο της νηπιαγωγού.					
3. Οι οικονομικοί πόροι του νηπιαγωγείου μου επιτρέπουν να δημιουργήσω τις συνθήκες που απαιτούνται ώστε προσφέρω καλής ποιότητας εκπαιδευτικό έργο.					
4. Η ποιότητα του εκπαιδευτικού έργου επηρεάζεται από τον μεγάλο αριθμό νηπίων που προκύπτει από τις συγχωνεύσεις-καταργήσεις νηπιαγωγείων .					
5. Τα νηπιαγωγεία αντιμετωπίζουν περισσότερα προβλήματα ακαταλληλότητας των κτιρίων τους, λόγω της συγχώνευσης του Οργανισμού Σχολικών Κτιρίων ως συνέπεια της κρίσης.					

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙ	1 Συμφωνώ απόλυτα	2 Μάλλον συμφωνώ	3 Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	4 Μάλλον διαφωνώ	5 Διαφωνώ
1. Οι οικογένειες εξασφαλίζουν στα νήπια του σχολείου μου κατάλληλες συνθήκες σίτισης και ρουχισμού ώστε να έρθουν στο σχολείο.					
2. Οι γονείς των μαθητών μου αδυνατούν να προσφέρουν στα νήπια την απαραίτητη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη με την ίδια σχολαστικότητα που το έκαναν και παλιότερα.					
3. Η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει την ψυχολογία των γονέων, τις οικογενειακές σχέσεις και κατ'επέκταση την ψυχολογία των παιδιών.					
4. Οι συγχωνεύσεις-καταργήσεις νηπιαγωγείων δημιουργούν δυσάρεστες συνθήκες για τις οικογένειες των νηπίων.					
5. Οι γονείς συνεισφέρουν οικονομικά όσο και πριν την κρίση για να συμμετέχουν τα παιδιά τους σε σχολικές δραστηριότητες ψυχαγωγίας (παρακολούθηση παράστασης)					

ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΧΩΡΟΣ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ	1 Συμφωνώ απόλυτα	2 Μάλλον συμφωνώ	3 Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	4 Μάλλον διαφωνώ	5 Διαφωνώ
1. Οι συνθήκες ασφάλειας των νηπίων έχουν επιδεινωθεί λόγω του αυξημένου αριθμού νηπίων που προέκυψαν με τις συγχωνεύσεις-καταργήσεις νηπιαγωγείων.					
2. Ο χώρος του νηπιαγωγείου όπου υπηρετώ δεν είναι αρκετά ευρύχωρος για τον αριθμό των νηπίων που φιλοξενεί.					
3. Υπάρχουν νήπια που απορρίφθηκε η δυνατότητα φοίτησης τους λόγω των αυξημένων εγγραφών.					
4. Ο χώρος του νηπιαγωγείου παρέχει τα κατάλληλα ερεθίσματα για την γνωστική ανάπτυξη των νηπίων όπως και παλιότερα.					
5. Ο χώρος του νηπιαγωγείου ενθαρρύνει την συνύπαρξη και την ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων μεταξύ των νηπίων, όσο και παλιότερα.					

ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	1 Συμφωνώ απόλυτα	2 Μάλλον συμφωνώ	3 Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	4 Μάλλον διαφωνώ	5 Διαφωνώ
1. Οι οικογένειες των μαθητών μου έχουν την ίδια διάθεση για συνεργασία μαζί μου όπως παλιότερα.					
2. Έχω την ίδια διάθεση για συνεργασία με τις οικογένειες των μαθητών μου όπως παλιότερα.					
3. Οι οικογένειες των μαθητών μου δίνουν πλέον λιγότερη σημασία στην πρόοδο των παιδιών τους, καθώς τους απασχολούν άλλα θέματα που σχετίζονται με την οικονομική κρίση.					
4. Υπάρχει ανάγκη για συμβουλευτική δράση από τον/την νηπιαγωγό στις οικογένειες λόγω των δύσκολων συνθηκών που επικρατούν.					
5. Υπάρχει ένα γενικότερο κλίμα καχυποψίας απέναντι στο επάγγελμα του/της νηπιαγωγού σε σχέση με πριν την κρίση.					

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΧΩΡΟΣ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ	1 Συμφωνώ απόλυτα	2 Μάλλον συμφωνώ	3 Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	4 Μάλλον διαφωνώ	5 Διαφωνώ
1. Οι οικογένειες των νηπίων προσφέρουν στο σχολείο όσα υλικά πρόσφεραν και παλιότερα.					
2. Οι γονείς των νηπίων δεν συμμετέχουν στις ενημερωτικές συναντήσεις (π.χ. ενημέρωση προόδου ή ομιλία ενός ψυχολόγου) που διεξάγονται στον χώρο του νηπιαγωγείου όπως και παλιότερα.					
3. Οι οικογένειες των νηπίων έχουν τη διάθεση για εθελοντική εργασία όσο και παλιότερα.					
4. Οι οικογένειες νιώθουν ότι το παιδί τους είναι ασφαλές στον χώρο του νηπιαγωγείου.					
5. Οι οικογένειες νιώθουν ότι στον χώρο του νηπιαγωγείου υπάρχουν τα μέσα και τα υλικά για την ολόπλευρη ανάπτυξη των νηπίων.					

ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ	1 Συμφωνώ απόλυτα	2 Μάλλον συμφωνώ	3 Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	4 Μάλλον διαφωνώ	5 Διαφωνώ
1. Η συμπεριφορά των παιδιών μέσα στην τάξη έχει επηρεαστεί από προβλήματα που έχει φέρει η οικονομική κρίση στην οικογένεια.					
2. Η ολόπλευρη ανάπτυξη των νηπίων (σωματική, κοινωνική, γνωστική, λεκτική) επηρεάζεται από την οικονομική κρίση.					
3. Η καθημερινότητα κάποιων νηπίων θα επηρεαστεί από τις συγχωνεύσεις-καταργήσεις νηπιαγωγείων.					
4. Η παιδική ηλικία βιώνεται διαφορετικά από τα νήπια σε σχέση με το παρελθόν, ως συνέπεια της οικονομικής κρίσης.					
5. Το παιδί απολαμβάνει πολύ λιγότερα αγαθά, υλικά και μη, συνυφασμένα με την παιδική ηλικία σε σχέση με πριν την κρίση(πχ. παιχνίδια, βιβλία, ψυχαγωγικές επισκέψεις)					

ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ	1 Συμφωνώ απόλυτα	2 Μάλλον συμφωνώ	3 Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	4 Μάλλον διαφωνώ	5 Διαφωνώ
1. Εκ μέρους της τοπικής αυτοδιοίκησης δίνονται αρκετά χρήματα για να πληρωθούν τρέχοντα έξοδα του σχολείου.					
2. Η συνεργασία με την τοπική αυτοδιοίκηση παραμένει ίδια όπως παλιότερα.					
3. Οι εθελοντικές προσφορές από την τοπική αυτοδιοίκηση προς το σχολείο (π.χ. δώρα τα Χριστούγεννα, εκδηλώσεις) παραμένουν ίδιες όπως παλιότερα.					
4. Η τοπική αυτοδιοίκηση συνεπικουρεί στην καλή ποιότητα του εκπαιδευτικού μου έργου.					
5. Υπάρχει άνιση κατανομή των χρημάτων στα νηπιαγωγεία, γεγονός που εξαρτάται από το πόσο εύπορος είναι ο Δήμος στον οποίο ανήκει το εκάστοτε νηπιαγωγείο.					

Ανοικτές ερωτήσεις.

Πώς έχει αλλάξει η δουλειά μου με την οικονομική κρίση;

Τι λύσεις πιστεύω υπάρχουν για τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας μου.

Είμαι αισιόδοξος/η γιατί.....

Είμαι απαισιόδοξος/η γιατί.....

ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΠΟΛΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ

